

JLECON

JOURNAL OF LIFE ECONOMICS

E-ISSN : 2148-4139
DOI : 10.15637

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal
Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi

ratingacademy.com.tr/ojs

Volume / Cilt: 7
Year / Yıl: 2020
Issue / Sayı: 1

JLECON

JOURNAL OF LIFE
ECONOMICS

E-ISSN: 2148-4139

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal
Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi

Volume/Cilt: 7
Issue/Sayı: 1
January/Ocak 2020

Web: <http://www.jlecon.com>

E-mail: jlecon@ratingacademy.com.tr

Address: Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi, Teknopark, No: 119, Merkez-Çanakkale / TÜRKİYE

ABSTRACTING & INDEXING DİZİN & İNDEKS

ProQuest

CEEOL (Central and Eastern European Online Library)

Index Copernicus (ICV: 72.31)

Microsoft Academic Search

EduIndex (0,58)

Applied Science & Technology Source (EBSCO Host)

Applied Science & Technology Source Ultimate (EBSCO Host)

Business Source Complete (EBSCO Host)

Business Source Corporate Plus (EBSCO Host)

Business Source Elite (EBSCO Host)

Business Source Premier (EBSCO Host)

Business Source Ultimate (EBSCO Host)

The European Reference Index (ERIHPLUS)

EconBiz

Directory of Open Access Journal (DOAJ)

J-Gate

Ulrichsweb: Global Serials Directory

Infobase Index (IBI Factor 2015= 3,56)

Euroasian Scientific Journal Index (ESJI)

MIAR : Information Matrix for the Analysis of Journals (ICDS= 5.3)

Index of Turkish Education

Bielefeld Academic Search Engine: BASE

Genamics Journal Seek
Asos Index
Arastirmax
Open Academic Journals Index (OAJI)
Impact Factor Services for International Journals (IFSIJ)
Advanced Science Index
Scientific Indexing Services (SIS)
The Directory of Research Journal Indexing (DRJI)
Directory of Indexing and Impact Factor (DIIF)
The Cite Factor
Google Scholar
Open Educational Resources Commons (OER Commons)
Open Access Library
Quality Factor (QF Code: QF-2016-29; QF Score 2016: 1,20)
The International Services For Impact Factor and Indexing (ISIFI)
WorldWideScience
Cosmos Impact Factor
Jour Informatics
Akademik Dizin
Journal Index.net
Index Islamicus
Polish Scholarly Bibliography (PBN)
SherpaRomeo
The Prerna Society of Technical Education and Research(Impact Factor: 3,8)
JournalGuide

Research Bible
Electronic Journals Library
Research Impact Factor
TÜBİTAK Ulusal Toplu Katalog(TO-KAT)
Scientific Journal Impact Factor : SJIF, (4,007)
CORE – Collective Goods Research & Explore
International Impact Factor Service (IIFS)
The Directory of Open Access scholarly Resources (ROAD)
SafetyLit
German Journal Database (ZDB): Zeitschriftendatenbank
WorldCat
Scholarsteer
Open Science Directory
JournalTOCs
Scientific World Index
SOBIAD
Pak Academic Search
Citeulike
Open Access Library (OAL)
AcademicKeys
The Romanian Editorial Platform (SCIPIO)
Turkish Journal Park Academic
WILBERT
Open Library
uni>ersia: Biblioteca de Recursos

Scientific Social Community (Romania)

Gaudeamus

GVK-GBV Union Catalogue

World Catalogue of Scientific Journals (WCOSC)

Scilit

HKUL Electronic Resources

ZHdK Medien- und Informationszentr

Western Theological Seminary

Academia

International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF)

SPARC Impact Factor (SIF)

Efita (International Directory of Agriculture, Food and the Environment)

Journal Factor

Semantic Scholar

CNKI Scholar

Euro Pub

v

ABOUT THE JOURNAL / DERGİ HAKKINDA

Journal of Life Economics

(E-ISSN: 2148-4139) is an international peer-reviewed and periodical journal. It aims to create a forum on economic rationale of life. In this perspective, high quality articles are published. It brings together the views and studies of academicians, researchers and professionals working in all social sciences, especially economics. The Journal publishes research papers in the field of Economics, Business and Marketing, Finance, Accounting, Banking, Econometrics, Management, Human Resources, Tourism Economics, Labor Economics, Health Economics, Education Economics, and so on.

The articles in the Journal is published in 4 times a year; WINTER (January), SPRING (April), SUMMER (July) and AUTUMN (October).

Journal of Life Economics is open access electronic journal. Each paper published in the Journal is assigned a DOI® number, which appears beneath the author's affiliation in the published paper. The authors are required to pay the publication fee to the related account in order for the articles to be published in the journal

The journal is abstracted/indexed in Index Copernicus, CEEOL, Google Scholar, Ulrichsweb, EBSCOHost, SOBIAD, DOAJ s and so on.

Papers are welcomed both in **English** and **Turkish**.

Send your manuscript to the editor at <https://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/jlecon/user/register>

For any additional information, please contact with the editors at info@jlecon.com

Journal of Life Economics

(E-ISSN: 2148-4139), 2014'de yayın hayatına başlayan uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, yaşamın ekonomik temellerinin tartışıldığı bir forum oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makalelere yer verilmektedir. Başta ekonomi olmak üzere sosyal bilimler alanlarında çalışan akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmalarını bir araya getirmektedir. Journal of Life Economics, Ekonomi, İşletme ve Pazarlama, Finans, Muhasebe, Bankacılık, Ekonometri, Yönetim, İnsan Kaynakları, Turizm Ekonomisi, Çalışma Ekonomisi, Sağlık Ekonomisi, Eğitim Ekonomisi gibi alanlarda yapılmış çalışmalara yer vermektedir.

Dergi; KIŞ (Ocak), BAHAR (Nisan), YAZ (Temmuz) ve GÜZ (Ekim) dönemleri olmak üzere yılda 4 sayı olarak yayımlanmaktadır.

Journal of Life Economics, ücretli-açık erişimli elektronik bir dergidir. Dergide yayımlanan tüm makalelere DOI numarası atanmaktadır. Dergi, başta Index Copernicus, CEEOL, EBSCOHost, Google Scholar, Ulrichsweb, DOAJ olmak üzere çeşitli uluslararası indeks tarafından taranmakta olup birçok indeks tarafından da değerlendirmeye alınmıştır.

Derginin yayın dili **Türkçe ve İngilizce**'dir.

Yazılar, Makale Takip Sistemi üzerinden elektronik ortamda gönderilmektedir.

Makalelerinizi, <https://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/jlecon/user/register> adresinden online olarak yükleyebilirsiniz.

Ayrıntılı bilgi için: info@jlecon.com adresine mail atabilirsiniz.

Owner/ Sahibi

RATING ACADEMY
Ar-Ge Yazılım Yayıncılık Eğitim Danışmanlık ve Organizasyon Ticaret
Limited Şirketi

Editors/Editörler

Özge UYSAL ŞAHİN
Çanakkale Onsekiz Mart University
(Chief Editor)

Turgay BERKSOY
Marmara University
(Co-Editor)

vii

Managing Editor/Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Cumali YAŞAR
Çanakkale Onsekiz Mart University

Contact / İletişim Bilgileri

Adress: Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi No: 119,
Çanakkale / TÜRKİYE
Tel: +90 555 477 00 66
Web : <http://www.jlecon.com>
E-mail : jlecon@ratingacademy.com.tr

EDITORIAL BOARD / EDİTORYAL KURUL

[Prof. Dr. Ahmet KESİK](#), Istanbul Gedik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, TÜRKİYE,

[Prof. Dr. Ali AKDEMİR](#), Arel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, TÜRKİYE,

[Prof. Dr. Amer Al ROUBAIE](#), Ahlia Üniversitesi, İşletme ve Finans Koleji, Muhasebe ve Ekonomi Bölümü, BAHREYN,

[Prof. Dr. Igor PUSTYLNICK](#), Conestoga College, Bilgi Teknolojileri ve Muhasebe Bölümü, KANADA,

[Prof. Dr. İrfan KALAYCI](#), İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, TÜRKİYE,

[Prof. Dr. Malgorzata Magdalena HYBKA](#), Poznan University of Economics and Business, Department of Public Finance, Faculty of Economics, POLAND,

[Prof. Dr. Mine KARATAŞ ÖZKAN](#), Southampton Üniversitesi, Southampton İşletme Okulu, BK,

[Prof. Dr. Sergii BURLUTSKI](#), Ukrayna Ekonomi Bilimleri Akademisi, Girişimcilik Ekonomisi Bölümü, Donbass Devlet Mühendislik Akademisi, UKRAYNA,

[Prof. Dr. Panagiotis KYRIAZOPOULOS](#), Piraeus Yüksek Teknoloji Eğitimleri Enstitüsü, İşletme ve Yönetim Bölümü, (Emekli Profesör), YUNANİSTAN,

[Prof. Dr. Slobodan CEROVIC](#), Singidunum Üniversitesi, Turizm ve Konaklama Fakültesi, Turizm ve Konaklama Yönetimi Bölümü, SİRBİSTAN,

[Doç. Dr Amran AWANG](#), Teknologi Mara Üniversitesi, İşletme Yönetimi Fakültesi, MALEZYA,

[Doç. Dr. Elizabeta MITREVA](#), Goce Delcev Üniversitesi, Turizm ve İşletme Lojistiği Fakültesi, MAKEDONYA,

[Doç. Dr. Faruk BALLI](#), Massey Üniversitesi, Ekonomi ve Finans Okulu, YENİ ZELANDA,

[Doç. Dr. Goran ILIK](#), Ohrid St. Clement Üniversitesi, Hukuk Fakültesi MAKEDONYA,

[Doç. Dr. Himanshu AGARWAL](#), DN Koleji, Ticaret ve İşletme Yönetimi Fakültesi HİNDİSTAN,

[Doç. Dr. Olena YERMOSHKINA](#), The National Mining Üniversitesi, İktisadi Analiz ve Finans Bölümü, UKRAYNA,

[Dr. Elizabeth STINCELLI](#), Phoenix Üniversitesi, İleri Araştırmalar Okulu, İşletme Yönetimi Bölümü, ABD,

[Dr. Jolita DUDAITE](#), Mykolas Romeris Üniversitesi, Eğitim Bilimleri ve Sosyal Çalışma Enstitüsü, LİTVANYA,

[Dr. Jollie ALSON](#), Perpetual Help System Dalta Üniversitesi, İşletme Yönetimi ve Muhasebecilik Koleji, FİLİPİNLER,

[Dr. Renalde HUYSAMEN](#), Free State Üniversitesi, İşletme Okulu, Örgütsel Davranış Bölümü, GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ

[Dr. Trellany THOMAS-EVANS](#), FacMET Inc., Yönetim ve Liderlik Uzmanı, ABD,

REFEREES IN THIS ISSUE / BU SAYININ HAKEMLERİ

[Ahmet KAYAN](#), Harran University, TURKEY

[Ayşen ŞİMŞEK KANDEMİR](#), Kocaeli University, TURKEY

[Feyza BALAN](#), Canakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

[Halis KALMIŞ](#), Canakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

[Kadir DELİGÖZ](#), Atatürk University, TURKEY

[KENAN OK](#), İstanbul University, TURKEY

[Mehlika Özlem ULTAN](#), Kocaeli University, TURKEY

[Mehmet ŞİŞMAN](#), Marmara University, TURKEY

[Nadir EROĞLU](#), Marmara University, TURKEY

[Selin ÖZDEMİR YAZGAN](#), Marmara University, TURKEY

[Serpil BARDAKÇI TOSUN](#), Alanya Alaaddin Keykubat University, TURKEY

[Sevda AKAR](#), Bandirma Onyedı Eylöl University, TURKEY

[Sinan ALÇIN](#), İstanbul Kultur University, TURKEY

[Veli KARGI](#), Mersin University, TURKEY

WRITING AND PUBLISHING POLICIES

Journal of Life Economics is an **international peer-reviewed journal** which started to be published in 2014 ([E-ISSN:2148-4139](#)). It aims to create a forum on economic bases of life. In this perspective, high quality articles are published. Opinions and studies of the academicians and researchers, especially about economics are published. The articles in the journal are published 4 times a year; **WINTER (January), SPRING (April), Summer (July), AUTUMN (October)**. *Journal of Life Economics* is an **electronic and open access** journal. The journal's articles have "free availability on the public internet, permitting any users to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of these articles, crawl them for indexing, pass them as data to software, or use them for any other lawful purpose, without financial, legal, or technical barriers other than those inseparable from gaining access to the internet itself." The [DOI number](#) is assigned to all the articles published in the journal.

Manuscripts submitted to *Journal of Life Economics* should be in line with **the following publication policies and writing rules**. The evaluation process is not started for articles that are not prepared in accordance with the publication principles and the writing rules.

PUBLICATION POLICIES

1. *Journal of Life Economics* has begun its publishing life in July 2014. It is an internationally peer-reviewed and periodical journal published regularly in four issues per year in **January, April, July and October**, in the fields of **Economics, Business and Marketing, Finance, Accounting, Banking, Statistics, Econometrics, Management, Human Resources, Sociology, Social Welfare, Cultural Aspects of Development, Tourism Management, Public Administration, International Relations, Labor Economics, Political Science, Health Economics and Politics, Education Economics, and so on**. All articles submitted for publication are evaluated by the editors in chief, editorial board and referees.
2. The journal accepts the studies written in **Turkish** and **English**. Original research papers, technical notes, letters to the editor, discussions, case reports and compilations are published in the journal.
3. Only the original scientific researches are included. It is essential that the information created in scientific study needs to be new, suggest new method or give a new dimension to an existing information
4. *Journal of Life Economics* is an **open access electronic journal**. All articles published in the journal are assigned the **DOI number**. Researchers worldwide will have full access to all the articles published online and can download them with zero subscription fees.
5. The editors-in-chief and the relevant editors have the authority not to publish the articles, to make regulations based on the format or to give back to the author for correction that do not comply with the conditions of publication within the knowledge of the editorial board. All studies submitted to *Journal of Life*

Economics are sent to at least **two referees** after the initial review of the editors in chief, and editors related to the study issue with respect to formatting and content. After having positive feedbacks from both of the referees, the manuscripts are published. In case of having one positive and one negative feedback from the referees, the manuscript is sent to a **third referee**. Identities of authors are kept in the posts to be sent to the referees (Double-blind peer review). In addition, the authors are not informed about the referee

6. The referee process is carried out by the **editors in chief**. A study that the editors in chief does not find suitable or does not accept is not included in the journal, even though the referee process is positive. In this regard, authors can not create a liability for the journal and other boards of the journal.
7. The editors in chief have **7 days** for the appointment of the referees after the arrival of the manuscript. While they appoints the referees, they take the views of the other editors related to the study issue. The studies sent to the referees for evaluation are expected to be answered within **30 days**. In case this is overcome, the editor makes a new referee appointment and withdraws the request from the former referee.
8. Required changes must be made by the author within **15 days** after the decision of "Correction required" given in article acceptance decision.
9. The studies submitted for publication in the journal must have **not been published elsewhere** or have **not been sent another journal to be published**. The studies or their **summaries which were presented in a conference or published can be accepted** if it is indicated in the study. In addition, if **the work is supported by an institution or is produced from a dissertation**, this should be indicated by a footnote to the title of the work. Those who want to withdraw their publications for publication for some reason must apply to the journal management with a letter. The editorial board assumes that the article owners agree to abide by these terms.
10. All responsibility of the studies belong to the authors. Studies should be prepared in accordance with international scientific ethics rules also mentioned in the journal. Where necessary, a copy of the ethics committee report must be added.
11. The articles submitted to the *Journal of Life Economics* are sent to the referees after they have been checked with the "iThenticate" plagiarism scanning program to see if they are partially or completely copied (plagiarism) from another study. Regulation is demanded from the author for the articles which are high in the plagiarism result (**15% and over**). If the required regulation is not made within **60 days**, the study is rejected.
12. Copyright of all published studies belongs to the *Journal of Life Economics*.
13. **No copyright payment** is made.
14. No study has differentiation or superiority from another study. Each author and study has the same rights and equality. No privileges are recognized.
15. Studies submitted for publication in our journal must be prepared according to the rules of spelling of journal. Spelling and template are included in are included in the "Author Guidelines" heading
16. Articles submitted for evaluation must not exceed 25 pages after they are prepared according to the specified template. Article summary should not exceed 300 words and minimum 3 and maximum 7 keywords should be written.

STYLE REQUIRMENTS

1. The text must be written **single spaced** by using standard Microsoft Office Word format. Margins should be 2,5 cm for all sides of the page.
2. The total length of any manuscript submitted must not exceed **25 pages** (A4).
3. The manuscript, which does not show the names of the authors, must include the followings: Title, Abstract, Keywords near the abstract, **JEL (Journal of Economics Literature) codes**, introduction, main text, conclusion, references and appendix.
4. No footer, header or page numbers required.
5. The manuscript language can be **Turkish** or **English**
6. Each manuscript must include abstract, no more than **150 words**.
7. At most **5 key** words must be written below the abstract.
8. **Abstract**, key words and JEL codes must be written in Times New Roman 10 font size and single spaced. It also should be in italic letters.
9. **The main text** should be written in Times New Roman 12 font size and single spaced. The first line of the paragraph should be shifted by 1,25 cm from the left margin. Paragraph spacing after a single paragraph (6 nk) should be given.
10. All the headlines, set in the midst, should be written in bold, in Times New Roman 12 font size and 1,5 spaced.
11. Headings and subheadings must be numbered 2., 2.1., 2.1.1. as etc decimally with bold letters. All headings should be written in bold but only the first letters of the subtitles should be capital. Spacing before and after a heading (6 nk) should be given.
12. **All the tables, figures and graphs** must beheadlined and sequentially numbered. The titles of the tables and figures should be placed above the table or figures, and references belonging to table or figure should be under them. The headline must be written in Times New Roman 12 font and with bond letters. References for the tables (figure of graph) must be below the table (figure or graph) with a font size of 11 font.
13. Equations should be numbered consecutively and equation numbers should appear in parentheses at the right margin.
14. Citations in text must be done according to the HARWARD REFERANCE TECHNIQUE. In text citations, the author's last name and the year of publication (and page number of the publication if necessary) for the source must appear in the text
 - i. If the last name of the author is used , the publication date should be written in parenthesis.

Gürkaynak (2002) agree that chemical solutions ...

- ii.** If the last name of the author is not used, the last name of the author, the publication year and page number of the publication must appear .

The last studies (Pınar 2003: 12)...

- iii.** If there are two authors, last names of both of the authors should be written.

Cinicioglu and Keleşoğlu (1993) mention about the soft paddings...

- iv.** If there are more than two authors, cite only the surname of the first author followed by “et al.”

...asserted by Öztoprak et al.. (1999)

- v.** If an author has more than one publishment in the same year, different symbols (i.e. a,b,c..) must be used with the years.

...result of the studies made by Bozbey et al (2003a)

- vi.** If the resource is anonymous the word “anon” must be used.

...the realities spoken in recent times (Anon 1998: 53) ...

- vii.** if a newspaper article with an unknown writer is used, name of the newspaper, date of publication, page number should be written.

xiii

The floods occured in the region effect the structural features (Atlas, 1998: 6)

- viii.** The studies made use of thesis, alphabetically ordered according to the surnames of the writers. The name of the magazine, book or booklet , etc. should be in italic and bold letters.

- ix.** For Internet resources, the name of the writer should be shown as mentioned before. If no writers name, the name of the resources and the date must be given

Some knowledge takes place about the bazaar (İMKB, 23.06.2003)

- x.** For the internet resources with unknown writers URL-sequence number and year should be written as follow:

(URL-1, 2003), (URL-1 and URL-2, 2003), According to URL-1 (2003)

15. References must be prepared as below:

Books :

SURNAME, NAME, Publication Year, Name of Book, Publishing, Place of Publication, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, Private Viewdata in the UK, 2

Journals:

SURNAME, NAME , Publication Year, Name of Article, Name of Journal, Volume Number and Page Numbers.

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, Information Processing and Management, 7 (2), 147-168.

Conferences:

SURNAME, NAME , Publication Year , Name of Report, Name of Conference Bulletin, Date and Conference Place, Place of Publication : Publishing , Page Numbers

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, 9th International Online Information Meeting, 3-5 December 1990, London, Oxford: Learned Information, 323-330.

Thesis :

SURNAME, NAME , Publication Year, Name of Thesis, Master's Degree/Doctorate, Name of Institute

AGUTTER, A.J., 1995, The Linguistic Significance of Current British Slang, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Maps:

SURNAME, NAME , Publication Year, Title, Scale, Place of Publication: Publishing.

MASON, James, 1832, Map of The Countries Lying Between Spain and India, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web Pages:

SURNAME, NAME, Year, Title [online], (Edition), Place of Publication , Web address: URL

HOLLAND, M., 2002, Guide to Citing Internet Sources [online], Poole, Bournemouth University,
[http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide_to_citing_internet_sour
c.html](http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide_to_citing_internet_sources.html), [Date Accessed: 4 November 2002].

YAYIN İLKELERİ VE YAZIM KURALLARI

Journal of Life Economics, 2014'de yayın hayatına başlayan (E-ISSN:2148-4139) uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, yaşamın ekonomik temellerinin tartışıldığı bir forum oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makalelere yer verilmektedir. Başta ekonomi olmak üzere tüm sosyal bilim alanlarında çalışan akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmalarını bir araya getirmektedir. Dergideki makaleler; **KIŞ (Ocak)**, **BAHAR (Nisan)**, **YAZ (Temmuz)** ve **GÜZ (Ekim)** dönemleri olmak üzere yılda dört kez yayımlanır. *Journal of Life Economics*, **ücretsiz-açık erişimli elektronik** bir dergidir. Dergide yayınlanan makaleler internet aracılığıyla; finansal, yasal ve teknik engeller olmaksızın, serbestçe erişilebilir, okunabilir, indirilebilir, kopyalanabilir, dağıtılabilir, basılabilir, taranabilir, tam metinlere bağlantı verilebilir, dizinlenebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir. Dergide yayımlanan tüm makalelere [DOI numarası](#) atanmaktadır.

Değiye gönderilecek yazılarda yazarların **yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uyması gerekmektedir**. Yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmayan yazılar için değerlendirme süreci başlatılmaz.

YAYIN İLKELERİ

1. *Journal of Life Economics*, Temmuz 2014'de yayın hayatına başlamıştır. Ekonomi, İşletme ve Pazarlama, Finans, Muhasebe, Bankacılık, İstatistik, Ekonometri, Yönetim, İnsan Kaynakları, Sosyoloji, Sosyal Refah, Kalkınmanın Kültürel Boyutları, Turizm, Kamu Yönetimi, Çalışma Ekonomisi, Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi, Hukuk, Sosyal Hizmetler, Sağlık Ekonomisi ve Politikaları, Eğitim Ekonomisi ... gibi alanlarda düzenli olarak, **Ocak, Nisan, Temmuz** ve **Ekim** aylarında yılda dört sayı halinde yayımlanan uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Yayınlanmak üzere gönderilen bütün makaleler, baş editörler, editöryel kurul ve hakemlerce değerlendirilir.
2. Dergi dili **Türkçe** ve **İngilizce** olup, orijinal araştırma makalesi, teknik not, editöre mektup, tartışma, vaka takdimi ve derleme türünde bilimsel çalışmalar yayımlanır.
3. Yalnızca özgün niteliği olan bilimsel araştırma çalışmalarına yer verilir. Bilimsel çalışmada üretilen bilginin yeni olması, yeni bir yöntem öne sürmesi ya da daha önce var olan bilgiye yeni bir boyut kazandırmış olması gibi niteliklerin aranması esastır.
4. **Açık erişimli elektronik** bir dergi olan *Journal of Life Economics*'te yayınlanan tüm makalelere **DOI numarası** atanmaktadır. Dergide yayınlanan makalelere dünya çapında tüm araştırmacılar, tam erişime sahip olmakta ve herhangi bir abonelik ücretleri ödemediği takdirde indirebilmektedir.
5. Baş editörler ve ilgili editörlerin bilgisi dahilinde, yayın koşullarına uymayan yazıları yayınlamamak, düzeltmek üzere yazarına geri vermek, biçimce düzenlemek yetkisine sahiptir. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, baş editörler ve konuyla ilgili olan editörlerin uygun gördüğü en az iki hakem tarafından değerlendirildikten sonra yayınlanması uygun görülürse dergide

basılır. Bir hakemin olumlu diğer hakemin olumsuz görüş verdiği makaleler üçüncü bir hakeme gönderilir. Hakemlere gönderilecek yazılarda yazarın kimliği saklı tutulur. Kör hakemlik uygulaması geçerlidir. Ayrıca, hakemler hakkında da yazarlara bilgi verilmez. Çalışmalar sıraya alınmak koşulu ile yayınlanır.

6. Hakem sürecine dair işleyiş baş editörlerin kontrolünde gerçekleştirilir. Hakem onayından geçse bile, baş editörlerin uygun bulmadığı ya da kabul etmediği bir yayın dergide sürece dahil edilmez. Bu konuda yazar ya da yazarlar dergi ile diğer organlar üzerinde bir yükümlülük oluşturamaz.
7. Baş Editörlere konuyla ilgili olan diğer editörlerin görüşünü alarak hakem ataması için verilen süre 7 gündür. Değerlendirilmek üzere hakemlere gönderilen makalelere 30 gün içinde hakem tarafından yanıt verilmesi beklenir. Bu sürenin aşılması durumunda editör yeni hakem ataması yaparak eski hakemden isteği geri çeker.
8. Makale kabul kararında verilen "Düzeltilme gerekli" kararından sonra 15 gün içinde gerekli değişiklikler yazar tarafından yapılmalıdır.
9. Dergide yayınlanmak üzere gönderilen yazıların daha önce **başka bir yerde yayınlanmamış olması veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması** gerekir. Daha önce **konferanslarda sunulmuş ve özeti yayınlanmış çalışmalar**, bu durum belirtilmek üzere kabul edilebilir. Ayrıca, çalışma **bir kurum tarafından destek görmüşse veya tezden üretilmişse** çalışmanın başlığına verilecek dipnotla bu durumun belirtilmesi gerekir. Yayın için gönderilmiş çalışmalarını herhangi bir nedenle dergiden çekmek isteyenlerin bir yazı ile dergi yönetimine başvurmaları gerekir. Yayın kurulu, gönderilmiş yazılarda makale sahiplerinin bu koşullara uymayı kabul ettiklerini varsayar.
10. Eserlerin tüm sorumluluğu ilgili yazarlarına aittir. Eserler dergimizde belirtilen uluslararası kabul görmüş bilim etik kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır. Gerekli hallerde, Etik Kurul Raporu'nun bir kopyası eklenmelidir.
11. *Journal of Life Economics*'e sunulan makaleler, başka bir çalışmadan kısmen ya da tamamen kopyalanmamış (plagiarizm) olup olmadıkları "iThenticate" intihal yazılım tarama programı ile kontrol edildikten sonra hakemlere yollanır. Plagiarizm sonucu yüksek çıkan makaleler (**%15 ve üzeri**) için yazardan düzenleme talep edilir. Gerekli düzenlemenin **60 gün** içerisinde yapılmaması durumunda makale reddedilir.
12. Yayınlanan her türlü çalışmanın yayın hakkı dergiye aittir.
13. Dergiye gönderilen yazılara **teelif hakkı ödenmez**.
14. Hiçbir çalışmanın bir başka çalışmadan farklılığı veya üstünlüğü yoktur. Her bir yazar ve çalışma aynı hak ve eşitliğe sahiptir. Her hangi bir ayrıcalık tanınmaz.
15. Dergimizde yayımlanmak üzere gönderilen eserler dergi yazım kurallarına göre hazırlanmalıdır. Yazım kuralları ve ilgili şablon "Yazım Kuralları" başlığı içerisinde yer almaktadır.
16. Değerlendirilmek üzere gönderilen makaleler belirlenen şablona göre hazırlandıktan sonra 25 sayfayı geçmemelidir. Makale özeti 300 kelimeyi aşmamalı ve en az 3 en fazla 7 olmak üzere anahtar kelime yazılmalıdır.

YAZIM KURALLARI

1. Makalelerin, A4 kâğıt boyutunda ve standart Word formatında, kenar boşlukları; üst:2,5 alt: 2,5 sol: 2,5 ve alt: 2,5 cm **tek satır** aralıklı ve **iki yana yaslı** şeklinde yazılması gerekir.
2. Makalelerde sayfa sınırlaması olmamakla birlikte, üst limit olarak **25 sayfanın** aşılmaması beklenmektedir.
3. Yazar bilgilerinin yer almadığı makale dosyası; Türkçe başlık, Türkçe özet, İngilizce başlık, İngilizce özet, özetlerin yanında anahtar kelimeler, JEL kodları ve devamında giriş, ana metin, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmalıdır.
4. Üstbilgi, altbilgi ya da sayfa numarası eklenmemelidir.
5. Makaleler, **Türkçe ya da İngilizce** olarak hazırlanabilir.
6. Yazının başına **150 sözcüğü geçmeyen özet** (abstract) eklenmelidir. Yazı dili Türkçe ise, mutlaka İngilizce özet ve İngilizce Başlık eklenmelidir.
7. Özetten sonra makalenin içeriğini belirten **en fazla 5 anahtar kelime** (Türkçe ve İngilizce) ve 3'ü geçmeyecek şekilde **Journal of Economic Literature (JEL) Kodu** belirtilmelidir.
8. Özetler, anahtar kelimeler ve JEL Kodları Times New Roman 10 Punto, italik, tek satır aralığında ve iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır.
9. Ana Metin, Times New Roman, 12 Punto, tek satır aralığında, iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır. Her bir paragraf aralığı (sonra 6 nk) boşluk bırakılmalıdır. Paragrafların ilk satırları 1,25 cm içeriden başlamalıdır.
10. Türkçe ve İngilizce başlıklar, Türkçe ve İngilizce özet bölümlerinin üzerine büyük harfle, ortalanarak, 1,5 satır aralıklı, Times New Roman, 12 punto ve kalın (bold) olarak yazılmalıdır. Makalenin ana başlık ve alt başlıkları ise 2., 2.1., 2.1.1. gibi ondalıklı şekilde, giriş başlığından başlayarak (Kaynakça hariç) numaralandırılmalı ve kalın (bold) yazılmalıdır. Ana başlıklar büyük harfle yazılmalı, alt başlıkların ise yalnızca ilk harfi büyük olmalıdır. Başlıklardan önce ve sonra 6 nk boşluk bırakılmalıdır.
11. **Tüm şekil, tablo ve grafiklere** bir başlık verilmeli ve başlıklar ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Başlık tablo, şekil veya grafiğin üstünde sayfaya ortalı Times New Roman, 12 punto, kalın (bold) olarak yer almalıdır. Tablo, şekil veya grafik yazısı no'su ile birlikte verildikten sonra tek nokta konularak tablo, şekil veya grafik ismi yazılmalıdır. Kaynak bildirimleri tablo, şekil veya grafiklerin altında 11 punto olarak verilmelidir.
12. Dipnotlar (açıklama içeren) metin içinde numaralanmalı, ayrı bir sayfada numara sırasına göre "Notlar" başlığı altında Times New Roman 11 punto ile yazılmalı ve metnin arkasına konmalıdır.
13. Makalede matematiksel denklem ve formüller numara verilerek sıralanmalıdır. Numaralandırma satırın en sağında parantez içinde yapılmalıdır.
14. Metin içinde atıfları belirtmek için **Harvard referans tekniği** kullanılmalıdır. Bu tekniğe göre metin içinde geçen atıflar, yazar soyadı ve parantez içinde yer alan yayının yılı ile belirtilir. Konuyla ilgili örnekler aşağıda sırasıyla verilmiştir.
 - i. Yazar adı cümlenin doğal bir parçası olarak kullanılmışsa yayının yılı parantez içinde;

Gürkaynak (2002) kimyasal çözeltiler üzerinde yapmış olduğu ...

- ii. Yazar adı cümlelerin doğal bir parçası olarak kullanılmamışsa yazar adı, basım yılı ve sayfa sayısı şeklinde olmalıdır;

En son çalışmalar (Pınar, 2003: 12) uygulamanın ...

- iii. İki yazarın bulunması durumunda, her iki yazarın soyadı da kullanılır.

Cinicioglu ve Keleşoğlu (1993) yumuşak dolgular üzerinde ...

- iv. İki'den fazla yazar olması durumunda ilk yazarın soyadını "ve diğ." ifadesi takip eder.

Öztoprak ve diğ. (1999) tarafından öne sürülen ...

- v. Eğer aynı yazarın aynı yılda basılmış birden fazla yayını kullanılmışsa basım yıllarının sonuna alfabetik bir karakter ilave edilir.

Bozbey ve diğ. (2003a) tarafından yapılan çalışmalar bu sonucu ...

- vi. Eğer anonim bir kaynak kullanılmışsa "anon" ifadesi kullanılır.

Son zamanlarda konuşulan gerçekler (Anon 1998: 53) ...

- vii. Eğer yazarı belirsiz bir gazete yazısı kullanılacaksa gazete adı, basım yılı ve sayfa no;

Bölgede görülen sel baskınları yapısal özellikleri etkilemektedir (Atlas, 1998: 6)

- viii. Tez çalışmasında faydalanan yayınlar yazar soyadlarına göre alfabetik sırayla sıralanır. Yayının basıldığı derginin, kongre kitapçığının, kitabın vb. adı eğik (italik) olarak gösterilir

- ix. İnternette alınan kaynaklara atıf yapılırken, yazar adı varsa daha önce belirtildiği şekilde gösterilir. Yazar adı yoksa kaynağı sunan kurumun adı ve tarih kullanımı aşağıdaki şekilde gösterilir.

Pazar hakkında bilgiler yer almaktadır (İMKB, 23.06.2003) veya

- x. Yazarı belli olmayan internet kaynaklarına atıf yapılırken, büyük harflerle URL-sıra numarası, yıl şeklinde yazılmalıdır. Örneğin:

(URL-1, 2003), (URL-1 ve URL-2, 2003

URL-1'e (2003) göre ...

15. **Kaynakça** *Times New Roman*, 12 punto şeklinde yazarların soyadları göz önüne alınarak alfabetik sırayla ve aslı biçimde çalışmanın sonunda bulunmalıdır. Her kaynak arasındaki paragraf aralığı (sonra 6 nk) olmalıdır. Eğer yazarın/ların aynı yıl içerisinde birden fazla çalışmasına atıf yapılmışsa ise bu çalışmaların yayın yılı sonuna (a,b,c,..) gibi semboller verilerek sıralanmalıdır. Makale ve bildirimlerde dergi ve sempozyum/Kongre adı, kitap ve tezlerde ise kitap ve tez adı italik olarak yazılmalıdır. Kaynakça aşağıda gösterildiği şekilde düzenlenmelidir.

Kitap referansı için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, *Kitap adı*, Yayınevi, Basım Yeri, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, *Private Viewdata in the UK*, 2

Dergilerdeki makaleler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Makalenin adı, *Derginin Adı*, Cilt no ve (bölüm)

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, *Information Processing and Management*, 7 (2), 147-168.

Konferans bildirileri için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Bildiri Adı, *Konferans Kitapçığının Adı*, Tarih ve Kongre Yeri, Basım Yeri: Yayınevi, sayfa numaraları

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, *9th International Online Information Meeting*, 3-5 December 1990 London, Oxford: Learned Information, 323-330.

xix

Tezler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, *Tezin Adı*, Yüksek Lisans/Doktora, Enstitü Adı

AGUTTER, A.J., 1995, *The Linguistic Significance of Current British Slang*, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Haritalar için gösterim

SOYADI, ADI., Yayın Yılı, *Başlık*, Ölçek, Basım Yeri:Yayınevi.

MASON, James, 1832, *Map of The Countries Lying Between Spain and India*, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web sayfaları için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yıl, Başlık [online], (Edition), Yayın Yeri, Web adresi:URL

HOLLAND, M., 2002, *Guide to Citing Internet Sources* [online], Poole, Bournemouth University, [http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide to citing internet sourc.html](http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide%20to%20citing%20internet%20sourc.html) [Erişim Tarihi: 4 Kasım 2002].

ETHICAL GUIDELINES

Journal of Life Economics is committed to meeting and upholding standards of ethical behaviour at all stages of the publication process. It strictly follows the general ethical guidelines provided by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) and Cambridge Journals Ethical Standards and Procedures. Depending on these principles and general publication requirements, editors, peer reviewers, and authors must take the following responsibilities in accordance to professional ethic and norms. The proper and ethical process of publishing is dependent on fulfilling these responsibilities

The Responsibilities of Editor(s)

- The editor in chief and co-editor(s) should acknowledge receipt of submitted manuscripts to the authors within ten days. The editor in chief and co-editor(s) have responsibility in order to determine which of the submitted manuscripts could be published.
- Editors should adopt editorial policies that encourage maximum transparency, complete, impartial and honest reporting
- The submitted manuscripts will be controlled by the editor and the associate editor(s) in case of the plagiarism possibility. In this stage, the detected plagiarized manuscripts by the The editor in chief and relevant editor(s) will be rejected by the editor and associate editor(s). No way that the plagiarized manuscripts will be taken in the consideration process.
- The unpublished data and method in the submitted manuscripts should not be exploited/use by anyone in her/his study without the written permission of the author.
- The submitted manuscripts should be evaluated in accordance to the framework of solely intellectual norms in regardless of social, religious, cultural, economical background.
- The submitted manuscripts should not be disclosed no one other than the reviewer, the publisher, the editor assistants and the author(s) of such manuscripts by The editor in chief and relevant editor(s).
- When obtained interest struggle/conflict among the submitted manuscripts and other author(s) and/or institution, such submitted manuscripts should be recuse himself or herself from the review process.
- The final decision concerning the acceptance or rejection of the submitted manuscripts belongs to the editor in chief. This situation will be decided with reference to the originality and significance of the submitted manuscripts.
- The editor in chief should not oblige the authors to cite any articles or papers in the journal as the submitted manuscripts of the authors to be able to accept in the journal.

The Responsibilities of Reviewer(s)

- The reviewers have responsibility to the editor to inform the editor regarding the review process of the submitted manuscript in case the reviewers do not feel enough qualified in order to review the assigned manuscript of if they cannot complete the review process on time.

- The reviewers should complete her/his task in the respect to principle of secrecy. Reviewers should not share or discuss any data regarding the submitted study with no one except the editors.
- The reviewer should not disclose and share any data/content and opinions of the submitted manuscripts and should not use personal interest. Furthermore, the reviewers should not use any data of the unpublished paper.
- The criticism of the reviewers should be based on objective and scientific perspective and also the reviewers should avoid from personal criticism against the author(s). The reviewers are supposed to support her or his opinions by providing clear and tangible proofs.
- If the reviewers detect any similarities between the assigned manuscript and another published articles in the journal or in an another journal, they are supposed to notify the editor about this situation.
- The reviewers should not take any part in evaluation process of the submitted manuscripts with author(s) who have competition, cooperation or other kind of relations or links.
- Reviewers should conduct the work they agree to evaluate on time.

The Responsibilities of the Author(s)

- The author(s) should not send the same study manuscript to more than a/one journal simultaneously.
- The authors should gather the data relating the studies in the framework of principle of ethic. The publisher, the editor and the reviewer could demand the raw data from the author(s) which the study is based on.
- The studies which are sent to the journal should provide details and references/sources in an adequate level. Dishonesty and incorrect statements are unacceptable due to causing unethical principles.
- The submitted manuscripts should be original and the originality of the study should be ensured by the author(s). If others' papers and/or words are used in the context of the submitted manuscript, the reference should be provided in accordance to appropriate style. Also excerpts should be in an appropriate style in accordance to the writing rules of the journal and scientific ethics. The authorities are supposed to refer to other publishments which effect the essence of their submitted studies.
- The authors are supposed to notify a conflict of interest, financial sources and foundations if any of them are supported their studies.
- All the person(s) who contributed to the submitted manuscript in the respect of design, interpretation or implementation should be written on the submitted manuscript. All participations contributed in essence, should be listed respectively. Also apart these persons should be added to the part of "Acknowledgement".
- If the author detects any flaw or error(s) in the context of the submitted manuscript, the author is responsible to urgently notify this situation to the editor or the publisher in behalf of collaboration in order to correct such error(s) or flaw(s).

YAYIN ETİK KURALLARI

Journal of Life Economics, yayın sürecinin her aşamasında etik davranış standartlarını benimsemeyi ve bunları yerine getirmeyi taahhüt etmektedir. Yayın Etik Komitesi (Committee on Publication Ethics - COPE), Açık Erişim Akademik Yayıncılar Derneği (Open Access Scholarly Publishers Association - OASPA) ve Cambridge Journals Etik Standartları ve Prosedürleri tarafından sağlanan genel etik yönergelerine sıkı bir şekilde bağlıdır. Bu yönergelerde belirtilen ilkelere ve genel yayın şartlarına bağlı olarak, mesleki ve etik standartlara göre editörler, hakemler ve yazarlar aşağıdaki sorumlulukları almalıdır. Yayın sürecinin düzgün ve etiğe uygun şekilde işlemesi bu sorumlulukların yerine getirilmesine bağlıdır.

Editörlerin Görevleri

- Baş editor ve yardımcı editörler, dergiye yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların, 10 gün içinde, değerlendirmeye alınıp alınmadığını yazara bildirmelidir. Editör ve yardımcı editörler gönderilen çalışmaların hangilerinin yayınlanması gerektiğine karar vermekten sorumludur.
- Editörler dürüst, tarafsız, şeffaf ve bütünlük arz edici bir editorial politika izlemelidir.
- Dergiye gönderilen çalışmalar Baş editör ve yardımcı editörler tarafından öncelikle intihal ihtimaline karşı kontrol edilmelidir. Bu aşamada intihal ihtimali olan çalışmalar, Baş editor ve ilgili editörler tarafından reddedilir.
- Dergiye gönderilen çalışmalarda yer alan yayınlanmamış yöntem ve bilgiler, yazarın açık yazılı izni olmaksızın hiçbir kimse tarafından kendi çalışması içinde kullanılmamalıdır.
- Dergiye gönderilen çalışmalar; yazarların sosyal, kültürel, ekonomik özellikleri ile dini inançları göz önüne alınmaksızın, sadece entelektüel değerleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.
- Dergiye gönderilen çalışmalar, Baş editor ve ilgili editörler tarafından çalışmanın yazar(lar)ı, hakemleri, yardımcı/alan editörleri ve yayıncı dışında hiç kimseye ifşa edilmemelidir.
- Baş editor ve ilgili editörlerin dergiye gönderilen çalışmaların başka bir yazar ve/veya kurum ile çıkar çatışmasının olduğunu tespit etmesi halinde, çalışma yayın/değerlendirme sürecinden çekilmelidir.
- Dergiye gönderilen çalışmaların kabulü veya reddi ile ilgili son görüş baş editöre aittir. Editör çalışmanın özgünlüğü ve önemi gibi hususları dikkate alarak kararını vermelidir.
- Baş editör, dergiye gönderilen çalışmaların kabulü için yazarlara dergideki herhangi bir makaleye veya başka bir çalışmaya atıf yapması konusunda telkinde bulunmamalıdır.

Hakemlerin Görevleri

- Editör tarafından kendisine değerlendirme için gönderilen çalışmayı değerlendirme konusunda çalışma ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığını hisseden ya da ivedi bir değerlendirme yapamayacak durumda olan bir hakem, editörü bu durumdan haberdar ederek değerlendirme görevinden ayrılmalıdır.

- Hakemler, gizlilik ilkesine riayet ederek değerlendirmesini yapmalıdır. Editörler dışındaki kişilere çalışmalar gösterilmemeli ve başkalarıyla çalışma hakkında tartışma yapılmamalıdır.
- Hakemler, inceleme sürecinde elde etmiş olduğu ayrıcalıklı bilgi ve fikirleri gizli tutmalı ve kişisel çıkarı için kullanmamalıdır. Ayrıca hakemler, değerlendirmesini yaptığı ve henüz yayınlanmamış çalışmanın verilerinin herhangi bir parçasını kullanmamalıdır.
- Hakem eleştirileri nesnel olarak yapılmalıdır. Yazara karşı hiçbir kişisel eleştiri yöneltmemelidir. Hakemler, fikirlerini açık biçimde destekleyen argümanlarla ifade etmelidir.
- Hakemler değerlendirilen çalışmanın daha önce yayınlanmış başka bir çalışma ile arasında esaslı bir benzerlik veya örtüşmeyi tespit etmeleri halinde, durumu editöre iletmelidirler.
- Hakemler, yazarı ile aralarında rekabet, işbirliği veya başka türlü ilişki veya bağlantılar bulunduğunu tespit ettiği çalışmaları değerlendirmemelidir.
- Hakemler çalışmaları kendilerine verilen süre içinde, zamanında değerlendirmelidir.

Yazarların Görevleri

- Yazar(lar), aynı çalışma metnini aynı anda birden fazla dergiye göndermemelidir.
- Yazarlar çalışmalarına ilişkin verileri etik ilkeler çerçevesinde toplamalıdır. Yayımcı, editör ve hakem, çalışmanın dayanağını oluşturan ham verileri yazar(lar)dan talep edebilir.
- Dergiye gönderilen çalışmalar, yeterli düzeyde kaynak bilgisi ve ayrıntı içermelidir. Hileli ve bilinçli yanlış ifadeler etik olmayan durumlara yol açacağından kabul edilemez.
- Yazarlar tarafından dergiye gönderilen çalışmalar özgün olmalı ve çalışmanın özgün olduğu garanti edilmelidir. Eğer gönderilen çalışmalarda başkalarının çalışmalarını ve/veya kelimeleri kullanılıyorsa uygun bir şekilde atıf yapılmalıdır. Ayrıca yapılacak alıntı da bilimsel etik ve dergi yazım kurallarına uygun olmalıdır. Yazarlar gönderdikleri çalışmalarının esasını etkileyen önceki yayınlara atıf yapmak zorundadır.
- Yazarlar gönderdikleri çalışmaları destekleyen kuruluşları, finansal kaynakları veya çıkar çatışmasını beyan etmekte yükümlüdür.
- Dergiye gönderilen çalışmanın tasarımına, uygulanmasına veya yorumuna katkı sağlayan her kişi, çalışmada belirtilmelidir. Önemli katkıda bulunan tüm katılımcılar ilk yazarı takiben listelenmelidir. Bunun dışındaki kişiler ise çalışmanın “Teşekkür (Acknowledgement)” kısmına ilave edilmelidir.
- Yazar, dergide yayınlanmış çalışması içerisinde önemli bir yanlışlık veya kusur tespit ederse, bu durumu acil olarak dergi editörüne veya yayıncıya bildirmek ve mevcut yanlışlığın veya kusurun düzeltilmesi için editörle işbirliği yapmak yükümlülüğündedir.

JLECON

JOURNAL OF LIFE ECONOMICS

Volume / Cilt: 7
Issue / Sayı: 1
January/Ocak 2020

xxiv

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER, STRATEJİLERİ VE KÜRESELLEŞMEDEKİ ROLLERİ MULTI-NATIONAL COMPANIES, STRATEGIES AND ROLES IN GLOBALIZATION <i>İbrahim Bora ORAN</i>	1-16
THE INFLUENTIAL POWER AND THE IMPORTANCE OF MUSIC IN ADVERTISING AND MARKETING <i>Bajram ÇUPI & Shemsi MORINA</i>	17-28
THE ROLE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT AGAINST THE PERFORMANCE OF THE PLANT FISH PROCESSING FACTORY IN THE BITUNG CITY <i>Irvan TRANG & Sri MURNI & Lisbeth MANANEKE</i>	29-40

KÜRESEL SORUNLAR EKONOMİK KRİZLERİN ULUSLARARASI YANSIMALARI GLOBAL ISSUES INTERNATIONAL REFLECTIONS OF ECONOMIC CRISIS	
<i>İbrahim Bora ORAN</i>	41-58
İSTANBUL HOUSING AND LAND APPRAISAL SYSTEM REFORM DEVELOPMENT PROCESS AND PROPERTY VALUES ANALYSIS	
<i>Pelin YİĞİT</i>	59-78
TAYLOR KURALI MEKANİZMASINA BENZER ŞEKİLDE BİR MEKANİZMA İNŞASI ÇABASI: BİST-100 ÜZERİNE SINAMALAR AN EFFORT TO CONSTRUCT A MECHANISM SIMILAR TO THE TAYLOR RULE MECHANISM: TESTS ON BIST-100	
<i>Hatıra SADEGHZADEH EMSEN & Ömer Selçuk EMSEN & Ömer YALÇINKAYA</i>	79-102
ÇİN'İN KÜRESELLEŞME İÇİNDE ROLÜ: YENİ BİR HEGEMON MU? THE ROLE OF CHINA IN GLOBALIZATION: A NEW HEGEMON?	
<i>Deniz ŞİŞMAN</i>	103-112

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER, STRATEJİLERİ VE KÜRESELLEŞMEDEKİ ROLLERİ

MULTI-NATIONAL COMPANIES, STRATEGIES AND ROLES IN GLOBALIZATION

İbrahim Bora ORAN *

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi,
TÜRKİYE, e-mail: ibrahimoran@esenyurt.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0274-0921>

Geliş Tarihi: 19 Kasım 2019; Kabul Tarihi: 6 Ocak 2020
Received: 19 November 2019; Accepted: 6 January 2020

ÖZET

Dünyada küreselleşme sürecinde bir taraftan küreselleşme sistemi sayesinde günümüze kadar görülmemiş kadar başarılı bir performans elde edilecek olan yeni bir dünya düzeni kurulmaya çalışıldığı veya dünyadaki bütün ülkelerin aynı yararlı sonuçlara ulaşacağı iddia edilmektedir. Diğer taraftan küreselleşme sistemi içinde sadece çok uluslu denilen devasa büyüklükteki şirketler ile bu şirketlerin ait oldukları çok gelişmiş ülkelerin ticari olanaklarına yönelik düzenlemelerle ilgili eleştirilerden bahsedilmektedir. Sonuç olarak yaşanmaya başlanan etkiler ortaya çıktıkça gerçek amacın bütün dünyada birleşme ve bütünleşme sağlanmış olduğu açıkça anlaşılmaktadır çünkü ancak çeyrek asır sonra aslında bu sürecin fazla yarar sağlayanları olarak gelişmekte olan ülkeler tarafından bazı açılardan çok önemli yararlar elde edileceği görülmektedir. Bu çalışma kapsamında küreselleşme sisteminde aslında çok uluslu şirketler tarafından sağlanan olumlu sonuçlar üzerinde küreselleşmenin etkileri ile bu etkiler arasında hangileri üzerinde ülke yönetimlerinden doğan sonuçlar elde edildiği araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çok Uluslu Şirketler, Küreselleşme, Aktör, Politika,

Jel Kodları: F6

ABSTRACT

On the one hand, it is claimed that a new world order from which unprecedented successful performance will be obtained thanks to the globalization system is established or all countries in the world will obtain useful results from the globalization process in the world. On the other hand, it is mentioned about critics regarding arrangements intended for only huge companies called as multinational within globalization system and commercial opportunities of very developed countries which these companies belong to are made. As long as effects started to be experienced as a result, it is clearly understood that the real goal is to provide integration and consolidation all over the world because it is seen that very important developments will be obtained by developing countries which are the ones most benefiting from this process in some ways after quarter century. In this study, effects of globalization on positive results provided by multinational companies in this globalization system and different results arising from country managements are obtained on which ones among these effects are searched.

Keywords: Multinational Companies, Globalization, Actor, Politics

Jel Codes: F6

1. GİRİŞ

Küreselleşme sistemi ile başlayan uluslararası ticaret ortamında hem faaliyetleri hem de elde edilen gelirlerinin büyük bir hızla artması nedeniyle tüm dikkatleri çeken bu büyük şirketler tarafından sistemle sağlanan ticari olanakların oldukça başarılı kullanıldığı iddia edilmektedir. Küreselleşme sürecinde bu şirketler tarafından gerçekleştirilen ticaret ile ilgili olarak birbirinden çok farklı yaklaşımlar bulunduğu görülmektedir.

Küreselleşme taraftarı olanların bu şirketlerin dışı açılma konusundaki rolleri gibi yararları olduğu hakkında yorumlarla veya küreselleşme karşıtları tarafından ise yatırım yapılan az gelişmiş ülkelerle şirket çıkarlarına yönelik tek yanlı ticari anlaşmalar yapıldığına dair çarpıcı eleştirilerle karşılaşmaktadır. Bir taraftan gelişmiş ülkelerin ekonomistleri tarafından bu şirketlerin kökeninin aslında çok eski yıllara dayandığı, yüzyıllar öncesinden beri varlıklarını gösterdikleri ve her zaman çok büyük miktarda gelir elde etmekte oldukları iddia edilmektedir. Diğer taraftan az gelişmiş ülkelerin ekonomistleri tarafından ise bu şirketlerin gelir düzeylerinde görülen artışlar ile toplam varlıklarının küreselleşme sürecinde dünyadaki bazı ülkelerin milli gelir düzeylerinden daha fazla olmasına karşılık dünyanın en yoksul bölgelerinin insani gelişme düzeylerinde küreselleşme sayesinde beklenen olumlu gelişmelerin sağlanamadığından söz edilmektedir.

Uluslararası şirketler hakkındaki farklı yaklaşımlar olarak örneğin küreselleşme fonksiyonlarından ziyade küresel çapta ticaret yapabilmek gücüne sahip olmaları nedeniyle en kısa sürede uyum sağlayarak çok başarılı bir performans gösterdikleri açıklanmaktadır. Buna karşılık günde 1 \$ gelir elde eden en yoksul insan gruplarının bulunduğu az gelişmiş toplumların küreselleşmeye katılımının ancak ucuz işçilik ile mümkün olabileceği nedeniyle yararlanma sağlayamadıkları eleştirilmektedir. Aynı konuda bir taraftan bu şirketler tarafından gerçekleştirilen ticari faaliyetler ile özellikle gelişmekte olan ülkelere ve az gelişmiş ülkelere yaratılan yeni üretim ve iş olanaklarının artmasından söz edilmektedir. Diğer taraftan aslında diğer ülkeler ile şirketler arasında yapılan uluslararası ticaret anlaşmaları ile ulusların aslında kendilerine ait olması gereken özgün kaynaklarının diğer ülkelere ait şirketler tarafından kullanılmasına yol açıldığı eleştirilmektedir. Sonuç olarak ait olduğu ülkedeki yüksek vergiler ve maaşlar gibi maliyeti yükselten uygulamaların gelir azaltıcı etkilerinden kurtulan şirketlerin gidilen ülkelere artan istihdama karşılık çok daha düşük ücret ve daha az vergi ödenmesi

sayesinde oldukça azaltılan maliyetler nedeniyle kendi ülke çıkarlarının korunduğuna yönelik tartışmalar artmaktadır. Bu nedenle dünya ekonomisinde rolü olan çok uluslu şirketlerden hangi konularda yarar sağlanabileceğine dair araştırmalar yapılmaktadır.

Küreselleşme sürecinin ilerleyen yıllarında çok uluslu veya ulus üstü şirketler gibi kavramlarla anılan uluslararası ticaret şirketleri bu çalışma kapsamında; süreçteki gelişimleri, ekonomik stratejileri ve dışa açılmadaki rolleri açısından incelenmektedir. Önce şirketlerin genel özellikleri ve küreselleşmeden önceki veya sonraki yıllarda uygulanan ekonomi politikaları nedeniyle gelişen değişimleri hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra küreselleşme sistemi ile uyum konusunda gösterdikleri başarılı performansın nedenleri araştırılmaktadır. Son olarak dünya ekonomisi üzerindeki etkileri analiz edilerek başarılı oluşlarının arkasında bulunan ekonomik stratejilerin rolü incelenmektedir.

2. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERE GENEL BAKIŞ

2.1. Çok Uluslu Şirketlerin Tanımı

Yerel işletmeler sadece kendi ülke sınırları içinde faaliyet gösteren şirketlerdir ve uluslararası işletmeler ise merkezleri ait oldukları ülkede bulunan ancak diğer birçok ülkelerle ticaret yapan şirketlerdir. Çokuluslu şirketler birden fazla ülkede faaliyette bulunmaktadır ancak küresel şirketlerin dünyadaki bütün bölgelerde faaliyetleri bulunmaktadır Genel olarak en az iki yabancı ülkede düzenli ve devamlı faaliyetleri olan ve ülkelerde satışlarının önemli bir kısmını gerçekleştiren işletmeler çok uluslu şirket olarak tanımlanmaktadır. Bu şirketler hakkında yapılan tanımların farklılığından doğan kavram kargaşası, şirketlerin özellikleri ve yapıları bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan karşılaşılan farklı tanımlar, şirketlerin ekonomik gücüne, ticaret yaptıkları ülke sayısına, faaliyetlerine ve yönetim stratejilerine göre olmak üzere sınıflandırılmaktadır.

Çok uluslu şirketlerin ekonomik gücü, sermayesi ve gelirine göre yapılan tanımlarında, şirketin üretim miktarı ve diğer ülkelerdeki varlıklarının büyüklüğü ile faaliyet gösterdiği bölgelerin yaygınlığı gibi faktörler değerlendirilmektedir. Örneğin; “Yabancı ülkelerde yaptığı üretim miktarı, elde ettiği kar ve istihdam ettiği personel sayısı toplam kapasitesinin büyük kısmını oluşturan şirketler çok uluslu şirket olarak kabul edilmektedir” (Tümer. 1998, 34) veya “ÇUŞ’ lar toplam varlıklarının en az beşte biri yurtdışında olan şirketlerdir” (McDonald. 1962, 17). Ya da “ÇUŞ’ lar ürünlerinin satışı ve elde ettikleri karın % 35’i diğer ülkeler ile ticaretinden elde edilen şirketlerdir” (Phatak. 1974, 21) veya “ÇUŞ’ lar farklı ülkelere ait şirketlerin ortak bir yönetim altında birleştiği şirketlerdir” (Vernon. 1968, 114) gibi farklı tanımlamaları bulunmaktadır.

Faaliyet gösterdiği ülke sayısı esas alınarak yapılan çok uluslu şirket tanımları şirketlerin niteliklerine göre değişmektedir. Örneğin; “ÇUŞ’ ler merkezi ait olduğu ülkede bulunan ancak ticari faaliyetlerini diğer ülkelerdeki şubeleri veya şirketleri ile birlikte yürüten şirketlerdir” (Daniels. 1998, 9). Kutal’a göre; “ÇUŞ’ lar çok sayıda ülkede devamlı olarak faaliyet gösterirler ve buradaki şubeleri veya şirketleri arasında birleşme ve bütünleşme ile birlikte yürütmeyi sağlarlar” (Kutal. 1996, 6-17). Ayrıca, “ÇUŞ’ lar uluslararası ticaret faktörlerinin transferini yapan işletmelerdir” ve “Çok uluslu şirketler ticaret amacıyla gidilen ülkelerde, o ülkenin kanun ve kurallarına göre faaliyet gösteren şirketlerdir” (Lilienthal. 1985, 119) veya “Kendi ülke sınırları dışında faaliyet gösteren şirketler çokuluslu denilmektedir” (Kutal. a.g.e., 18) gibi tanımlamalar yapılmaktadır.

Faaliyetlerinin bütünlüğüne ve diğer ülkelerdeki şubeleri arasında sağladıkları uyuma göre yapılan tanımlara örnek olarak; “Kendi ülkesi dışında bir veya birkaç ülkede yatırım yaparak mal ve hizmet üreten ancak üretim faaliyeti ile ilgili kararları kendi ülkesinde bulunan şirket merkezinde belirlenen şirketler” (Tümer. 1998, 34) ve “Küresel çapta ticari faaliyetlerini

kuvvetli bir şekilde merkezden yöneten işletmeler” (Alpar. 1980, 26) veya “Kendi ülke sınırları içinde ve uluslararası ticari faaliyetlerini kapsayan global bir stratejiye sahip olan şirketlerdir” (Daniels. a.g.e.9) gibi tanımlar bulunmaktadır.

Ayrıca işletme yönetiminin yaklaşımlarına göre yapılan çok uluslu şirketler “Birden fazla ülkede ve aynı yönetim altında ancak mülkiyeti ve yöneticileri farklı uluslardan olan işletmeler” (Tümer. a.g.e. 24) olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, “Çok uluslu şirketler eğer faaliyetlerle ilgili kararlarını yavru şirketlere uyguluyorsa tek merkezli olan, eğer yavru şirketlere bazı konularda karar verme yetkisi verilmişse çok merkezli olan, eğer şirketi yönetenler ve hissedarları farklı ülke mensuplarından olabiliyorsa bu işletmeler dünya merkezli çokuluslu şirketlerdir” (Alpar. a.g.e. 27) olarak tanımlanmaktadır.

Çokuluslu şirketlerin tanımlanmasında görülen bu farklı yaklaşımlara göre bahsedilen tüm unsurları esas alan bir tanım yapılması gerekirse; merkezi belirli bir ülkede olan, etkinliğini birden fazla ülkede gösteren, bünyesinde bağlı şubeler ve işletmeler bulunan ancak genel merkez tarafından yönetilen ve bazılarında yabancı hisse iştiraki bulunan büyük şirketler çok uluslu şirketler olarak değerlendirilmektedir.

2.2. Çok Uluslu Şirketlerin Gelişimi

Çok uluslu şirketlerin tarihsel gelişimi konusunda da farklı görüşler açıklanmaktadır ve tanımlanmaları konusunda olduğu gibi fikir birliği sağlanamadığı görülmektedir. Bir taraftan çok uluslu şirketlerin sadece küreselleşme sisteminin başlangıcından itibaren görülen değişimleri değerlendirilmekte ve sistemden dolayı sağladıkları yararlar sonucunda artan gelirlerinden söz edilmektedir. Diğer taraftan çok uluslu şirketlerin varlığının aslında çok eski yıllara dayandığı ve sadece ithalat aracılığıyla diğer ülkelerle ticaret bağlantıları bulunduğu ancak dünyadaki bütün ülkelerin bu şirketlerin ürünlerini kullanmakta aynı olanaklara sahip olmadığı eleştirilmektedir. Bu konuda aslında başka ülkelerdeki doğal kaynakların ve tarım ürünlerinin kullanımını amaçlayan devletler tarafından 1500-1800 yıllarında kurulmuş olan şirketler olduğu ve tarihsel gelişim açısından daha 1800 - 1875 yıllarından beri çok uluslu şirketlerin oluşumu için gereken altyapının gelişmesi için küreselleşme sisteminin başlatıldığı iddia edilmektedir.

Küresel ÇUŞ' ların tanımı ve gelişimi ile ilgili değişik yorumlardan sonra sahip olmaları gereken özellikler aşağıdaki gibi belirlenmiştir (Doğan. 2002, 36).

- “Çok uluslu şirketler en az birden fazla ülkede faaliyet göstermektedir.
- Güçlü bir sermaye yapıları bulunmaktadır.
- Kitle üretimi yoğundur.
- Çok uluslu şirketler yeni ve ileri teknolojiye sahiptirler. Araştırma geliştirme faaliyetleri gelişmiştir.
- Çok uluslu şirketler diğer ülkelerde bulunan bağlı şube ve şirketlerinin koordinasyonunu sağlayan girişimlerdir.
- Küresel şirket olarak kabul edilebilmek için küresel çapta ticari faaliyet göstermeleri gerekmektedir çünkü bu sınır dışı faaliyetlerini küresel stratejilerle yürütürler.
- Küresel şirketlerin hem ait oldukları ülke içinde hem de ticari bağlantıları olan ülke ve bölgeleri kapsayan doğru planlanmış bir dağıtım sistemi bulunmalıdır.
- Küresel işletmeler kendi ülkelerinde ve ticaret yapılan ülkelerde dengeli bir örgütlenme ile küresel hedeflerini gerçekleştirmelidir.”

Çok uluslu şirketler tarafından oluşturulan küresel ticaret politikaları da, bir taraftan buldukları ülkelerin koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlara diğer taraftan faaliyetleri ile yarattıkları gözlemlenen etkilere göre düzenlenmektedir.

2.3. Çok Uluslu Şirketlerin Politikaları

Küreselleşme ile birlikte çok uluslu şirketlerin değişen ekonomik kuralları arasında, daha önceki yıllarda görülen tek ürün politikasının sona ermesi ve çok sayıda ürün imalatına ve satışına dayalı yeni bir politika izlenmesi başta gelmektedir. Bu süreçte en fazla dikkat çeken üretim, satış ve personel yönetimi ilgili değişik politikaları aşağıdaki gibidir;

- “Yabancı şirketlerin kendi ülkelerinde ürettikleri malları diğer ülkelerde pazarlaması,
- Kendi ürünlerini diğer ülkelerde kurulan fabrikalarında daha düşük işçilik ve vergi oranlarında üretmek suretiyle maliyetlerini düşürmeleri,
- Yatırım yapılan ülkeye özgün bazı ürünlerini veya bu ülkenin bazı doğal kaynaklarından elde ettikleri ürünleri pazarlayarak ticaret limitlerini yükseltmeleri,
- Yatırım yapılan ülkeler ile çok uluslu şirketler arasında, didilen ülkedeki düşük istihdam oranlarının yükseltilmesi veya yüksek işsizlik oranlarının azaltılması gibi ülke çıkarlarının sağlanmasına karşılık tanınan bazı haklar ile şirketlerin kar oranlarının yükseltilmesinin sağlandığı çok taraflı anlaşmalar yapılması,
- İşletme organizasyonunda bulunanların küresel düşüncülerinin sağlanması ve tüm çalışanların küresel dönüşümün gereklerine göre hazırlanması,
- Çok uluslu şirket çalışanlarının sanki işletmenin sahibi gibi çalışmaları, küresel ticaret alanında işbirliği yapılması ve sorumlulukların paylaşılmasının sağlanması,
- Küreselleşme sisteminde işletmelerin hedeflerine ulaşılması için bütün çalışanların katkılarının sağlanması gibi politikalar uygulanmaktadır.”

Özellikle bu yabancı şirketlerin sahip oldukları sermayenin büyüklüğü, teknolojik gelişme ve yönetim tecrübesi gibi farklı özelliklerinden yararlanmak gerektiği önerilmektedir. Ayrıca şirketler tarafından gidilmesi planlanan ülkelerin ekonomik ve yasal düzenlemelerinin tekrar gözden geçirilmesi konusunda ülke yöneticilerinin büyük sorumluluğu olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda az gelişmiş ülke yönetimleri tarafından yabancı yatırımları çekmek amacıyla gösterilen kabullenme politikalarının değiştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu konuda da IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar tarafından hazırlanan paket anlaşmaları çerçevesinde uygun koşulların sağlanması için farklı anlaşma maddeleri getirilmesi ve MAI gibi uluslararası ticaret anlaşmalarında tek taraflı bazı maddelerin yeniden düzenlenmesi önerilmektedir.

Çok uluslu şirket politikaları açısından bakıldığı zaman ticari faaliyetleri için buldukları ülkelerin farklı koşulları nedeniyle karşılaşılan sorunların giderilmesine yönelik geliştirilmesi beklenen bazı sınırlamalardan söz edilmektedir. Örneğin, ülkelerinde yatırım yapan küresel şirketler tarafından yaratılan etkileri yaşamaya başlayan ülkeler, bu büyük işletmelerin faaliyetlerini kontrol etmek ve kendi ülkelerinin ekonomik ve sosyal dengelerini korumak amacıyla sınırlamalar yapmaya başlamışlardır. Aslında 1980’li yıllara kadar, uluslararası ticaret şirketlerinin yaratacağı faydalı veya zararlı etkiler hakkında her konu önemle hesaplanırken ve birçok alanlarda girişleri yasaklanırken küreselleşme sistemi koşullarında bu denetimlerin tamamen azaldığı işaret edilmektedir (Kazgan, 1997, s.30). Ancak, olası sınırlamaların şirketlerin her zaman karşılaşılabileceği bir risk olacağı da düşünülmektedir. Bu risk unsurları bazen ülkenin ulusal mevzuatından bazen de uluslararası mevzuat veya

yaptırımlardan kaynaklanacağı nedeniyle keyfi uygulamalar hariç, kaynaklarının yasal olması gerekeceği görülmektedir.

2.4. Çok Uluslu Şirketlerin Karşılaştığı Sınırlamalar

Çokuluslu şirketlerin ticaret amacıyla gittiği ülkelerde karşılaştığı sınırlamalar, faaliyetleri veya işgücü tedariki ile ilgili olmak üzere iki alanda görülmektedir. Faaliyetleri ile ilgili sınırlamaların nedenleri arasında bu şirketler tarafından sadece uluslararası ticaret dolaşımında artışlar yaratılmasından ziyade aynı zamanda gidilen ülkelerin milli bağımsızlıkları açısından da bir tehdit unsuru oluşturmaları endişesi en önemli nedenlerdir (Vernon. a.g.e. 26). Sahip oldukları ekonomik güç bu şirketlerin aynı zamanda siyasi güç sahibi olmasına yol açmaktadır ve bu güçleri hükümetlerin kararları üzerinde etkili olabilme gücü olarak sayılabilmektedir.

Bu nedenlerden dolayı, çok uluslu şirketlerin artan üstünlüğü karşısında bazı uluslararası çapta denetim kararları alınmıştır. Örneğin Avrupa Birliği Komisyonu tarafından alınan yeniden gözden geçirme kararları aşağıdaki özellikleri taşıyan firmalar hakkındadır (Scaper. 1992, 421-427);

- “Satışlarının üçte birinden fazlası kendi ülkesinde olmayan işletmeler,
- Küresel boyutta satışları 5 trilyon dolardan fazla olan işletmeler ve
- Avrupa Birliği dahilindeki satışları 250 milyon ECU’ dan fazla olan işletmeler.
- Ayrıca, 1970’li yıllardan 1980’ li yıllara kadar ev sahibi ülkeler tarafından çok uluslu şirket yatırımlarına getirilen sınırlamalar aşağıdaki koşullardadır (Kazgan. 1992, 11)
- Başta hizmetler sektörü olmak üzere birçok sanayi işkollarında yatırım izni verilmemektedir,
- Bazı işkollarında yerli işletmeler ile ortaklık şartı istenmektedir,
- Çok uluslu işletmelerin yatırımlarına ancak yeni bir teknoloji getirilmesi durumunda faaliyet gösterme izni verilmektedir,
- Çok uluslu şirketlerin teknolojilerinin ev sahibi ülkenin politikalarının değişiminde önemli rolü olması önemli bir risk olarak görülmektedir,
- Çok uluslu şirketler tarafından ev sahibi ülkeye ait olan yerel kaynakların kullanılması ile ilgili sınırlamalar getirilmektedir,
- Ticari yatırım faaliyetlerinin yapıldığı ev sahibi ülkede elde edilen karların ülke dışına çıkarılması konusunda bu kar transferlerinin ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etki yaratması ihtimali nedeniyle çok uluslu şirketlerin kar transferlerini sınırlandırıcı düzenlemeler getirilmesi ve karları dışarıya transfere etmek yerine yeniden ev sahibi ülkede yatırıma yönlentmeleri istenmektedir,
- Çokuluslu şirketler, işgücü tedariki konusunda yönetim kadrosundakilerin ve iş görenlerin uyruğu ile ilgili birtakım sınırlamalara tabi tutulmaktadır,
- Bazı ev sahibi ülkelerin kanunlarında, nitelikli ve yüksek düzeydeki görevlerin yalnızca kendi vatandaşlarına verilebileceğine dair hükümler bulunmaktadır.
- Yabancı bir ülkede çalışabilmek için genellikle o ülkenin resmi makamlarından çalışma izni almak gerekmektedir.
- Ev sahibi ülkeler köken ülke veya üçüncü ülkelere temin edilecek çalışanlara çalışma izni vermeyebilmektedir.

- Çok uluslu şirketlerinin faaliyetlerinin ev sahibi ülkede çevre kirliliği yaratması gibi konularda aşırı titizlik gösterilmektedir.
- Bu sınırlamaların yatırım esnasında olmadığı halde daha sonra uygulanması riski her zaman bulunmaktadır ve gelişmiş ülkelere ait şirketlerin faaliyetleri üzerinde oldukça olumsuz etkiler yaratmaktaydı.”

Küreselleşme sistemi koşullarında artan serbest ticaret ortamında eskiden uygulanan sınırlamalar nedeniyle çok uluslu şirketlerin karşılaştığı sorunlar büyük ölçüde azalmıştır ve daha ziyade gelişmiş ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirilen yabancı yatırımlarla ilgili çok taraflı anlaşmalarla uygulanabilmektedir. Aynı süreçte az gelişmiş ülkelerin yönetimindekiler tarafından ve ülkelerinin eskiden beri devam eden enflasyon, dış borç veya işsizlik gibi diğer ekonomik sorunlarını azaltmak amacıyla çok uluslu şirketlerin yatırımlarına gereğinden fazla bazı avantajlar sağlanması nedeniyle çok uluslu şirketler üretim yatırımları için bu ülkeleri tercih etmektedir. Ancak az gelişmiş ülkelerin ekonomik gücü yeterli olmadığı için küreselleşme sistemine katılımları mümkün olmadığından ekonomik sorunlarının çözümlenememiş olmasından dolayı küreselleşme sistemi sorumlu tutulmaktadır.

2.5. Çok Uluslu Şirketlerin Etkileri

Küreselleşme sürecinde çok uluslu şirket faaliyetlerinin yoğun olduğu alanlarda karşılaşılan etkilerin aslında küreselleşme sisteminin getirdiği olanaklarla artan çok uluslu şirket faaliyetlerinden mi yoksa ülkelerde yaşanan farklı krizler nedeniyle mi oluştuğu hakkında yaratılan tartışmalarda da görüş birliği bulunmadığı görülmektedir. Çok uluslu şirketler tarafından yaratıldığı etkilerin en fazla yaşandığı alanlar;

- Endüstri ilişkileri,
- Ulus devletin işlevlerini değiştirici etkisi,
- Küreselleşme sürecinde çokuluslu şirketlerin egemenliği sorunu,
- Yatırıma etkisi,
- Uluslararası ilişkilere etkileri,
- Ödemeler dengesine etkisi,
- Yabancı sermaye hareketlerinin etkileri,
- Yatırım yapılan ülke üzerindeki etkiler,
- Yatırımı gerçekleştiren ülke açısından etkiler,
- İstihdama etkileridir.

Çok uluslu şirketlerin ülkeler arasındaki endüstri ilişkileri üzerindeki etkileri ülkelere göre değişmekle birlikte şirket merkezinin kontrolünde olan ÇUŞ' ların diğer ülkelerde bulunan şubeleri ile endüstri ilişkileri merkez tarafından yönlendirmektedir ve bu nedenle endüstri ilişkileri standartlaştırılmaktadır. Örneğin değişik Avrupa ülkelerinde yaptıkları yatırımlarda aynı düzenlemelerin uygulanmasına dikkat edilmesine çalışmışlardır ve bu amaçla yönetim ile çalışanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen anlaşmalar veya danışmanlık programları uygulamışlardır. Küreselleşme sistemi sayesinde uluslararası ticari faaliyetlerin önündeki engellerin ve doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili sınırlamaların azaltılması ile aynı zamanda yeni teknolojik olanaklarla birlikte ulaşım ve iletişim gibi maliyetlerin düşmesi nedenleriyle küresel işletmeler hangi ürünlerin nerede üretilmesi ve satılması hakkındaki tercihlerini esnekletirmiştir. Sınırları genişleyen uluslararası faaliyetler ile hızla çoğalan şirketler ve artan küresel rekabet ortamına katılmaya çalışan gelişmekte olan ülkeler tarafından ulus devlet işlevleri daha az etkili bir hale getirilmektedir. Ulus devletlerin de yeni ticaret koşullarına uyum sağlamak amacıyla bazı katı kurallarını halen devam ettirmekle birlikte bazı sınırlayıcı yasal düzenlemelerini de oldukça azaltmış olduğu görülmektedir. Şirketlerin çok uluslu olmasının önceki ulus devlet politikalarının gücünü zayıflatmış olduğu kabul edilmektedir. Küreselleşme

nedeniyle serbest piyasa ortamında piyasaya egemen olanların toplumsal yaşama da hakim olmaları sonucu ekonomik gücü olanların dünyanın yönetilmesinde de söz sahibi olmaları gibi bir durum ortaya çıkmıştır ve küreselleşme sürecini büyük ölçüde yürütenler çok uluslu şirketler olmuştur. Bu şirketler, üretim ve dağıtım yeri konularında esneklik yaratarak dünya toplam ticaretinin önemli bir bölümünü de gerçekleştirmektedir. Bir açıdan teknolojik gelişmeleri denetlemektedir ve artık dünyanın hangi yörelerinin yeni teknolojiye sahip olarak gelişeceğini de belirlemektedirler. Çok uluslu şirketlerin küreselleşme sistemi süresince artan gücü artık uluslararası sermayenin hegemonik gücü anlamındadır ve bu gücün ülkeleri aşan bir biçimde gelişmesi söz konusudur. Ekonomik olarak uluslararası sermayenin egemenliği, ekonomik verimliliğin önemli bir ölçü olarak ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Küreselleşme sürecinin ilk yıllarında ekonomik gücü yüksek olan gelişmiş ülkeler tarafından gerçekleştirilen yabancı yatırım faaliyetlerinin daha yüksek miktarlarda olması nedeniyle, yabancı sermaye hareketlerinin etkileri önce gelişmiş ülke ekonomilerinde yaşanmaya başlamıştır. Daha sonra gelişmekte olan ülkeler tarafından katılımın artmasıyla birlikte yabancı sermaye hareketlerinin bu ülkelerde teşvik edilmesinin önemli nedenleri arasında başta ekonomik büyümeye yardımcı olması dışında, ülkelerde yaşanan ekonomik sorunların azaltılmasına yönelik olarak çözümler sağlanmasının beklenmesidir. Örneğin yeni iş imkanları yaratılması ile bu ülkelerdeki yoğun istihdam sorununun çözümüne yardımcı olmasının beklendiği görülmektedir (Tuncer. a.g.e. 115). Aslında bazı doğrudan yabancı sermaye yatırımları gidilen ülkedeki işgücünün daha ucuz olmasından veya değişik kaynaklarından yararlanmak amacıyla yapılmaktadır. Gidilen ülkenin ekonomik gücünün farklılığı ve yabancı yatırımların artmasından sağlanacak beklentileri farklı olacağından çok uluslu şirketler ile yapılan anlaşmalar kapsamında sağlanan avantajlar da farklı olmaktadır. Çok uluslu şirketlerin gelirlerini arttırmaya ve maliyetleri azaltmaya yönelik politikalar izlemeleri, yatırım yapılan ülkelerin gelişmiş, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler grubunda olmasına göre farklı etkilerin yaşanmasına yol açmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların ülkeler üzerinde genellikle yatırım yapma etkisi yarattığı görülmekle birlikte küreselleşme sistemi nedeniyle doğrudan yatırım faaliyetlerinin en üst düzeyde gerçekleşmeye başlamasıyla bu süreçte çok yoğun bir biçimde yatırımların artma etkisi oluşmuştur. Başlangıçta küreselleşme sistemine katılım konusunda endişeli davranan ülkeler ya da ekonomik gücü olmaması nedeniyle sürece katılım olanağı bulamayan az gelişmiş ülkeler tarafından doğrudan yabancı yatırım faaliyetlerine karşı daha olumlu bir bakış açısı gelişmiştir. Özellikle 2000’li yılların ikinci yarısından itibaren doğu Asya ülkeleri tarafından yabancı yatırımlar yoğun bir biçimde arttırılmıştır ve sonuç olarak küresel sürecinin en kısa sürede hızla büyüyen uygulamalarının başında bu yatırımlar gelmeye başlamıştır. Dünyada 2000’li yıllarda ortaya çıkan ve kısa sürede yaygınlaşarak küresel çapta yaygınlaşan finansal krizlerin etkisiyle doğrudan yabancı yatırım faaliyetlerinde azalma oluşmasına rağmen kısa süre içinde yeniden artış eğilimi başlamasının sağlanmasında, gelişmekte olan ülkeler üzerinde küresel krizlerin olumsuz yansımalarının çok az olmasının önemli bir etkisi bulunduğu gösterilmektedir.

Küreselleşme sürecinde çok uluslu şirketler tarafından istihdam konusunda yaratılan etkiler nedeniyle karşılaşılan değişimler, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Yabancı sermaye yatırımları istihdamı genellikle dolaylı veya dolaysız yoldan etkilemektedir ancak gelişmiş ülkeler için geçerli olabilen bu bulgu gelişmekte olan ülkeler için her zaman mümkün olmamaktadır. Ancak yabancı sermaye yatırımları aracılığıyla elde edilen sayesinde artan gelirler ile yeni iş alanları yaratılması ülkede istihdama yararlı olabileceği düşünülmektedir (Algan. 2018, 101). Çok uluslu şirketlerin yabancı sermaye faaliyetleri gerçekleştirdiği ülkeler konusundaki tercihleri bu ülkelerin uluslararası ilişkilerinde olumlu etkiler ve kolaylıklar sağlanmasına yol açmaktadır. Örneğin Türkiye’nin Avrupa Topluluğu’na katılma konusundaki yoğun girişimleri ile aslında yabancı sermaye hareketlerinin de

kolaylaştırılmasına çalışılmaktadır. Çok uluslu şirketlerin yatırımlarının Avrupa Birliği ile bütünleşmeye katkı sağlayacağı, AB'ne üyelik sağlanması halinde ülkenin farklı alanlarda ekonomik faaliyetler göstermesinin, küresel rekabet ortamına katılımının, üretim düzeylerinin ve teknolojik olanakların artırılmasının sağlanacağı öngörülmektedir (Akdiş. 2012, 74-75). Çok uluslu şirketler vasıtasıyla dünya ticaretinde faaliyetleri artan yabancı sermayenin aynı zamanda döviz girişi de sağlaması sonucu girdiği ülkenin ödemeler dengesini olumlu etkilemesi beklenmektedir ancak bunun sürekli olabilmesi için gelen yabancı sermayenin uzun vadeli olması gerektiği düşünülmektedir. Aksi halde yatırımların ithalata bağlı olması ve bu yatırımlardan elde edilen gelirlerin ülke dışına transfer edilmesi sonucu transfer edilen miktarın getirilen sermayeden fazla olması halinde ise olumsuz etkiler yaratılacağı düşünülmektedir (Algan. a.g.e.. 100). Çünkü cari işlemler alanında ihracat kalemlerinin yabancı sermaye yatırımlarından değişik şekilde etkileneceği ve karşılaşılan gümrük engelleri veya kotaların uygulandığı ülkelere yapılan yatırımların genellikle ülke içindeki ürün piyasalarından olması nedeniyle ihracat düzeylerinin düşmesine yol açacağı öngörülmektedir. Diğer taraftan herhangi bir alanda yabancı sermaye kuruluşlarının faaliyet göstermesi ile yerli müteşebbislerin bu alana girebilmesinin zorlaşması veya bir yabancı sermaye kuruluşunun daha önce hiç ithal edilmeyen bir malı örneğin Türkiye'de üretmeye başlaması ve çeşitli yollarla bu mala karşı bir iç talep yaratması mümkün olmaktadır (Yased. 2018, 31). Yatırım yapılan ülke ve yatırımı gerçekleştiren ülke açısından da çok uluslu şirket yatırımlarının etkileri farklı olmaktadır. Örneğin gelişmekte olan ülkelere gelen yabancı sermayenin, ülkenin borç riskini azaltmak, çağdaş teknolojiyi getirmek ve ihracat olanaklarını arttırmak gibi yararlı etkileri bulunmaktadır. Ayrıca gelişmiş ülkelerde istihdam olanaklarının artırılması amacıyla açılmış olan çok sayıda yeni işyerlerinin çok uluslu şirketlere devredilmesi tercih edilmektedir ancak gelişmekte olan ülkelerde istihdamın artırılması amacıyla daha ziyade insan gücünün kullanıldığı üretimin artırılması tercih edilmektedir. Küreselleşme sürecinden önceki yıllarda daha önceki ekonomik sistemler ile hiç karşılaşmamış olan diğer bir konu ise yatırım yapan şirketlerin kazançlarını başka ülkelere transfer etmesi gibi değişik bir uygulama bu sürecin önemli etkileri arasında değerlendirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yatırım yapan teşebbüsleri en çok ilgilendiren konuların başında, kar ve diğer kazançların transferi konusu gelmektedir ve bu alandaki mevzuatın şirketlerin yatırım kararlarını büyük ölçüde etkilemekte olduğu görülmektedir. Yatırım yapılan ülkelerde çok yüksek karlarla çalışan yabancı sermaye yatırımcılarının yaptıkları kar transferleri ile yatırımın ilk yapıldığı zamanda kullanılan sermayelerini kar olarak geri almaları hakkında bazı ülkelerde kar transferine sınırlama konmasına karşılık, birçok ülkede ise kar transferleri belli şartlara bağlanmıştır (Tuncer. 2006, 124; Uras. 2006, 70). Yatırım alan ve yatırım yapan ülkeler arasında bu konuda pazarlıklar devam etmektedir ancak günümüzde her iki tarafın karşılıklı çıkar dengesini devam ettirmeyi veya ilişkiyi kesmeyi tercih etmeleri biçiminde uygulanmaktadır.

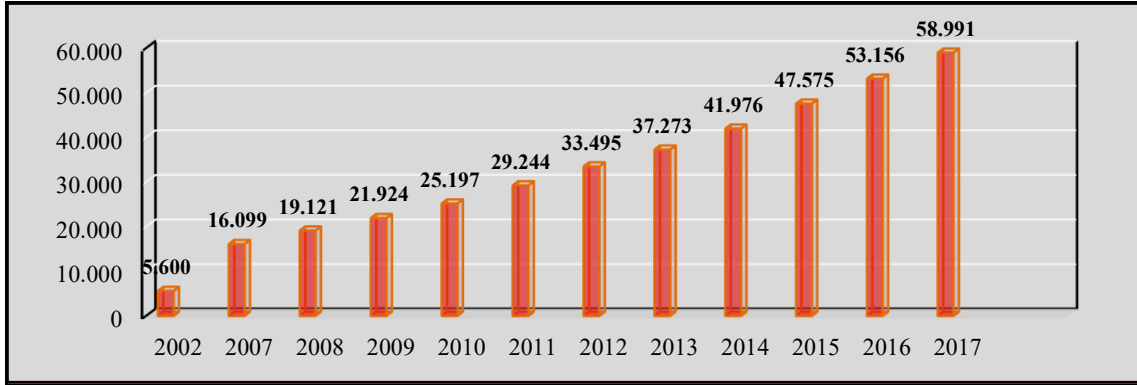
3. TÜRKİYE'DE ÇOK ULUSLU ŞİRKET FAALİYETLERİ

Türkiye başlangıçta küreselleşme sürecinin olası risklerine karşı tedbirli olmak ve bu ekonomi sisteminin uluslararası ticaret uygulamalarına karşı güven duyulmaması gibi nedenlerle katılım konusunda çekimser kalmıştır ancak sonraki yıllarda özellikle doğrudan yabancı sermaye faaliyetlerine daha uyum sağlayıcı politikaların uygulanması sürecine girildiği görülmektedir. Küreselleşen dünya ekonomisi sistemiyle sağlanacak olanaklardan yararlanma amacıyla ilerideki yıllarda daha olumlu gelişmeler sağlanacağı inancı yaratılmıştır ve Türkiye 2000'li yıllardan itibaren başarılı bir performans göstermeye başlamıştır. Türkiye'nin çok uluslu şirket yatırımlarının artırılması etkisiyle hem global dünya ekonomisi piyasasında önemli bir yer elde edilmesi hem de ekonomik büyüme sağlanması ile küreselleşme sürecindeki en başarılı olduğu düşünülen ülkeler arasında gösterildiği görülmektedir. Çok uluslu şirketler, üretim maliyetinin düşük olduğu, vergi oranlarının rekabet avantajı sağladığı ve henüz

gelişmemiş ulusal piyasaların bulunduğu ülkelerde temsilcilikler açmaktadır ve Türkiye gibi ülkeler de yabancı sermaye girişini arttırmak ve bu sayede az gelişen bölgelerde istihdamı arttırmak amacıyla vergi kolaylıkları sağlamak ve işçi maliyetlerini düşürücü önlemler almaktadır. Türkiye’de küreselleşme sistemi sürecindeki faaliyetlere katılım konusunda 2005 yılından sonra uygulanan uyum politikaları ile uluslararası yatırımlarda artış yaşanmasından sonra 2008 yılında ortaya çıkan küresel krizin etkilerinin özellikle Avrupa Birliği ülkeleri üzerine çökmesi nedeniyle bu yatırımlarda azalma yaşanmıştır.

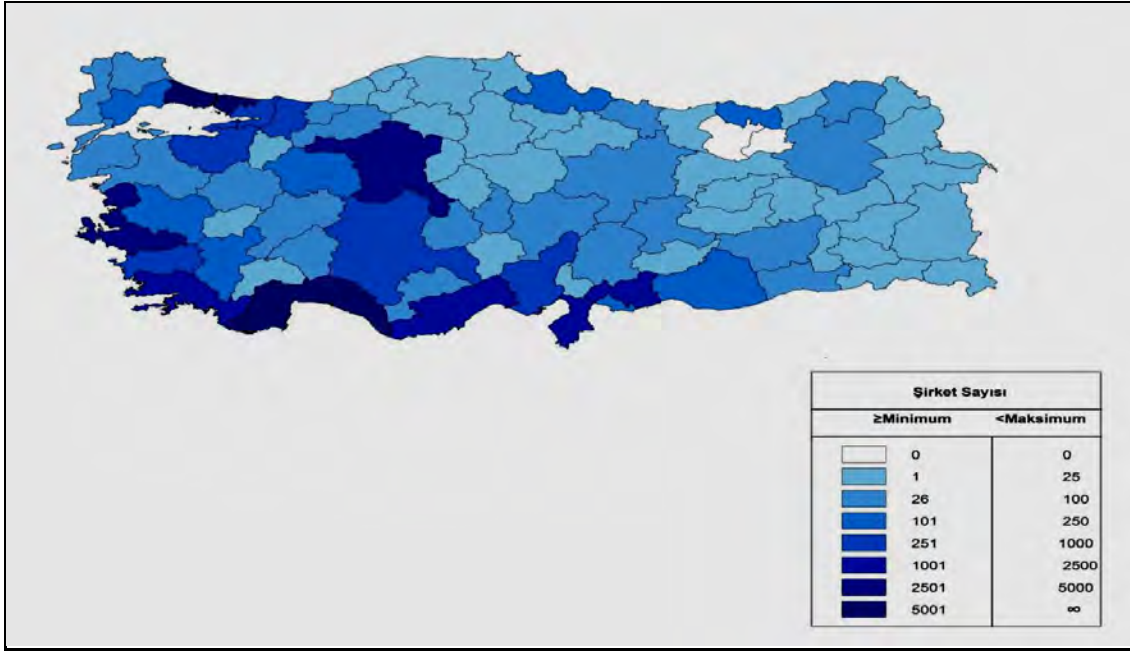
Küresel sistemin etkisiyle yatırımların artırılması sonucu Türkiye’nin ekonomik büyüme göstermesi, dış borçların azalması, enflasyonun düşmeye başlaması, dış ticaretin düzeltilmesi gibi olumlu etkiler yaşanmıştır. Buna karşılık dünyada ortaya çıkan ekonomik krizin kısa sürede küresel çapta yaygınlaşması sonucu doğrudan yabancı yatırımlarda düşüş eğilimi kendini göstermiştir. Bu süreçten kısa sürede çıkabilmek amacıyla ileriye yönelik olarak Türkiye’de sadece Marmara Bölgesinde değil diğer bölgelerde de yeni kalkınma politikaları ile yabancı yatırımları çekmek için düzenlemeler yapılmıştır (YASED, 2019);

Şekil 1- Türkiye’de Uluslararası Sermayeli Şirketler 2002 - 2019

Başta Karadeniz bölgesi olmak üzere Doğu Anadolu’nun bazı bölgelerinde de uluslararası yatırımların artırılmasına yönelik koşulların sağlanması konusunda önemli gelişmeler gerçekleştirilmiştir. Diğer önemli bir gelişme olarak önceki yıllarda uluslu şirketlerin yatırım faaliyetlerini arttırmak amacıyla yapılan ülkeler arası işbirliği anlaşmalarıyla sağlanması taahhüt edilen avantajların azaltıldığı ve bu anlaşmaların sayısının gün geçtikçe arttırıldığı görülmektedir. Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım girişleri 1995-2004 yılları arasında ortalama 1.4 milyar \$ gibi düşük bir miktarda olmakla birlikte, 2000’li yılların ikinci yarısından itibaren artış gösterilerek 2006 yılında 20,2 milyar \$ ve 2007 yılında 22 milyar \$ DYY gerçekleştirilmiştir. ABD’ de başlayan Mortgage finansal kredi krizinin kısa sürede hızla yaygınlaşarak etkilerinin gelişmekte olan ülkelere hissedilmeye başlayan 2008 küresel krizi nedeniyle 2007 yılına göre %18 düşüş ile sınırlı kalan DYY girişleri 2009 yılında krizin etkilerinin daha derinden yansması sonucu % 58 oranında düşüş yaşanmıştır. 2011’ den sonra yeniden yükselme eğilimi başlatılmıştır (Yased. 2019, 14). Türkiye’deki uluslararası sermayeli şirketlerin sayısı 2002 yılında 5.600 iken, 2017 yılı sonunda 58.400’e ulaşmıştır (Ticaret Bak. 2017, 19). Uluslararası sermayeli şirket sayısında; 2014 ve 2015 yıllarında %24,3 ve %19,2 oranlarında artış bulunmaktadır. 2016 yılında bir önceki yıl ile aynı sayıda yabancı sermayeli şirket kuruluşu gerçekleştirilmiş ve 2017 yılında son beş yıldaki en yüksek seviyeye ulaşılmıştır.

Şekil 2. Türkiye’de Uluslararası Sermayeli Şirketlerin İllere Göre Dağılımı (1954-2017)

2017 yılı sonu itibarıyla Türkiye’deki 58.991 adet uluslararası sermayeli şirketin 22.327 adedi toptan ve perakende ticaret sektöründe faaliyet göstermektedir. 9.587 adedi gayrimenkul kiralama ve 7.016 adedi de imalat sektörlerinde faaliyette bulunduğu görülmektedir. 2012 ve 2017 yılları arasındaki toplam şirket sayılarında, toptan ve perakende ticaret sektöründe %103 oranında bir artış yaşanmıştır, %85 ile ulaştırma - haberleşme - depolama sektöründe ve %79 gayrimenkul kiralama sektöründe artış bulunmaktadır (S.T.B. 2017, 19-25).

4. DÜNYADA ÇOK ULUSLU ŞİRKET FAALİYETLERİ

Dünyada küreselleşme sisteminin sağladığı ticaret kolaylıklarını en kısa sürede faaliyetlerine uyarlayarak üretimlerini ve dolayısıyla karlarını büyük ölçüde arttırarak dünya ekonomisinde önemli bir yer aldıkları görülen çok uluslu şirketlerin artık hegemonik bir güç haline geleceği görüşleri artmaktadır. Bir grup ekonomistler tarafından ise bu devasa işletmelerin 90’lı yıllardan itibaren en fazla gelir elde eden küresel mali dinamikler olarak başarılı bir performans göstermelerine rağmen aynı durumun gelecekte devam edeceği garantisi bulunmadığı görüşleri açıklanmaktadır. Buna gerekçe olarak ta küreselleşmenin yarattığı hızlı değişimlerle sadece çok büyük küresel işletmelere değil artık her boyuttaki işletmelere çok değişik fırsatlar sunulduğu gösterilmektedir. Küreselleşen dünya ticaretinde, müşterilerin tercihlerindeki değişimler, ürün çeşitlerinin çoğalması, teknolojik gelişmelerle daha fazla ürünlere ulaşılması, nakliye - iletişim - bilgi işlem kolaylıklarıyla küresel ticaret fırsatlarının çeşitlenmesi gibi değişimler aynı kalitede ve daha ucuz ürünler sunan küçük işletmelerin küresel rekabete katılımlarını arttırmaktadır. Bu nedenlerle dünya ticaretinde en küçük oyuncuların bile gücünün artmaya başladığı bir sürecin başladığı işaret edilmektedir. Küreselleşme sistemi ile birlikte ülkeler arası ekonomi bütünleştikçe çok uluslu şirketler kadar en küçük işletmelerin ve girişimlerin de küresel rekabet ortamında yer alması kaçınılmaz olacaktır diye düşünenlerin sayısı artmaktadır. Bu açıdan bakıldığında artık dünyanın ortak kullanımına sunulmuş bulunan teknolojik gelişmeler arasında özellikle internet kullanımının artmasıyla son yıllarda küçük işletmelerin hatta bireylerin dünya ticaretine girmelerine olanak sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu konuda başta on-line satışlar olmak üzere dünyanın herhangi bir

yerindeki müşteriler internet aracılığıyla verilen siparişlerle ve e-mail aracılığıyla dünyanın her yerine ulaşabilmekte, bütün ürünler dünya çapında duyurulmakta ve satılmaktadır.

Küreselleşme sürecinde günden güne çalışma ortamlarını sanal aleme taşıyan şirketler diğer yandan daha az satış eleman çalıştırmaları nedeniyle bu alanda işsizliği arttırmaktadır. Küreselleşme süreci içinde kendilerine yeni pazarlar bulan çok uluslu şirketlerin yapılarını güçlendirmelerinde kitle iletişim araçlarından özellikle de internetten faydalanmalarının ne kadar önem arz ettiği ortadadır. Günümüzde direkt olarak çalışmalarına internet ortamında başlamış şirketler de mevcuttur. Çok uluslu şirketlerin farklı ülkelerde farklı muhasebe uygulamalarıyla karşı karşıya kalmaları nedeniyle bu konuda çok uzun yıllar boyunca uyum sağlama güçlükleri yaşanmıştır. Yatırım amacıyla gidilen ülkelerin farklı muhasebe standartlarına göre ve kendi ana şirketlerine verilmek üzere birbirinden çok farklı bazı finansal raporları hazırlamak zorunda kalmalarına bağlı olarak yaşanan hesaplama güçlüklerine çözüm getirmek amacıyla uluslararası muhasebe standartları konusunda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Farklı ülkelerdeki bağlı şirketlerin hazırladıkları finansal tabloların aynı şekil ve içerikte hazırlanması gereği olarak çok uluslu şirketlerin finansal raporlamada karşılaştıkları en önemli sorunlardan olan şekil, içerik ve farklı para birimlerine dönüştürme gibi sorunlar uluslararası muhasebe standartları uygulamasına geçilmesi ile en alt düzeye indirilmiştir. Çok uluslu şirketler açısından küreselleşen muhasebe kuralları önemli bir gelişme olarak görülmektedir.

Şirketler küreselleşen dünyanın şartlarına ayak uydurabildikleri ölçüde varlıklarını sürdürebilmektedirler. Son yıllarda dünyanın en büyük şirketleri sıralamasında önceki yıllarda olduğu gibi sanayi ürünleri üreten büyük şirketler veya büyük bankalar ile petrol şirketleri yerine Wal-Mart veya Amazon gibi dünyanın en çok ciro yapan şirketleri arasında yer alan perakende zinciri kuruluşlar online alışveriş ile de dünya çapında müşterilere ulaşarak daha üst sıralarda yer almaktadır.

Küreselleşme etkisiyle değişen en büyük çok uluslu şirketler sıralamasında şirketlerin Dünyada piyasa değeri ve büyüklükleri açısından yapılan değerlendirmelerde 2018 yılında ilk sıralarda teknolojik ürünler üreten şirketler, iletişim siteleri ve on-line alışveriş mağazalar zinciri olan şirketler yer almaktadır.

Global Justice Now tarafından hazırlanan ve ülkeler ile küresel şirketlerin gelirlerine göre sıralandığı bir raporla, küresel 10 büyük firmanın cirosunun birçok devletten daha büyük olduğu açıklanmaktadır.

En büyük geliri elde eden küresel şirketin 482 milyar \$ ile Walmart olduğu, Shell ve Apple'ın ciroları toplamının 180 yoksul ülkenin gelirinden daha büyük olduğu gösterilmektedir. Sıralamada ilk yüz içinde 63 şirketin veya ilk iki yüz içinde 153 şirketin yer aldığı bilgileriyle küresel şirketlerin artan gücü ortaya konmaktadır (Global Justice Now. 2016).

Şekil 3 – Dünyada ÇUŞ'lerin Ülkelere Göre Dağılımı (2016)

Dünyada ÇUŞ'lerin ülkelere göre dağılımında 2016 yılında ABD'de 540 çok uluslu şirket bulunmaktadır. Çin 200, Birleşik Krallık 92, Kanada 53, Almanya 50 ve Türkiye ise 11 çok uluslu şirkete sahiptir. Haritada gösterildiği gibi ABD dünyada 500'den fazla çok uluslu şirkete sahip olan bir ülkedir ve Çin ise çok uluslu şirket sayısı 101-500 arasında olan grupta yer almaktadır. Afrika kıtasının dört ülkesi dışında (Mısır, Fas ve Nijerya 1-5 arası grupta ile Güney Afrika 11-20 arası grupta) geri kalan bölgelerin tamamının çok uluslu şirket sahibi olmadığı görülmektedir. Ülkelerde ÇUŞ sayısı çok olsa da toplam gelir açısından bu şirketlerin ilk sıralarda yer almadığı görülmektedir. Bu yüzden aşağıdaki tabloda küreselleşme sürecinde dünyada en çok gelir elde eden şirketler sıralaması değişimleri gösterilmiştir (Fortune 500).

Tablo 1- Dünyadaki En Büyük Şirketlerin Gelirleri (milyar\$)

	Şirket	Sektör	1996	2000	2005	2010	2016	2017	2018
1	Wall-Mart	Perakende	93,6	166,8	287,9	408,2	482,1	485,8	500,3
2	Exxon Mobil	Petrol	110,0	163,8	270,7	284,6	246,2	205,0	244,3
3	Berkshire Hathaway	Yatırım					223,6	223,6	242,1
4	Apple	Teknoloji					233,7	215,6	229,2
5	United Health Group	Sağlık					157,1	184,8	201,1
6	McKesson	Sağlık					181,2	198,5	198,5
7	CVS Health	Sağlık					153,2	177,5	184,7
8	Amazon	Perakende							177,9
9	AT&T	Teknoloji	79,6	62,3			146,8	163,8	160,5
10	General Motors	Otomobil	168,8	189,0	193,5		152,3	166,4	157,3
11	Ford Motor	Otomobil	137,1	162,5	172,2		149,5	151,8	
12	State Grid	Elektrik				184,5			
13	Royal Dutch Shell	Petrokimya			268,6	285,1			
14	Toyota Motor	Otomobil			172,6	204,1			
15	BP	Akaryakıt			285,0	246,1			
16	Daimler Chrysler	Otomobil	53,1		176,6				
17	General Electric	Enerji-Tekn.	70,0	111,6	152,8				
18	Total S.A.	Akaryakıt			152,6				
19	Japan Post Hold.	Lojistik-Banka				202,1			
20	China Petrochemical	Petrokimya				187,5			

5. SONUÇ

Dünyada küreselleşme sürecinde en fazla dikkat çeken doğrudan yabancı yatırım faaliyetleri ve buna bağlı olarak gelişen çok uluslu şirketlerin gelirlerinde önemli ölçüde artış olduğu hatta birçok ülkeden daha fazla gelir elde eden şirketler bulunduğu görülmüştür. Aynı zamanda teknolojik icatların da etkisiyle performansları artmış olduğu için hegemonik güç olacakları ihtimali hakkında görüşler artmıştır. Ancak başta dünyada yaşanan küresel krizin olumsuz etkileri olmak üzere, daha küçük işletmeler ile küçük çaptaki girişimcilerin internet aracılığıyla faaliyetlerini arttırarak rekabet ortamına katılımları gibi değişimler sonucu dünya pazarındaki ticaret olanaklarının paylaşımındaki oranların değişmekte olduğu görülmüştür. Gelecekte sadece gelişmiş ülkeler ve çok uluslu şirketler değil aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler ve küçük işletmeler tarafından başarılı sonuçların elde edilmesi süreci başlatılmıştır. Diğer bir açıdan dünyadaki en fazla çok uluslu şirkete sahip ülkeler sıralamasında ilk sıralarda ABD ve Çin yer almaktadır. Afrika bölgesinde ise çok uluslu şirkete sahip ülke bulunmamaktadır. Dünyada en yüksek gelir elde eden çok uluslu şirketler sıralamasında elektronik ticaret ve ileri teknoloji ürünleri ticareti yapan küresel çapta faaliyet gösteren şirketler ilk sıralardadır. Türkiye’de küreselleşme sürecine katılım nedeniyle daha olumlu sonuçlar elde edilmesine ve diğer ülkelerle ticari faaliyetlerin arttırılmasına yönelik yapıcı çalışmalar artmıştır. Önceden bir tarım ülkesi olan Türkiye’nin bu alandaki faaliyetlerinin azaltılması sonucu karşılaşılan üretim yoksunluğuna dayalı sorunların çözümüne yönelik ekonomik kararlar alınması ve çalışma planları doğrultusunda ekonomik büyüme başlatılmıştır. Ayrıca hizmetler sektöründe turizmin son yıllarda yabancı sermayenin ilgi gösterdiği sektörlerden biri olması ve bu alanda oldukça önemli olanaklara sahip olunması nedeniyle Türkiye’nin coğrafi ve kültürel özelliklerini kullanıma açarak tanıtım, organizasyon ve çevresel faktörlerin geliştirilmesine yönelik çalışmaların hızlandırılması ile ülke gelirlerinin arttırılması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKDİŞ, M. (2012), *Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler*, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/Ysermaye.htm>
- ALGAN, N. (2005). Kirlilikten Ulusal Güvenliğe, *Yeşil Ufuklar*, 1(1), Ocak.
- ALPAR, C. (1980), *Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- ÇAPRAZ İ. ve DEMİRCİOĞLU, İ. (2003), *Türkiye’den Yurtdışına Doğrudan Sermaye Yatırımları ve Türk Yatırımcıları*, İstanbul: İTO Yayınları. No:2003/14.
- DANIELS, J. D. and RADEBAUGH, L.H. (1998), *International Business: Environments and operations*, Addison Wesley (8th ed.), Massachusetts.
- DOĞAN, M. (2002), *İşletme Ekonomisi ve Yönetimi*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- DÜNDAR, E. (2019), *Uluslararası Ticaret Hukukunda Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketler İncelemesi*, Derin Yayınları.
- KUTAL, G. (1982), *Endüstri İlişkileri Açısından Çok Uluslu Şirketler*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları.
- LILIENTHAL, D. E. (1985), *Management of the multinational corporation. Management and corporations*, eds. M ANSHEN and G. L. BACH, New York: McGraw - Hill Book Company.
- MCDONALD, J. G. and PARKER, H. (1962), *Creating a strategy for international growth, International Enterprise*, New York: McKinsey Co. Inc.
- PHATAK, A. V. (1974), *Managing Multinational Corporations*, New York: Praeger Publishers.
- SCAPER, A. (1992), *The european community and multinational enterprises: lessons in the social control of industry*”, *Journal of Economic Issues*, 26(2), June: 421-427.
- RONEN, S. (1996), *Comparative and Multinational Management*, Canada: Wiley Series in International Business.
- TUNCER, H. (2006), *Küresel Diplomasi*, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- TÜMER, M. (1998), *Çok Uluslu İşletmelerde Kültürün Yöneticiler Üzerine Olan Etkileri, Human Resources*, Ekim-Kasım-Aralık 98
- URAS, G. (1979), *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İstanbul: İktisadi Yayınlar.
- VERNON, R. (1968), *Economic sovereignty at bay, Foreign Affairs*, 7(1), October.
- VERNON, R. (1995), *Seeds of conflict, Harvard International Review*, 17(3), Summer
- YASED. (2010 ve 2011) UDY Raporları. <http://www.unctad.edu.tr> , 20.06.2012.
- YÜKSEL, Ö. (1999), *Uluslararası İşletme Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları*, Ankara: Gazi Büro Kitabevi.

THE INFLUENTIAL POWER AND THE IMPORTANCE OF MUSIC IN ADVERTISING AND MARKETING

Bajram ÇUPI * & Shemsi MORINA **

* Assist. Prof. Dr., University of Prizren Ukshin Hoti,
KOSOVA, e-mail: bajramcupi@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3340-5496>

** Assist. Prof. Dr., University of Prizren Ukshin Hoti,
KOSOVA, e-mail: shemsi.morina@uni-prizren.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2826-2654>

Geliş Tarihi: 3 Ekim 2019; Kabul Tarihi: 22 Ocak 2020
Received: 3 October 2019; Accepted: 22 January 2020

ABSTRACT

Music is related to the spiritual state of the ones who listen or create it, so it is a kind of reflection of the state of mind, humour and the human feelings. Music is powerful and has a multifaceted influence on everyday life. It, among other things, is also an important part of television advertising. The purpose of advertising is known to be for perusading costumer in product quality, but to achieve this effect, music should be well combined with the right advertisement. It is significant for consumers to understand the advertising message, where the link to an emotional level can lead directly to the purchase. So, the best commercials are those that have both major effects: information and emotional power. This study was conducted through site work, surveying some of the managers of the largest commercial companies in Peja and their customers as well. The purpose of the survey was to determine the importance of music in advertising and its impact on consumers.

Keywords: Music, commercials, information, emotional power

Jel Codes: M31 M37 ve Z11

1. INTRODUCTION

The focus of the current study is on the advertising music and its impact on the promotion of different companies and products. The main focus of this study is only oriented to the advertisements that are part of the televisions broadcasting on the territory of Kosovo. Besides, it brings to the readers the fact that almost all the commercials broadcasted on these visual media contain melodic lines in the background of their lyrics. For this reason, we analyzed the impressions of company managers and customers, namely the two directly related parties, on the degree and direction of the influence of advertising music.

Preliminary marketing knowledge suggests that marketing is not just a genuine academic discipline, it is primarily a management function, and as such anybody who intends to have this professional marketing skill ought to be able to demonstrate them in order to apply his knowledge of "Real Life" marketing processes.

The marketing notion summarizes the business philosophy of the enterprise, institution or individual that characterizes the concentration, i.e., focus on the customer, expressed through the permanent and harmonious efforts of the entire enterprise in the process of meeting the needs and desires of the customer as well as the achievement of the objectives of the enterprise. According to Elamzi (2007) There is only one fair concept for the mission of an enterprise: customer satisfaction. What the enterprise thinks to produce is not of primary importance - especially not for its future and success. Crucial is what the consumer thinks to buy what it is to value that determines what your business is, what it is to produce and whether it will thrive.

The reason that makes newspaper publishers and magazines to strive for more interesting publications is to encourage readers to say, "*This article was great.*" So if you try to advertise your product, never ask: "*What makes our product that good?*" Instead, ask the question: "*What makes our product interesting to readers of that newspaper or magazine?*" (Hasani, 2006)

To conduct this study, we have been encouraged by some previous researches on television commercials, which, although they do not belong to the artistic aspect of music, the role of music in the advertising effectiveness has been completely denied. In fact, the melodic lines or music are not even mentioned.

2. RESEARCH METHODOLOGY

2.1. Objectives of the Study

The primary purpose of our study is to enlighten the influential power and importance of music in advertising and marketing viewed from different perspectives, in particular, emphasizing the psychological context of consumers.

2.2. Methods

Various methods were applied to conduct the current study.

Theoretical analysis method - Consulting the most up-to-date literature of national and international authors who have addressed the influential power of music in advertising and marketing, the current work theoretically reflected the authors' perspectives and the role and importance they have given to music and its impact on advertising and marketing, respectively in promoting them to consumers.

Comparison method - Through this method the researchers tried to compare advertising as well as non-music marketing, and based on the arguments raised we have been able to highlight the advantages that music has in advertising and marketing, and its irreplaceable and highly influential role on consumers, namely on successful advertising.

Quantitative Method – This method was applied, since the questionnaire, namely the survey technique, was used as a data collection instrument.

2.3. Sampling and Research Instrumentation

The questionnaire was used to collect data that enabled answering the research question. In this study, the scientific, pedagogical and statistical research methods and criteria were applied through a survey. The purpose of the survey was to establish the importance of music in advertising and its impact on consumers. The survey was conducted with several companies that used music in their advertising and consumers who purchased the products.

In order to have reliable data for the current work, the survey was conducted with managers in six trading companies in Peja and with consumers of the those companies. The total number of surveyed consumers is fifty and all were adults.

Furthermore, the surveys were designed in accordance with the two stakeholders whose experience brought out the reality of the extent of the influence of advertising music in assessing the quality of product and the service of the companies. Both the first survey to which the managers were subjected, as well as the second one, which was compiled with customers, consisted of five different questions. Answers to the survey questions in both cases had only the option of a closed answer. After the surveying process, the all data were analysed and presented graphically and converted to numeric percent values.

2.4. Hypotheses

Based on the the study issuesome hypotheses have been raised, where the percentage of veracitywas achieved upon completion of the study.

Hypotheses raised:

- Music in ads, according to managers, is not a negligible element for advertising effectiveness.
- Music in commercials, for consumers, is an influential element for their belief in the quality of the product or service.
- Music in commercials is a desirable element for the formation of the authority of trading companies
- Music is an accessible “catchy” element for consumers ear.
- The use of consumer-friendly music commercials is a factor that increases the sales of advertised products.

No matter how we feel, no matter who we are with, before the music all surrender. Music is the social act of communication between people, a gesture of friendship, which tells us that the human is better than we think. In many cultures, music is an important part of people's way of living, as it plays a key role in religious rituals, ritual ceremonies(i.e. Graduation and Marriage/Wedding), social activities (i.e. dancing) and cultural activities,starting from karaoke singing to a community or local choir. Therefore, all this makes us realize that music is special and influences in many aspects, so we make music part of the advertisements.As a result,it was raisedthe research question:

What impact will music have on consumers and howit influences the companies?

3. LITERATURE REVIEW

3.1. Influence of music on advertising and marketing

Up to nowadays, advertising has only been studied from a linguistic point of view and somehow the role of the melodic line of music as an integral part of it has been overlooked. This is especially true for commercials broadcasted on television, as music is not even mentioned as an integral part. In advertising, music can serve as a general promotional purpose in one or more capacities. In this respect, Canadian researcher Huron (2013) defined six main effective ways for advertising music which include: entertainment, structure and continuity, memorization, language/lyrics, intent and the gaining of authority.

He also claimed that the music in the commercials was about integrated music, so he introduced a short 15-second music sequence into the electronic media commercials and thereby proved the success of its use in advertising.

Music in advertising affects the way viewers perceive the interior through different means and levels and can significantly influence the emotional response to television advertising.

Driven by this study and by completely ignoring music as an influential factor in advertising success we found it necessary to study the influence and role of music in advertising from the perspective of companies, on the one hand, and customers on the other. Moreover, Huron (2013) explains:

1. The entertainment aspect of music helps make advertising more appealing by adding aesthetic value to it. An advertisement that has high aesthetic value will be able to grab more public attention. From this point of view, music does not necessarily have to show any particular connection to a particular product or service in order to play an effective and useful function. The music functions more like a bridge between the viewer and the advertisement in this case.

2. Music supports the **structure and continuity** of an advertisement by mediating between separate images. Accompanying a television advertisement shows that the music either structure the story or tells the narrative itself. It can also create an antagonist and protagonist within this story by giving them typical figures: musical, harmonic or melodic. Moreover, music has the ability to emphasize dramatic moments within the revelation and therefore create structure and continuity.

3. Music serves to make a product more memorable for the viewer, so stay in the minds of the listeners. So in an advertisement the content of the ad continues along with the music. Easily recognizable or **easily memorized** music is put into television commercials to create a positive memory relationship and make sense to the viewer.

4. Word and song mixes give advertisers the opportunity for two logical appeals, the spoken and written language. Music can provide a message to consumers to understand it consciously.

5. Using different types of music genres in the advertising world helps advertisers attract the audience they think will be interested in their products. The idea that there is a specific group of people that an advertiser is trying to reach is called a target audience, and music is an important aspect of what attracts the target audience. Music can create a connection between the viewer and a product, so it is considered important for advertisers to select the right music for the **target audience**.

6. Establishing authority for music advertising is the idea that using specific types of music can help make the product more credible. This is another way companies can persuade consumers to buy their products. Using a specific song that carries weight on the target audience the advertiser is trying to reach and strengthen the link between the product and the consumer.

3.2. Advertisement and Marketing

Marketing is an activity, set of institutions and processes for creating, communicating, distributing and exchanging offers that are of value to clients, partners and society at large. Advertising is an action that draws public attention to something. So, advertising is not just printed material, TV videos or any other online presentations on the Internet. But, advertising is an action that draws attention to a product or service.

Whereas, Kotler (n.d.) defines Marketing as a social and management process, through which, individuals and groups gain what they need and want, through the creation, delivery, and exchange of valuable products with others. One of the main reasons to use music in your marketing is visibility.

Solo artists and bands have their fans, and those fans are clients. From small social campaigns to lifelong support, music marketing will increase your marketing visibility. Music in the Marketing field can be a unique way to get your business or service focused. Pairing business with a suitable artist can help spark interest in what you offer.

The music industry is huge and growing day by day. Social media has removed almost all barriers to entry, allowing anyone to become a successful artist. This process, which is used to take years of development, can happen almost overnight. This can work in favor of businesses as well. Imagine having a soft drink that uses the music of a famous Albanian artist in marketing video and they choose to drink the product in the video, then the video becomes viral and their song becomes a hit on the radio so they can go on tour at home and abroad, thus increasing the globalization of the product. This may sound unrealistic, but it may be more likely than we think. There are many reasons why businesses should consider using music, in short, music unites people, and this is part of the ultimate mission, where a music band and a brand are opening the door to success and wealth.

This research has been done to a relatively small sample of consumers and business owners, respectively managers, and the effect may not be general. But, based on the findings, at any rate, it can be seen that music has an impact on almost all walks of life whether social, health, etc., and also makes us realize that companies which in their advertising include music reach to bring the consumer as close as possible to the product, earning in this way to increase the revenue.

The most common ads are local ads that normally last no longer than a minute and longer programs, which usually last up to an hour, known as (whistleblowers), specifically as in our Top Shop ads. TVs often turn to old songs because their sounds are closest to each other, they are fun and very popular, but sometimes you just do not remember which song it is . You might have heard the song many times before, but the moment it appears on TV suddenly (in a short clip) remembering the song title can be a challenge. Therefore, this drives the consumer to delve deeper into the topic.

Finally, well-known songs are usually used on television commercials, where in most television ads can be found artists and song titles of the world famous artists, where you can also find out whether or not you heard the song in the original version.

• **Examples:**

Advertisement: Pepsi HD.

Song : We will Rock You (Britney Spears, Beyonce, Pink & Enrique Iglesias)

Is this the original version? No

Song: We will Rock you (Queen) Is this the original version? Yes

Advertisement: „Vita“ – Milk

Song: Vita Vita (Donat Qosja – Naim Shaci)

Is this the original version? No

Song: Daba Daba (Nita & Rina Krasniqi)

Is this the original version? Yes

3.3. Types of advertising

From ancient Egypt, advertising has served as a critical purpose in the business world, a purpose that continues to be used today only in a more advanced way. When it is said more advanced is meant using images and music or audio.

Advertising represents any public announcements transmitted with similar pay or reward for the purpose of self-promotion intended to promote the sale, purchase or lease of a product or service, to promote any ideas or matters, or to cause other effects desired by the advertiser or the broadcaster himself. The primary function of music advertising is to persuade people to buy something. Consequently understanding how advertising affects people is an exercise in understanding how persuasion techniques are used in advertising to make purchasing decisions. Persuading techniques can be rational, irrational, or a combination of both.

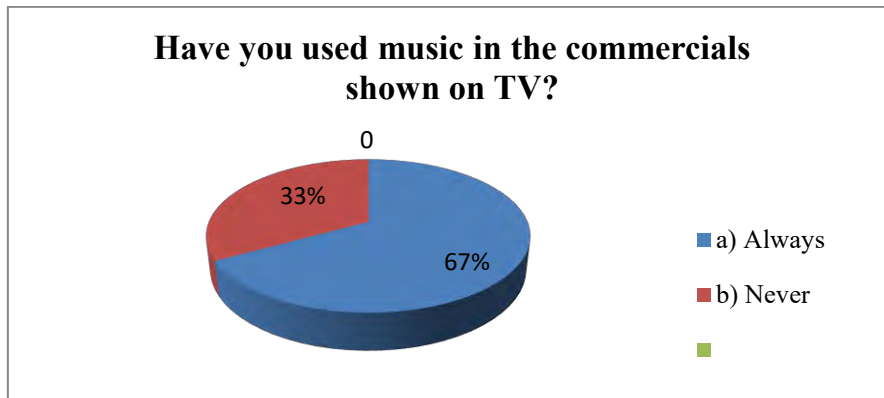
The rational technique is used for so-called informational advertising. Because information is used to help people make informed purchasing decisions, so they make comparisons to competing products and provide evidence-based arguments that make consumers make logical purchasing decisions and that with the help of music it is usually easier, i.e. relaxing music, entertaining or classical music, this technique of advertising makes it less boring and more attractive. The irrational technique is used in so-called transformative advertising or by experience. Unlike informational advertising, which is the product-centered advertising, transformative advertising is the user-centered advertising. It is more like fun, appealing, emotional, it is softer, richer and more enjoyable.

4. Research Results

4.1. Findings from Managers Survey

When asked, "Have you used music in your firm's commercials broadcasted on TV?", Four out of six respondents stated that their ads contained a melodic line, which is 66.7%.

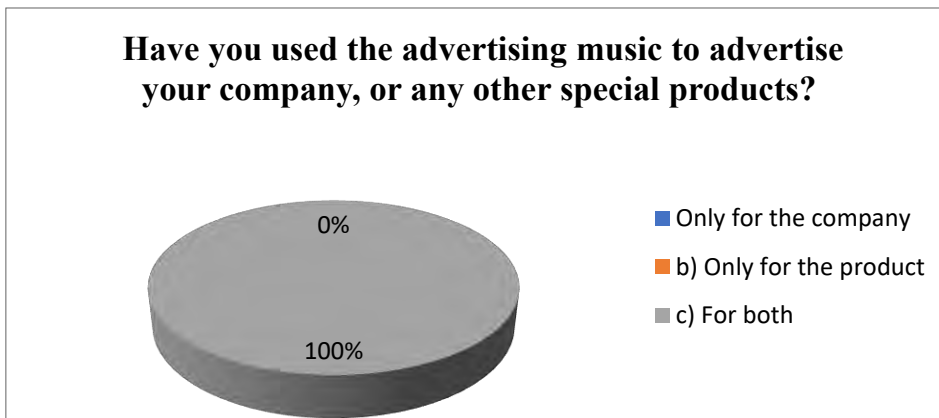
Graph 1. Music in TV commercials

Source (authors 2020)

In the second question *Have you used music advertising to advertise your company, or any other specific product?*, all respondents, 100% answered that they used music in all advertisements, i.e., in product promotion ads and in those of company advertising.

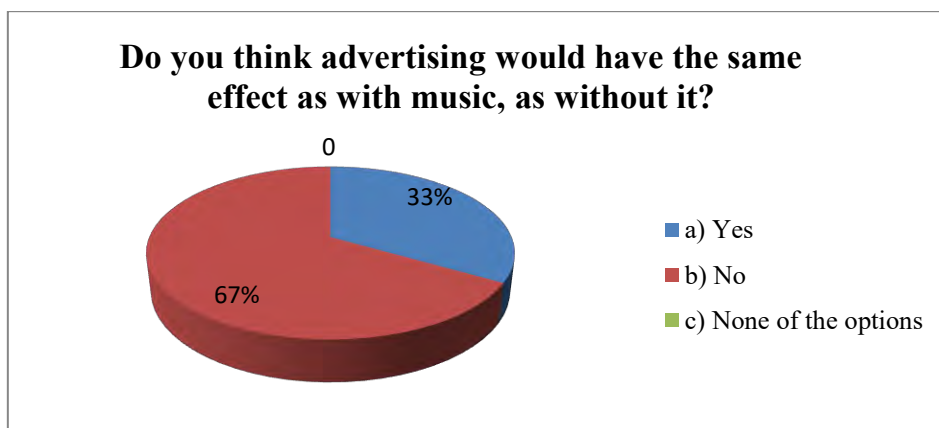
Graph 2. Advertising your company or products through music

Source (authors 2020)

In the third question to the managers of companies through the questionnaire: *Do you think advertising would have the same effect as with music, as without it?*, In 67% of the answers there were statements that advertising with music is more effective.

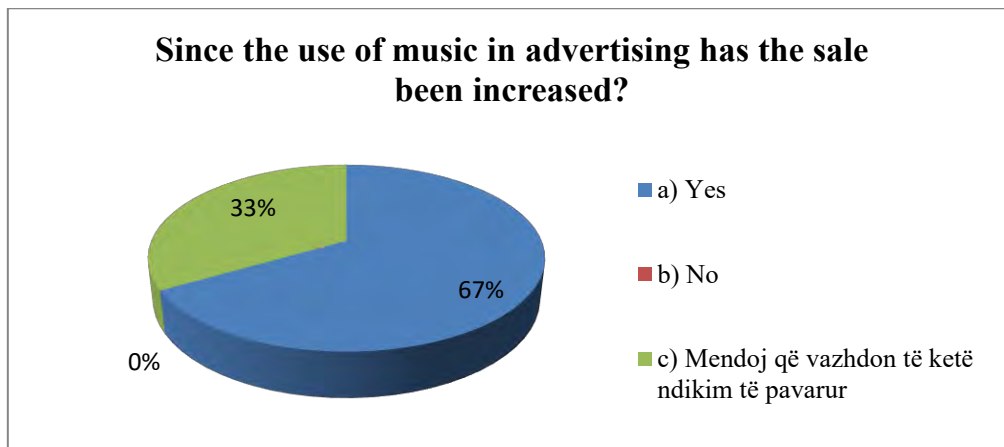
Graph 3. The effect of music in advertising

Source (authors 2020)

To the fourth question: *Since the use of music advertising has the sale been increased?* Again the respondents answers were in favor of music as an influential element in the realization of their purpose.

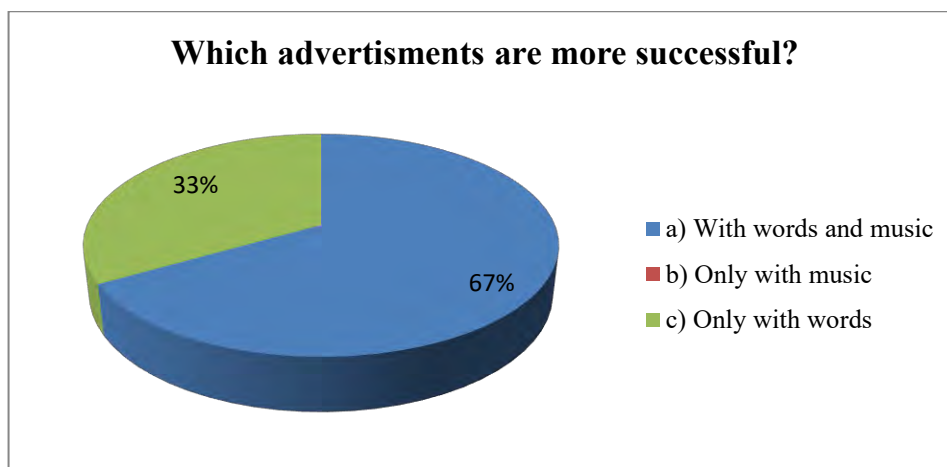
Graph 4. The effect of music in sales

Source (authors 2020)

The question: *Which ads are more successful?* With closed options a) *With words and music*; b) *Only with music* and c) *With words only*, again, it turned out that in 67% of cases music is valued in parallel with language elements, however, when they work in harmony with one another.

Grap 5. Successful advertisements

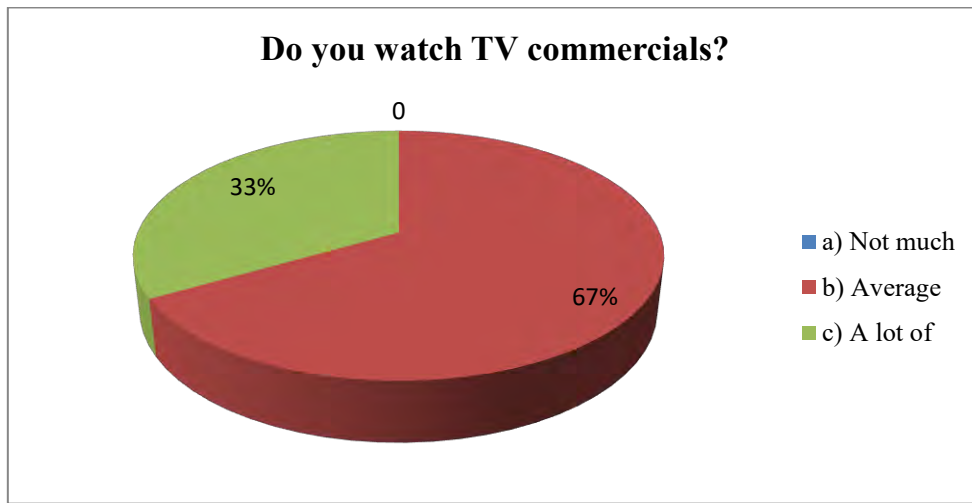

Source (authors 2020)

4.2. Findings from Customers Survey

For customers were compiled these five questions.

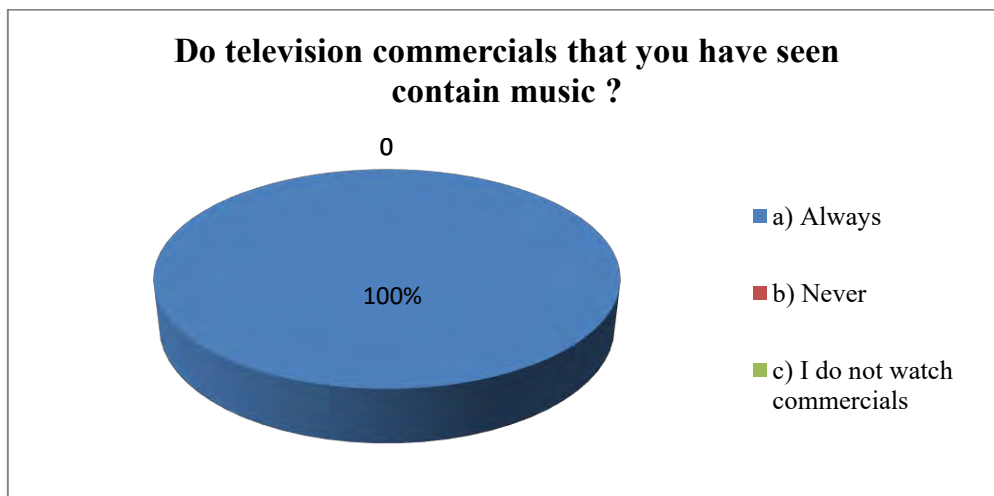
Graph 6. Costumers interest in TV commercials

Source (authors 2020)

From the answers to the first question directed at customers it appears that they watch marketing on television on average of over 67% of cases. This result gives us the right to continue with their survey.

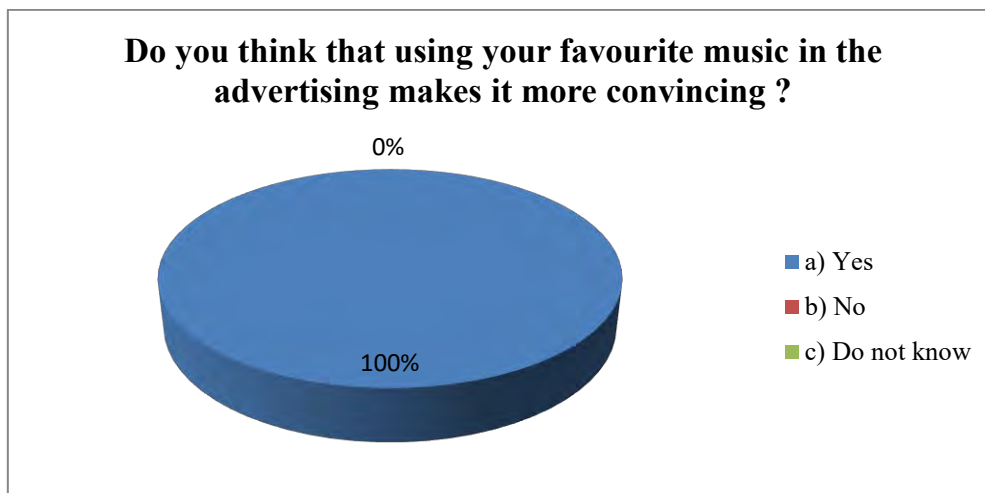
Graph 7. TV commercials that contain music

Source (authors 2020)

From the second question it turned out that the ear of viewers who are customers of certain companies catches the musical element within the ads in 100% of the cases.

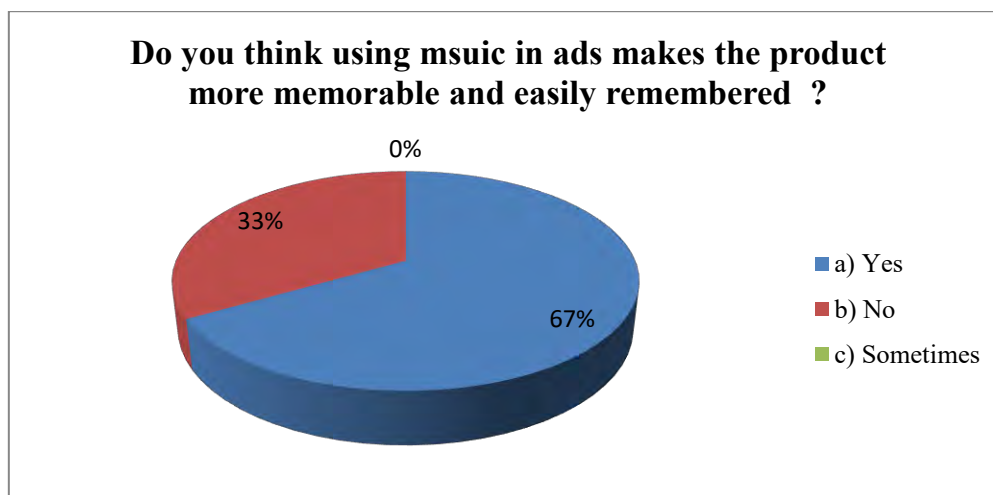
Graph 8. Using favourable music in advertising

Source (authors 2020)

According to the surveyed consumers the role of music, which fits their musical preference, is very effective in convincing them of the product advertised on television.

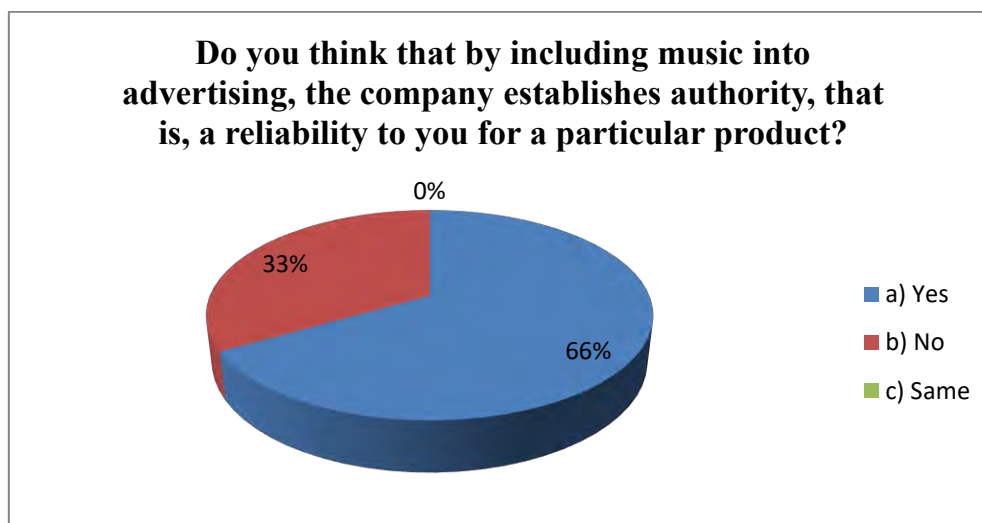
Graph 9. Music in ads making products more memorable

Source (authors 2020)

The replies to the fourth question of the survey were in favor of the musical line that follows advertisements, making it memorable and easily remembered as well.

Graph 10. Establishing authority through music in advertising

Source (authors 2020)

Also, according to 66% of customers, music in advertising affects the rise of company authority and increases the credibility of the quality of the advertised products.

4.1. Findings Discussion

After completing the questionnaire and analyzing the percentages of results, the accuracy of the hypotheses raised at the beginning of this paper were assessed.

- ✓ According to the results of the survey to managers, the music used in advertising has a strong influence on the effect of advertising purpose.
- ✓ Even to consumers, the impact of advertising music lies in reinforcing the persuasion about product quality and service.
- ✓ Consumer survey responses indicate that advertising music is a crucial element in shaping the authority of commercial companies.
- ✓ Also, according to the survey, the music in the ads is easily accessible to the consumer's ear.
- ✓ The goal of increasing product sales is achieved through the proper selection and combination of music with advertisement text or words. So, selecting these elements while harmonizing with consumer music preferences.

5. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

This research was conducted to a relatively considerable number of consumers and owners of companies, respectively managers, and the effect may not be general. But based on the findings, in every percentage, it is seen that music has an impact on almost all spheres of life, as in social, health and others, so does on advertising, and also make us understand that companies that in their commercials include music reach to bring the customer closer to the product, and earn the highest income in their sale. These ads are the result of a business or service that offers a valuable consideration, usually money, in exchange for the station that transmits their trading or mentions them on air in the broadcasts.

BIBLIOGRAPHY

- BERISHA, M.E. (1975), *Historia e Muzikës I*, Prishtinë.
- ELAMZI, L. and BYTYQI, S., (2007), *Drejtimit Marketingu*, Prishtinë.
- ELAMZI, L. and BYTYQI, S., (2007), *Drejtimi dhe strategjia ne marketing*, Prishtinë. Fakulteti i Filologjisë- UP, Prishtinë faqe 165.
- HASANI, F. 2006/07.
<http://drejtesia.blogspot.com/2007/06/ndikimi-i-reklams-n-zhvillimin-e.html>
<https://csml.som.ohio-state.edu/Huron/Publications/huron.advertising.text.html>
- JAKOVSKI, B. (1979), *Marketing*, Shkup.
- KIGEN, U.J. and GRIN, M.C. (2014), *Marketingu global*, ArsLamina.
- MULLINS, J.W. and JUNIOR, O.V., (2012), *Menaxhimi i Marketingut*, ArsLamina.
- MusicalQuarterly (1989), Vol. 73, No. 4: 557-574.
- REXHEPI, S., (2016), *Seminari XXXV Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën shqiptare*, Prishtinë.

THE ROLE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT AGAINST THE PERFORMANCE OF THE PLANT FISH PROCESSING FACTORY IN THE BITUNG CITY

Irvan TRANG * & Sri MURNI ** & Lisbeth MANANEKE ***

* *Economic and Business Faculty Sam Ratulangi University, Manado, INDONESIA, e-mail: trang_irvan@yahoo.com
ORCID ID: : <https://orcid.org/0000-0003-0772-2308>*

** *Economic and Business Faculty Sam Ratulangi University, Manado, INDONESIA, e-mail: srimurnirustandi@unsrat.ac.id
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0292-0869>*

*** *Economic and Business Faculty Sam Ratulangi University, Manado, INDONESIA, e-mail: lisbeth_mananeke@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3936-697X>*

Geliş Tarihi: 14 Ekim 2019; Kabul Tarihi: 21 Ocak 2020
Received: 14 October 2019; Accepted: 21 January 2020

ABSTRACT

The purpose of doing research is to analyze and assess and to develop a variable and instrument to identify the role of knowledge management of the performance of the plants fish processing in the bitung city. Special target to be achieved in this research namely improving the performance of the plant fish processing in the bitung city to improving the economic growth. Next, methods used in the research and approach are observation, included to indentify in this plant fish processing in the Bitung City, using metrode survey, share the survey/ and provide open questionnaire to get accurate results then process of the data and evaluate the results to conference and international published.

After the results obtained, then all this research will give a positive contribution for all stakeholders (academition, businessman, government) where this fits in with a master plan Sam Ratulangi University. This research result indicates that knowledge management had a positive impact and significantly to the performance of the plant fish processing in the Bitung City .

Keywords: Knowledge Management, Company Performance, Bitung City

Jel Codes: M00, M11, M15, M19

1. INTRODUCTION

Companies will be exposed to the unique challenge in making strategy which can be used as the basic to optimize the utilization of their resources, both the who are made of Tangible and intangible. Today knowledge into that things is even more important, and through out history, victory always have those who are on the front row in science. Hence the organization currently inclined to the organization knowledge based characterized by the use of intensive information and awareness as a source of to attract consumers. The same raised by Sangkala (2007) that, if organization want to handed to organization that knowledge based, then knowledge management into an optional approach to be made. This causes organization have to manage knowledge and developed it effectively, so as to be the main organization to create wealth organization.

This is in line with an expression of Drucker (1998) who is very well known, namely: the basic economic resource is not longer capital, or natural resources, not labor, it is and will be knowledge. A changing world this leads to the phenomenon that the main source of economic is not longer in the capital form of money or natural resources, but toward the knowledge capital. Because knowledge had an important role in the future, management needs to be a more intensive. A view based knowledges (knowledge-based view) to consider a resource of knowledge as strategic of a corporation, Grant (1996). Kogut and Zander (1993) also indicated that in literature strategic management, a view based knowledge knowledge-based view which the company focus development at resource of knowledge as the most important in creating excellence in sustainable competitiveness. Sangkala (2007) also stated that capital knowledge company / organization is a source to create a solution to Innovation by the organization to continue to change, because of the landscape of competition gets tougher increase important role of a recognition of knowledge in the organization to compete effectively in competition and business environment, based on knowledge organizations need to change values organization and set a new focus through the creation and use of intellectual assets so that we can improve organization performance. This reason the studies to observe how big the impact of the increase of its knowledge management in the organisational performance. It is based on a gap phenomenon in the field, as: This is in line with what happened in the city bitung where there are many plants fish processing declining its performance. Data show it, that there is 10.800 employee who idle due to its death fish processing industries and there are 3,200 boat crews (crew members) lay offs are. More bizarre when there are the fact that the industries fish processing in the city bitung have brought fish of muara baru, Jakarta and some again in import (bisnis.com, 2018). Next, data from jakarta maritime and fishery north Sulawesi show catches of the fish along 2018 is decreasing or we can say that dropped 59,38 %. Since, the number of landing a fish on 2016 reached 111.315,53 tons, while in 2017 only 45.208,52 tons. Resulting from conditions of these conditions and the production of fishery market in north Sulawesi was trapped very in up dropped 80 % than in the normal situation, while several years earlier fish processing industries in north Sulawesi still contraction 30 %. Based on valid data recorded that potential fisheries in the city of bitung is in the province of north Sulawesi very large so if in fact and put to good use so could boost the economic growth and created many job opportunities, but by and the fact over the past several years has not done so yet, so that it is our understanding that based on identification of the phenomena of should be made research with the saw the importance of the role of knowledge management to a significant increase in the performance of the plants factory owners who were employing fish that is in the city of bitung, this means that knowledge management who nice and exact will be able to improve the performance of from the factories for the manufacture of fish and as can contribute to the national economic growth. Forward the retreat of the fish processing the factories in the city of bitung cannot be separated from the support of the academics and other stakeholders in who

sees clear from the side of the importance of the role of the knowledge management in improving the performance of the plant factories in the village.

2. LITERATURES REVIEW

Human resource management is the strategic approach to the effective management of people in a company or organization such that they help their business gain a competitive advantage. The overall purpose of human resources is to ensure that the organization is able to achieve success through people

2.1. Human Resources Management (Human Capital)

Malayu S.P Hasibuan, (2007 : 6) argues that the management of human resources are the science and art of governing relations and the role of labor to be effective and efficient way to help maintaining the company. According to Dessler (2011 : 5) human resource management is the policy and practice determine the man or on human resource management positions, including recruiting, filter, train, give incentive and Assessment. The company or organization certainly wish that all the time has high-quality human resources in the sense of meet the requirements of competence to be used in an effort to reach merealisasi vision and short-term and medium-term goals.

2.1.1. Functions of Management

In the structure of resources management functions in carrying out men job. According to Sunyoto (2012 : 4-6), Managerial function :

- a. Planning, program covering the human resources will help the achievement of a goal a company that has set
- b. Organizing, is form of various organization with designed the arrangement of the relation between office, personnel, physical and factors
- c. Direction, is hold and comparing the observation of the well, take a correction if there is any digression or if necessary adjust again plan which has been made.

Operational Function:

- a. Procurement, involving planning human resources, the recruitment of selection placement and orientation, employees the quality of planning and employee numbers
- b. Development, aims to improve skills, knowledge and the attitude of employees in order to carry out their tasks
- c. Compensation, can be defined as the award are fair and well for employees in return organization
- d. Integration, these include effort employees integration to harmonize the interest of employees, the organization and the community. This venture we need to understand the attitudes and feelings of employees for consideration in the decision makers
- e. Maintenance, not just about it his business to prevent loss of employees but referred to with taking care of the measures and the behaviour between them to cooperate and the ability of work the employee
- f. Discontinuance of employment relation, is decided it would buy back a working relationship which major ones are the following hang it up and retire, the dismissal of the sacking

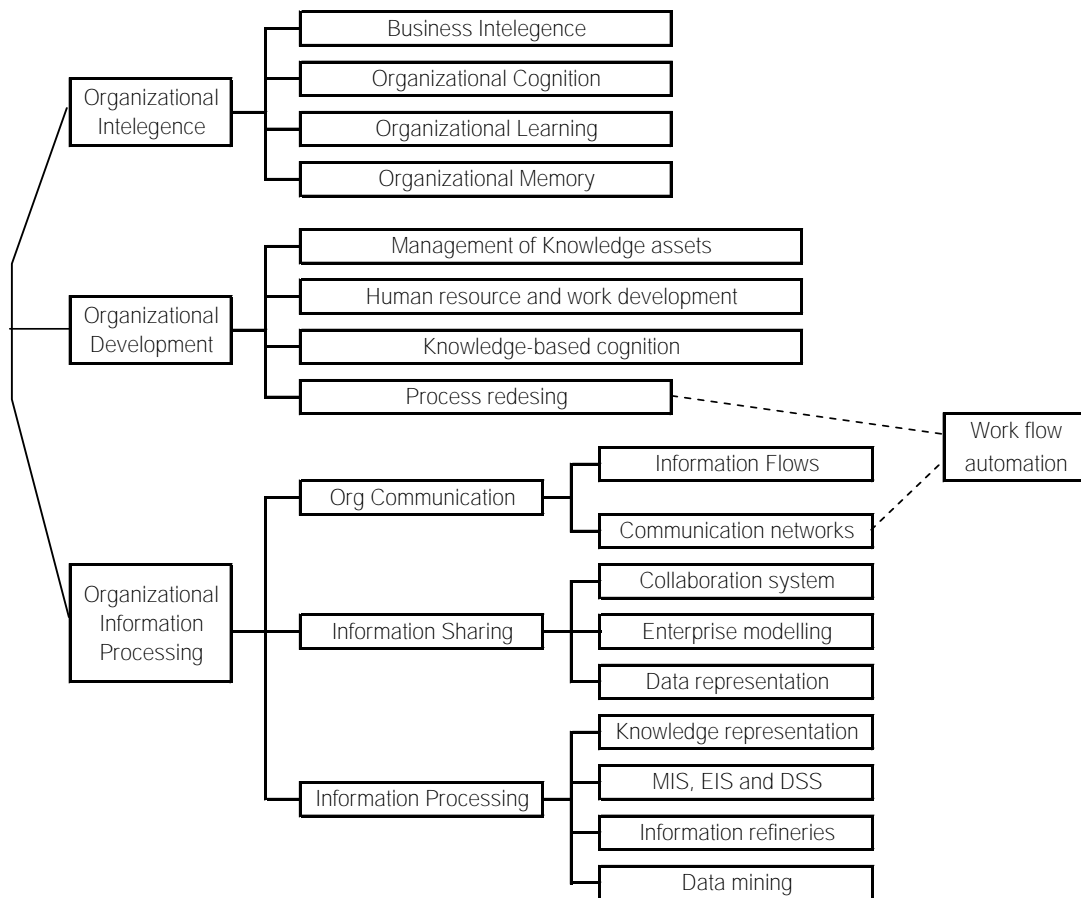
2.2. Knowledge Management

Knowledge management is the process of creating, sharing, using and managing the knowledge and information of an organisation. It refers to a multidisciplinary approach to achieving organisational objectives by making the best use of knowledge

2.2.1. Knowledge Management Development Theory

Knowledge management is the discipline that was growing up that conceptually can be learned with three approaches namely: (1) organizational cognition and intelligence; (2) organizational strategy and development; and (3) organizational information system and information processing, illustrated following in the figure 2.1 :

Figure 2.1 Knowledge Management Development Theory

Source: Nurmandi dan Priyono, (2006)

Picture above show discipline of Knowledge Management who reviewed and quoted (Nurmandi and Priyono, 2006), of a book written by Tuomi (1999) corporate called knowledge, theory and practice of organizational intelligent. But year 2002, Tuomi renew his writings in science Journal called the future of management knowledge and quoted by Sangkala (2007). Tuomi own discipline knowledge management divide into four parts, processing the company information, business intelligence, organization cognition and organization development. The development of the theory of knowledge management developed in this research was organational development. Where discipline information processing company rooted in computer technology, based on the information business intelligence, cognition company rooted in innovation company, learning and making sense, while corporate development rooted in business strategies and management of human resources

2.2.2. Knowledge Management And Activity

The term knowledge management first introduced in 1996, in Europe, management conference (Tjakraatmadja and Lantu, 2006 / American productivity and quality centre, 1996). This concept but is expanding rapidly and draw attention to many parties. Knowledge management is a concept that has many aspects and has suffered controversy in the debate as long as this (Greiner, 2007). Experts from the field of philosophy and various other discipline has debated the meaning of the definition and dimensions of the knowledge and knowledge management (Nonaka and Takeuchi 1995). Management is the opinion that knowledge is can not happened and the changes in the environment the globalization in competition, speed information and aging knowledge, old knowledge, the process whereby knowledge into obsolete useless, capital product innovation and processes and competition through market buyers (Picot, 1998). The point, knowledge management activities is organization in managing knowledge as assets, where in various strategic knowledge right are released to the right in the rapid, until they go hand interact, share knowledge and applied in the day work to improve the organisational performance

Hidayat T, (2007) stated that knowledge management are process of changing knowledge be explicit knowledge or knowledge that readily communicated and documented. Basically knowledge is personal, developed from the experience that is hard to formulated and coordination. Based on they so tacit knowledge are classified as personal knowledge or in other words the knowledge gained from individual (individuals). While explicit knowledge is formal and systematic that is easy to communicated and divided (Carrillo et al. 2004; Sangkala, 2007; Tobing, 2007; Tjakraatmadja and Lantu, 2006; Lendy, 2005)

3.3 The Performance Of The Plant

Performance a term derived from a job performance or actual performance (work performance or achievements surely reached). Performance is a work in quality and quantity reached an employee in carried out in accordance with the responsibilities given (Anwar Prabu Mangkunegara, 2001 : 67). The company (organizational performance) is a picture of the level of achievement of the performance of duties in an enterprise in the pursuit of target the purpose of the company, vision and mission in other words the work achieved organization (Bastian, 2001)

Figure 2.2 Improving The Performance Of The Plant Models

Source: Mangkunegara, (2001)

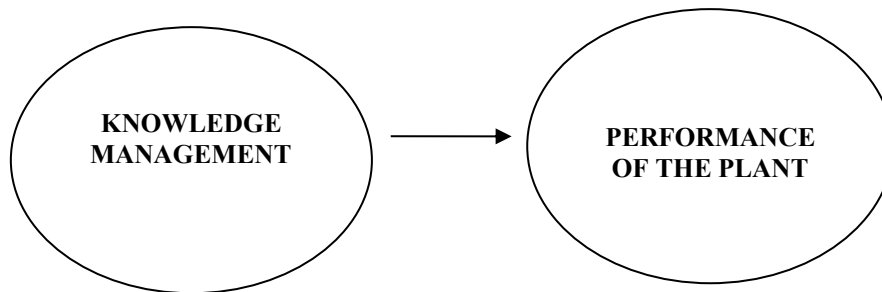
As for the study and research is being done by researchers namely, the influence of the entrepreneurial attitude, the entrepreneurial of social environment, the entrepreneurial of ability, against the entrepreneurial intensity to be young entrepreneur on kabupaten Minahasa, parent where the research indicated that entrepreneurial of attitude and social environment and the ability is makes perception of someone to be young entrepreneur in developing or launch a new business.

This is proven with the result that research shows that all three the variable simultaneously influential and have an impact positive significant impact on entrepreneurial intensity, entrepreneurial Attitude, entrepreneurial social environment and the entrepreneurial ability if be noticed contribute positive in encouraging intensity or intention the community to be young entrepreneur in Kabupaten Minahasa, so that the central government should or local utility have to take third this factor to increase the national economic growth thoroughly. Then, research titled career development on entrepreneurial performance in kecamatan Pineleng (2018), where the outcome of this research give essential information about the development of entrepreneur careers in sub district Pineleng

3. HYPOTHESIS

Based on the existing problems so hypothesis in this research was Knowledge Management expected have played a role a significant impact on the performance of the plants fish processing in Bitung City, by describing model research as follows :

Figure 2.3. Models

Source: Research, (2019)

4. RESEARCH METHOD

Research methodology is the specific procedures or techniques used to identify, select, process, and analyze information about a topic. In a research paper, the methodology section allows the reader to critically evaluate a study's overall validity and reliability

4.1. Approach Research

Research by this kind of explanatory research describing a causal relation between variables one other variables with hypothesis (Sugiyono, 2013). Based on it, this study provides an explanation Roles or Influence Knowledge Management to the performance of the plants fish Processing factory in the Bitung City

4.2. Location And Timing Of Research

Research is located in a mill fish processing factory bitung city the province of North Sulawesi. The choice of research location based in the multitude of factories for the manufacture of a fish that is productive

4.3. The Population And Sample

Population constitute a whole of the subject of study. In this research being the subject of the population is plant fish processing in Bitung City. Sample is part of a population of and characteristic of owned. Samples to be taken of the population have to actually representative (represent), so that the result of research obtained in conclusion will can be implemented for a population (Sugiyono, 2013). Population in research it is all plant fish processing in Bitung City. Next, technique the sample used is sample saturated in which all population are only

sampled, criteria sample used as respondents were all leaders fish processing plant that is there Bitung. Set respondents came from all leaders plant that is there Bitung.

4.4. Data Collection Method

In this research the kind of data that will be used seen from the source was primary and secondary data. Primary data is the data on obtained of a method of interviews and the questionnaire/chief. Secondary data obtained from media intermediaries, obtained and recorded the other hand in generally took the form of evidence, notes or report histories who has arranged in archive data documentary will all published and not published (Indrianto, 2010). While technique data collection in this research uses the method the spread of the questionnaire/chief, observation and interview

4.5. Data Analysis

Linear regression multiple is just as the method of analysis that research involving one variable are believed to be associated with one or more variables free. The object is to predicts changes to the response to variable bound to several variables free (Hair et.al, 1995, in Yamin and Kurniawan, 2009).

5. RESULTS AND DISCUSSIONS

In this research express some of his own research, among other:

5.1. Research Result (Research Object)

The city of bitung is one city in North Sulawesi. This city has quickly because there is the port to speed development. Bitung city located in north eastern Minahasa land. Municipalities Bitung consisting of land area at the foot of the mountain two brothers and an island called lembeh. Many city bitung that come from the sanger, so that culture is in bitung related to culture in the north Nusa. The city is the capital of Bitung, industry especially fisheries industry. According to historical stories, a name Bitung derived from the name of a tree (*oncosperma tigillarum*. obs. o filamentosum; nibung) much grown in an area of northern Jazirah Sulawesi island. The first is that gives the name of Bitung Dotu Hermanus Sompotan in the area called Tundu'an or a leader. Dotu Hermanus Sompotan are not alone for this but at that moment he would come along earlier with Dotu Rotti, Dotu Wullur, Dotu Ganda, Dotu Katuuk, Dotu Lengkong. And to know intelligent discernment dotu said was a person who were means to give priority to in or on also could be called as a title of leadership that we are doing at the time it had, same as the use of a word Datuk for the peoples in Sumatra. They are all recognized with name 6 Dotu Tumani Bitung, they opened as well as draw on the area in order to become the regions where they are worthy of to be occupied, they all come from out of the tribe of Minahasa also admits that a certain degree of ethnic Tonsea.

This new coastal areas there are other attract people to come and live settled so that eventually the inhabitants of Bitung. Began to rise before becoming, city Bitung is just a village led by Arklaus Sompotan as the old law (heads first) village Bitung and lead in more or less 25 years, who at that time is included in the Bitung Village Sub of district Kauditan. From about to 1940-an, entrepreneurs operate marine fisheries Sulawesi interested in existence Bitung than kema (in the north Minahasa now) which was port trade, because according to their views bitung more strategic and could be a substitute kema port. With the advent of bitung as a a strategic region and the number of people who has been increased with a speedy so based on government regulation No. 4 Years 1975 on april 10 Years 1975 bitung can be developed into the tourism and launched as a first administrative in Indonesia

Located in the city of bitung geographical position of 1° 23' 23" - 1° 35' 39" LU and 125° 1' 43" -1 25° 18' 13" BT and From the aspect of topografis, most of the city hilly wavy

bitung 45,06 percent, a mountainous 32,73 percent, land sloping 4,18 percent and wavy 18,03 percent. In the eastern coastal aertembaga ranging from to in western, red cape is the relatively flat with a slope 0-150, so physically as urban areas can be developed, industry trade and services. In the northern part of the state of progressively undulating and mountainous, agriculture which is a region, plantation, forest zoo and. natural heritage in the southern part of the island is that the soil conditions lembeh generally covered by crude oil plant, horticulture and palawija. In addition to the beautiful coast have the potential of that may be developed into the tourism.

The city of Bitung consisting of eight sub districts:

1. Aertembaga
2. Girian
3. Lembeh Selatan
4. Lembeh Utara
5. Madidir
6. Maesa
7. Matuari
8. Ranowulu

The majority of the people of the city Bitung sprang from the tribe Minahasa and the half-tribe of Sangihe. There were also a great chinese ethnic community in Bitung. Those newcomers who sprang from the tribe and the half-tribe of gorontalo Java, Minangkabau tribe, the tribe of Bitung of aceh found in which most of them as a traders. There are also immigrants from Maluku the ground as well as in Bitung due to flood victims in a city of extremist violence in line. The majority of the people of the city bitung protestant embraced the christian faith. The majority of the people of the city bitung derived from ethnic java and gorontalo convert to Islam. The catholic are also many embraced by the people of the city bitung, while religion konghucu and buddhism many adopted by the derived from chinese ethnic. Language often used by city people bitung is the language of Manado as a mother tongue of the majority of the population city bitung. Language sangihe also often used by a community of sangir that is there bitung. Culture that is there bitung much influenced by the sangihe and talaud culture, because the number of derived from ethnic sangir. An example of culture sangir and talaud that is in bitung namely masamper. Masamper a combination of singing and a little dance that contains about, advice petuah, also words of praise to the lord. Other sangir culture that can be found in the tulude. Tulude derived from a suhude which means turning. Mean a customary ceremony menulude is praise the lord duata / ruata, thank for god protection tourism objects in Bitung North Sulawesi.

But with progress in the industrial sector turned out to develop rapidly and reach the highest value. It is staggeringly the industrial sector really help the economy especially with the spread of employment opportunities. An increase in industrial companies also increasing the welfare of the population especially with absorbedly a workforce of 21.755, people increase from last year that retention reached 21.290 labor. So also in terms of kapital in which increased the number of this company followed by an increase in investment value be 541,67 billion rupiah increased 23,47 percent than last year. In 2004 transport and communication sector contributes most large in the economy in the Bitung city.

Industries in bitung city in domination by aquaculture industry shipbuilding and industry coconut oil. Besides we have industry transportation sea, food, steel, medium enterprises and small industry of land transportation bitung is there is microfinance as city transport and buses

as intercity public transport, route, such as bus Bitung - Manado bitung - tondano, bitung - gorontalo, bitung - tolitoli and bitung - palu. As a port city, transportation to bitung city sufficient. Transportation bitung of connecting the the mainland and an island bitung lembeh. pelabuhan consisting of passengers and port container port. PT. Pelindo IV Bitung keeps a town more advanced economic is going to be opened and for international as the east gate. Port bitung is the only port in north Sulawesi routes and frequently by passenger vessels between big cities in Indonesia and international. Let alone bitung city one of the by the government as the area special economic exclusive. In the bitung city there are many industrial / plants fishes of both registered clearly in the industry and trading town of Bitung and had not been registered and have only been plants fish processing plant home (possibly seasonal).

5.2. Regression Analysis Linear Multiple

Based on the results of using SPSS Program as in the tables below it can be seen that obtained was that regression models :

Table 5.1. Multiple Linear Regression Analysis

Model	Unstandardized Coefficients	
	B	Std. Error
1 (Constant)	10,331	1,867
<i>Knowledge Management</i>	,223	,065

Source: Data Processed, 2019

Regression Equation :

$$Y = 10,331 + 0,223 X + e$$

Shows that independent variable knowledge management in the model regressions can be expressed if one of the independent variable changed one and other constant, then the dependent variable the performance of the plants to coefficients value of the independent variable value.

The constant as much as 10,331 has given understanding that if knowledge management in unison or together not undergo a change or equal to zero and the size of the the performance of the plants as much as 10,331. If value b_1 that is the regression coefficient of knowledge management as much as 0,223 which means have a positive influence on dependent variables means that if variable knowledge management unit added 1, so the performance of the plants there will be supported of 0,223 a unit of assuming other variables fixed or constant.

5.3. Correlation Coefficient (R) and The Coefficient of Determination (R²)

Table 5.2. Multiple Linear Regression

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,467 ^a	,218	,209	2,295	1,429

a. Predictors: (Constant), X

b. Dependent Variable: Y

Source : Data Processed, 2019

Based on the calculation on using program assistance spss 20 one in table above seen that the r (was) produced 0,467 and have the strong relationship. R value square is 0,218 or 21,8 % meaning influence on variables free: Knowledge Management on variables independent the performance of the plant was 21,8 % and the rest of 0,782 or 78,2 % in influence to other variables

5.4. Discussion

The Role of Knowledge Management On The Performance Of The Plants Fish Processing Factory In The City Of Bitung

Knowledge management is an organization factory fish processing that is in the bitung city in managing knowledge as an asset, where in a variety of his strategy is the distribution of knowledge that right to the right people and for a quick, until they can interact, share knowledge and apply them in work sehari-hari for improving the performance of the factory, it is proven by the presence of the research shows that the variable significantly effect and have a positive impact on performance factory fish processing factory in the city of bitung

Knowledge management with an indicator standard socialization, externalization, combination, internalization can play role to have a positive impact on the increase in the performance of the plants factories for the manufacture of fish that is in the city of bitung, so that the central government should or local utility should pay attention to the fourth factor this sector fisheries in order to enhance good growth at the local level (Bitung city) or in urban National (Indonesia)

By applying the socialization of comprehensive knowledge management on workers, fish processing factory then the application of unified system that involves, government regulations to combate knowledge management information technology and practices in the field as well as internalization of the application of the attitude at work will provide significant impact on improving the performance of the factory which includes input for the factory, fish processing the outer covering output in the number of production of good and fogging, fish canning the results of outcome both in quality and quantity as well as the impact from an operational has been implemented.

The result of this research secured a second contract from that knowledge management play an important role in improving the performance of the plants factory fish that is in the city of bitung information in spite of the results of additional data / supporters that are found that there are still a lot of factors to other factor that complicated the performance of the plants fish processing factory in the city of bitung has not yet been optimized, one of the examples was by the presence of supply the number of the raw materials required (fish) that more to the decreasing number of the day, fish processing industries in Bitung north Sulawesi experienced a lack of the raw material supply is also due to fish sold fishermen more expensive than the price of the commission which business operators.

The inconsistency between the price set the industry trigger fishermen bitung send supply of fish to the island of Java. This resulted in the selling data the catch in the city declining, bitung while productivity clean fishery in north Sulawesi have actually increased of marine and fisheries north Sulawesi is currently seeking a settlement with the preparation of local regulations to ensure the smooth operation of in the field of fisheries and maritime.

There is also the weather, a monopoly, the emergence of this were the factory home fish are not registered is the factors causing the also in the performance of the plant fish processing. On the other hand, financial capacity of the fish processing a company is not prepared yet to pay of their supplies of fish in cash to fishermen. So that many of the doers an industry that borrow when buying and disadvantage. Need some kind of working capital credit futures

(standby loan) to get competitively priced with a other fish to fill factory. The need for training on fishermen to provide understanding of the type and of the qualities of fish to be supplied to the mill, thus the application of knowledge management is really needed to that goal.

So far, fishers still sells fish in spindles, leading to the need a sorting catch training for fishermen. To aquaculture industry to face the challenges heavier forward. Globally, fisheries industry are especially canning decreased. The cause, plant to producing canning 24 hours so efficient, while resources can keep fish never happen because depend on the (temporary). Hence, import as options and can be done only when a substitute for when is needed.

If industry / fish processing plant in the city bitung want to meet up the supply, so have to the bold compete with have to price in Java. It is certainly should be paid attention serious than related ministries (government) to provide solutions so the performance of the plants fish processing plant in the city bitung can be maintainance, sustainability and can be had some positive effect later in the National Economic Growth

6. CONCLUSIONS & LIMITATIONS

The research and discussion on so a conclusion can be drawn that knowledge management it has some positive effects significant on fish processing factories performance in Bitung City

7. CONTRIBUTIONS

Based on the research results and conclusions research found some findings, so that researchers make some advice. That suggestion among other things as follows (1) knowledge management role or influence in increasing the performance of factories fish processing in the bitung city. Is expected in fish processing factories is in the Bitung city so always use a combination of true knowledge theoretical and practical to each worker. Factors and this question is very important and should be paid attention in order to increase performance factories fishery market that is there bitung, (2) these findings it can be used to science development of human capital related to assess performance (apraisal performance), (3) for research is limited to certain variables, we need further investigated other study associated with this research that has an effect on performance factories fish processing, this is because there are many other factors which has identified and need to development

REFERENCES

- BASTIAN. (2001), *Human Capital and Organizational Performance: A literature review*. University of Cambridge
- BISNIS. COM. (2018), *The fish processing factories in North Sulawesi, Bitung City*
- DESSLER, G., (2011), *Human Resources Management*. Jakarta: Indeks Publisher.
- DRUCKER. (1998), *The Dicipline of Innovation dalam Harvard Business*. Review, November - December
- GRANT, R.M. (1996), Prospering in Dynamically-Competitive Environments: Organizational Capability As Knowledge Integration, *Organizational Science*. 71(4): 375-387
- GRANT, R.M. (1996), Toward a Knowledge Based Theory of The Firm, *Strategic Management Journal*, 17: 109-122
- HASIBUAN. (2005), *Human Resources Management*. Revised Edition. Jakarta : Bumi Aksara
- HASIBUAN. (2007), *Human Resources Management*. 9 Edition, Jakarta : PT. Bumi Aksara
- HIDAYAT, T. (2007), *Be learner*. *Warta ISEI Semarang*, August 2 Edition, Page. 11-13
- KOGUT, B. and ZANDER, U. (1993), Knowledge of the Firm and the Evolutionary Theory and the Multinational Corporation, *Journal of International Business Studies*, 24(4): 625-645
- MANGKUNEGARA, A.P., (2004), *Human Resources Management*. The company first casting, PT. Remaja Sodakarya Publisher, Bandung
- NONAKA, I. and TAKEUCHI, H. (1995), *The Knowledge – Creating Company*, New York, NY: Oxford University Press
- NURMANDI, A dan Priyono, U. (2006), *Knowledge Management Implementation On Public Organization (Theory And Case)*. Yogyakarta: Sinergi Publishing & Bandiklat Prof. DIY
- SANGKALA. (2007), *Knowledge Management, An organization Managing Introductory Understand How to Become an Organization That Superior Knowledge*, PT. Raja Grafindo. Persada. Jakarta
- SUGIYONO. (2013), *Qualitative and Quantitative Research Methodology and R&D*, Bandung: Alfabeta
- TUOMI, L. (1999), *Corporate Knowledge: Theory and Practice of Intelligent Orgnizations*, Metaxis Arkandiankatu Finland
- WIDAYANA, L. (2005), *Knowledge Management: Increase the Competitiveness of Business*, Banyumedia Publishing

KÜRESEL SORUNLAR EKONOMİK KRİZLERİN ULUSLARARASI YANSIMALARI

GLOBAL ISSUES INTERNATIONAL REFLECTIONS OF ECONOMIC CRISIS

İbrahim Bora ORAN *

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi,
TÜRKİYE, e-mail: ibrahimoran@esenyurt.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0274-0921>

Geliş Tarihi: 22 Ekim 2019; Kabul Tarihi: 6 Ocak 2020
Received: 22 October 2019; Accepted: 6 January 2020

ÖZET

Bu çalışmanın amacı dünya tarihinde önceki yıllarda ve küreselleşme sürecinde bazı ülkelerde ortaya çıkan ekonomik krizlerin diğer ülkeler üzerindeki etkileri ve gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki etkilenmeler arasındaki farkları araştırmaktır.

Bu araştırma ile bazı ülkelerde yaşanan krizlerin hem ortaya çıktığı ülkenin hem de diğer ülkelerin ekonomik verileri üzerinde oluşturduğu değişim oranlarına göre analiz yapılmaktadır.

Küreselleşme sonucunda dünyanın ekonomik ve sosyal perspektifinde gözlemlenen yansımaları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Öncelikle genel olarak ekonomik kriz kavramı ve dünyada meydana gelen önemli büyük krizler hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra yaşanan en büyük finansal krizler olarak bilinen 1929 Büyük Buhran ve 2008 Dünya Ekonomik Krizlerinin başlama nedenleri, etkileri, sonuçları ve süreleri arasındaki farklar örnek alınarak incelenmektedir.

Bu çalışma ile krizlerin gelişmiş ülkelerdeki etkilerinin özellikle karlılık oranlarında düşme eğilimi görülmesi, diğer taraftan gelişmekte olan ülke ekonomilerinde uluslararası ticari faaliyetlerinde azalma, üretimin azalması, ihracat oranlarının düşmesi ve toplumsal olarak ekonomik güçlükler ortaya çıkması değerlendirilmektedir.

Ülkelerin istihdam oranlarında yaratılan düşme eğiliminin arka planında bu krizlerin yansımaları araştırılarak küreselleşme sistemi bir de krizler açısından irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Krizler, Kriz Teorileri, Finansal Krizler

Jel Kodları: F6

ABSTRACT

The aim of this study is to search impacts of economic crisis arising in some countries in the previous years in the world history and at globalization process on other countries, and differences between interactions in developed or developing countries.

With this research, it is analyzed by the rates of change caused by crisis experienced in some countries on the economic data of both the country where the crisis arouse and the other countries. It targets to reveal the reflections observed in the economic and social perspective of the world as a result of the globalization.

Primarily, information is given about economic crisis concept in general sense and major important crises arose in the world. Then, the biggest financial crises experienced namely 1929 Great Depression and 2008 World Economic Crises are examined by taking differences among their outbreak reasons, impacts, outcomes and durations as sample.

With this study, impacts of the crises in developed countries are evaluated particularly as downward trend in profitability rates, decrease in international commercial activities in the national economies in developing countries, decrease in production, falling exportation rates and economic difficulties in society on the other hand.

The globalization system is analyzed in terms of crises by searching the reflections of these crises in the background of downward trend created in the employment rates of countries.

Keywords: Economic Crises, Crisis Theories, Financial Crises

Jel Codes: F6

1. GİRİŞ

Dünyada meydana gelen ekonomik krizler bulunduğu ülke dışında ticaret bağlantıları olan diğer ülkeleri de farklı şekillerde ve boyutlarda etkilemektedir. Son yüzyılda gelişmiş ülkeler arasındaki finansal işlemlerin yoğun olması ve dünya ekonomik düzeninin küresel anlamda gelişmesi doğal olarak ülkeleri ekonomik açıdan birbirlerine bağlı bir hale getirmiştir. Bu nedenle bir ülkede ortaya çıkan ekonomik kriz, başta bu ülke ile ticareti en fazla olan ülkeler olmak üzere diğer tüm ülkeleri de az çok etkilemektedir. Kriz özellikle dünya ekonomisindeki faaliyetlerinden en çok fayda sağlamakta olan bir ülkede ortaya çıktı ise yansımaları çok daha fazla olmaktadır.

Bu çalışmada örnek olarak karşılaştırılması yapılan 1929 Büyük Buhranı ve 2008 dünya ekonomik krizlerinin ekonomik olarak gelişmiş ve güçlü bir ülke olan ABD’ de ortaya çıkmış olması nedeniyle etkileri çok daha büyük çapta yayılmıştır. Bu amaçla gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik faaliyetlerin kriz öncesi ve sonrası dönemi içine alacak şekilde finansal verileri analiz edilmekte, ekonomik krizlerin ortaya çıkan uluslararası yansımalarının tespit edilmesi hedeflenmektedir. İlk bölümde ekonomik kriz kavramı ve kriz türleri hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra dünyada tarihindeki uluslararası ekonomik krizler ile yaşanan en büyük finansal krizler olarak değerlendirilen 1929 ve 2008 ekonomik krizlerinin çıkış nedenleri ve sonuçları açıklanmaktadır. Son olarak yaşanan uluslararası krizlerin yansımaları açısından gelişmiş ülkelerde karşılaşılan etkilerin analizi yapılmaktadır.

2. EKONOMİK KRİZ TANIMI, ÇEŞİTLERİ VE KRİZ TEORİLERİ

Ekonomik kriz tanımı farklı görüşlerdeki ekonomistler tarafından değişik ifadelerle açıklanmakta ve krizleri yaratan nedenler değişik olaylara bağlanmaktadır.

2.1. Ekonomik Krizlerin Tanımı Ve Çeşitleri

Bir tanıma göre ekonomik krizler “Bir ürün, hizmet veya döviz piyasasında fiyat ve miktarlarda, olağan bir değişme dışında ortaya çıkan büyük değişimler” olarak açıklanmaktadır (Kibritçioğlu, 2001: 1).

Bir grup ekonomistler tarafından krizler ülke ekonomilerindeki borçlanmaların yüksekliğine bağlanmaktadır (Fisher, 1933: 20).

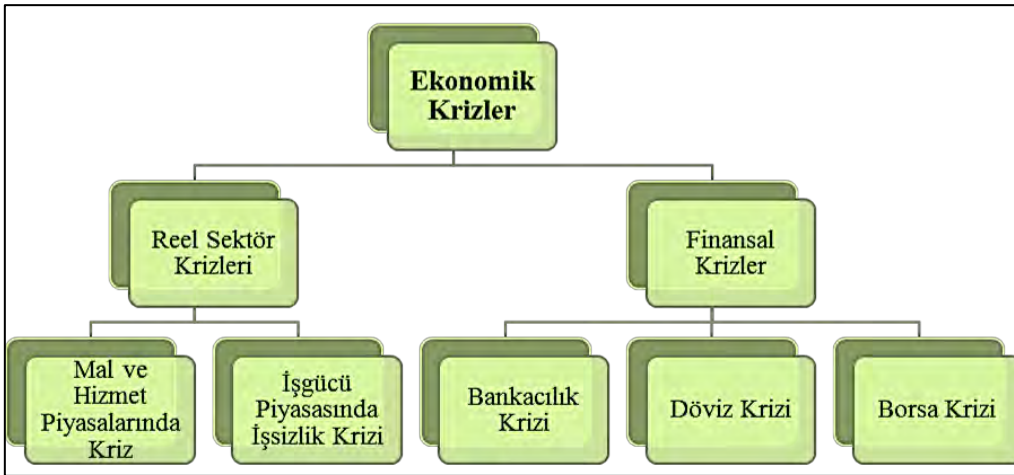
Diğer bir grup tarafından ise kriz çeşitleri dönemsel ve yapısal olarak ikiye ayrılmaktadır ve dönemsel krizler yüksek üretime karşılık talebin düşük olmasının yarattığı durgunluğa, yapısal krizler de yüksek kar elde edilmesine engel olan bazı sorunlara bağlanmaktadır (Gouverneur, 2007: 239).

Marx ise krizleri; “Kapitalist sistemde yüksek üretim ve kar elde etme oranlarının düşmeye başlaması” olarak ifade etmektedir (Sweezy, 2007: 151).

Finansal krizler, yanlış uygulanan makroekonomik politikalarla finansal piyasa uygulamalarına ve kapitalist sistemin yapısına bağlı olarak görülmektedir. Reel krizlerde ürün, hizmet ve işgücü piyasalarında ortaya çıkan üretimde durgunluk ve istihdamda işsizlik sorunları yaşanmaktadır. Finansal krizlerde de finansal piyasalarda büyük fiyat değişimleri ortaya çıkmaktadır. Bu durumlarda bankalarda yüksek miktarlarda kredi borçlarının geri ödenmemesi gibi sorunlarla karşılaşmaktadır (Minsky, 1992). Ayrıca, beklenen enflasyon oranındaki artışlar da finansal istikrarsızlığa neden olmaktadır (Kunt ve Detragiache, 1998: 81-84).

Krizler aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi sınıflandırılmaktadır (Kibritçioğlu, 2001: 9). Döviz krizleri de döviz kurunda ve ödemeler dengesinde ortaya çıkan krizler olmak üzere iki türde sınıflanmaktadır.

Şekil 1. Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırması

Kaynak: Kibritçioğlu, Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 2001, s:9.

Bir finansal krizin başlangıcında ortaya çıkan belirtiler; Faiz oranlarının yükselmesi, belirsizliklerin artması, menkul kıymetler borsasında çöküş yaşanması ve bankacılık sektöründe ortaya çıkan sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Mishkin, 2001: 3). Ayrıca finansal krizlerin birbiriyle ilişkili olduğu ve herhangi bir alanda çıkan bir krizin diğer bir alanda da kriz yaşanmasına yol açabilmektedir.

2.2. Ekonomik Kriz Teorileri

Finansal krizleri açıklamaya yönelik teoriler; Yeni Keynesyen, Post Keynesyen, Monetarist finansal kriz teorileri ve Birinci Nesil, İkinci Nesil ve Üçüncü Nesil finansal kriz teorileri olarak açıklanmaktadır.

2.2.1. Finansal Kriz Teorilerine Geleneksel Yaklaşımlar

1970’li yıllardan itibaren dünyada yaşanan finansal krizlere dair çeşitli görüşler açıklanmaktadır. Ortaya çıkan krizlerin öncesinde yaşanan etkiler ile piyasa yapılanmalarında görülen değişikliklerden doğan etkiler üzerinde durarak sonuçları değerlendirmek amacıyla gelişen yaklaşımlar aşağıdaki açılardan incelenmektedir (Karabulut, 2002: 5)

Şekil 2. Finansal Kriz Teorilerine Geleneksel Yaklaşımlar

Kaynak: G. Karabulut, Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri, 2002, s: 5

Yeni Keynesci okulun finansal krizleri açıklayan görüşleri Keynes’e dayanmaktadır. Keynes’e göre eğer para piyasası dengedeysen tahvil piyasası da dengededir. Bankacılık sistemi konjonktür dalgalanmalarının önemli bir belirleyicisidir. Çünkü bankalar gerçekleşen yatırım miktarlarını ve para arzını yönetme özelliğine sahiptir. Aynı zamanda bu aracılık işlevi nedeniyle normal durumlarda verebileceği kredilerden riskli dönemlerde kaçınılabilmektedir ve finansal piyasalarda bir kredi sınırlaması (tayınması) temel sebebi güvenilirlik olmamasıdır (Karabulut, 2002: 4-6).

Asimetrik bilgi, satılan malın durumunu satıcının bilmesi, alıcının bilmemesi kısaca bilgi eksikliği konusudur. Asimetrik bilgi durumunda verilecek yanlış kredi kararları nedeniyle kredi sınırlaması yaşanmasına yol açılmaktadır.

Kredi sınırlaması, kredi verenlerin faizleri yükselterek başka risklere yol açmak istememesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır ve bu sorun ipotek kullanılarak çözülmekte olduğu görülmüştür. Yeni Keynesçiler, finansal krizleri ters seçim yapılması veya etik riskler yaşanmaya başlanan finansal karmaşa olarak görmektedirler.

Post Keynesyen ekonomistlerin açıklamalarında; ters bilgi, finansal kırılganlık ve para arzının içselliği gibi konular yer almaktadır. Finansal kırılganlık teorisi finansal sorunların kaynağında aslında piyasanın yapısı olduğunu ve krediler içindeki payı ne kadar yüksek olursa finansal kırılganlığın da o kadar riskli olacağını iddia etmektedir. Aynı zamanda Merkez Bankasının piyasaların nakit ihtiyacının karşılamasını ve artan bütçe açıkları sonucu yaşanan finansal krizlerin engellenmesi için uygulanacak politikaları belirlemesini önermektedir.

Merkez Bankası'nın üretilen para miktarını etkileyebileceği görüşü, para arzının içselliği yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, Merkez Bankası açık piyasa işlemleri ve reeskont kredileri araçlarını kullanarak piyasadaki para arzını arttırabilir veya azaltabilir.

Monetaristler ise, para arzının içselliği görüşlerinin tersine para arzının dışsallığını ve para arzının nominal geliri belirleyen en önemli etken olduğunu kabul eder. Bu görüştekiler krizleri de dışsallaştırmakta ve krizlerin önlenmesinde para otoritelerinin rolüne önem vermektedir. Monetaristlere göre para arzını merkez bankası belirler ve para arzının dışsallığı ile ekonomik dalgalanmalar üzerinde para otoritelerinin rolü olduğunu ve aynı zamanda ekonomide yaşanan olumsuzlukların en önemli kaynağının para arzındaki dalgalanmalar olduğunu iddia ederler. Para arzındaki azalmanın ise ortaya çıkan ekonomik krizlerin nedeni olduğunu belirtmektedirler.

2.2.2. Finansal Krizlerin Modelleri

Yirminci yüzyılın özellikle sonlarında yaşanan ekonomik krizlerin modelleri konusunda küreselleşme ve bilişim teknolojilerinin gelişmesinin etkisi olduğu bilinmektedir. Çünkü 1980'den sonra karşılaşılan ekonomik krizlerin genel olarak ana sebebinin para krizleri olduğu görülmüştür. Bu para krizleri üç ana başlıkta toplanmaktadır (Kaykusuz, 2016: 18-36)

Birinci Nesil Kriz Modelleri (Kanonik Model); Bu modeller bütçe açıklarının artması nedeniyle finansal krizlere yol açıldığını iddia etmektedirler. Artan bütçe açıklarının kapatılması amacıyla hükümetlerin para basması halinde para arzının genişleyeceği ve sabit döviz kuru politikasının bozulacağı açıklanmaktadır. Bunun sonucu olarak yabancı yatırımcılar tarafından sermayelerinin ülke dışına çıkarılmasının tercih edileceği, ülke içinde artan döviz talebinin etkisiyle merkez bankası tarafından piyasaya döviz sürülmesi nedeniyle döviz rezervlerinin düşmesinin ortaya çıkacak krizin temelini oluşturacağı kabul edilmektedir.

İkinci Nesil Kriz Modelleri (Kendi Kendini Doğrulayan Kriz Modelleri); Bu modeller, bir ülkedeki para ve maliye politikalarında dengesizlik bulunmaması halinde yani temel ekonomik veriler olumsuzluk göstermediği halde, ülkenin para biriminde yaşanan olumsuz hareketliliğin ekonomik krizlere yol açabileceğini göstermektedir. Bu modellerde krizlerin ortaya çıkması banka krizi veya döviz krizi olarak kendini göstermektedir. Özel sektörde ve özellikle bankacılık sektöründe karşılaşılan açıkların artmasıyla kredilerin geri dönüş oranının azalmasına neden olacağı ve bunun sonucu ortaya çıkan risk ortamında bankalardaki mevduat sahiplerinin paralarını çekmek istemesiyle birlikte banka krizi yaşanacağı açıklanmaktadır.

Üçüncü Nesil Kriz Modelleri; Krizin ülkeler arasında yayılmasının nedenini açıklamaya çalışan bu modeller finansal sektörler ve bankalar arasındaki ilişkilere dayanmaktadır. Bankacılık ve para krizlerinin birbirini tetikleyerek bir sektörde başlayan krizin diğer sektörü de etkilediği kabul edilmektedir.

2.2.3. Finansal Krizlerin Bulaşması İle İlgili Modeller

Bir ülkede ortaya çıkan bir finansal krizin diğer ülkelere ve bölgelere çok kısa süre içinde yayılması durumuna örnek olarak 1992 Avrupa, 1994 Meksika, 1997 Asya ve 2008 ABD krizleri gösterilmektedir.

Finansal krizlerin bulaşması modelleri (Özçelebi, 2018: 120)

Yayılma (Spillover) Yoluyla Bulaşma; Aralarında ekonomik ilişki olan ülkelerden birinde yaşanan bir kriz, diğer ülkelerde dış ticaretin azalması gibi bazı ekonomik sorunların yaşanmasına yol açmaktadır. Bir ülkede ortaya çıkan finansal bir krizin aralarında ticaret ilişkisi bulunan diğer ülkelere de yayılmasına sebep olacağı açıklanmaktadır.

Yalın Bulaşma: Bir ülkede ortaya çıkan ekonomik kriz diğer ülkelerin ekonomik verileri üzerinde olumsuz bir etki yaratmamış olduğu halde yatırımcıların diğer ülkelere de olumsuz etkilerin yaşanacağı varsayımına kapılmaları krizin diğer ülkelere de bulaşmasına yol açması yalın bulaşmadır.

Sürü Davranışı: Yatırımcıların yatırımlarını yönlendirme konusunda ekonomik göstergelere göre değil, kulaktan dolma bilgilerle hareket etmeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Risk ihtimali endişesi sürü davranışına yol açarak krizin yayılmasına neden olmaktadır.

2.2.4. Ampirik Kriz Modelleri

Dünyada finansal piyasalarda bir ülkede başlayan kriz ekonomik olarak küreselleşen dünyada diğer ülkelerin piyasalarını da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle finansal krizlerin önceden tahmin edilmesine yönelik modeller geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ortaya çıkan değişimlerin kriz göstergesi olabileceğine yönelik deneysel çalışmalar genel anlamda uyarı sistemi olarak açıklanmaktadır. Ekonomi literatüründe 19.yy.dan itibaren sürekli yaşanan krizlerin nedenlerini, birbirine benzeyen ve farklı taraflarını araştıran çalışmalarına bakıldığında çok fazla sayıda kriz teorisinin ortaya atıldığı görülmektedir. Kriz teorilerinin çok olması, kriz olgusunun anlaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Finansal krizlerin açıklanması konusunda I., II. ve III. Nesil modeller ve finansal krizlerin yayılması ile ilgili modeller birçok krizin açıklanmasında etkin rol oynamaktadır.

2.3. Konjonktür Teorileri

Dünyada yaşana sanayi devriminden sonra konjonktür dalgalanmalarına dair görüşler daha ziyade açıklanmaya başlamıştır ve özellikle de 1929 ekonomik krizinden sonra ekonomik krizlerle ilgili araştırmalarda önemli konular olarak açıklamalarda kullanılmaktadır.

Daha sonra 1980'li yıllardan itibaren dünyada başlatılan küreselleşme sistemi sürecinde yaşanan ekonomik krizlerin seyrini açıklamakta konjonktürel dalgalanmalar yoğun biçimde kullanılmıştır çünkü küreselleşme faaliyetleriyle birlikte ülkeler konjonktürel devrelerden geçerken nedenleri farklı olmakla birlikte krizlerle karşılaştıklarında konjonktürel teorilerle değişik ekonomi politikaları uygulayarak yeni stratejiler geliştirmişlerdir.

2.3.1. Konjonktürel Dalgalanma Türleri

Konjonktürel dalgalanmalar çeşitli biçimlerde görülmüştür (Kabadayı, 2013: 145-150);

Trend, konjonktürel dalgalanma türlerinden en fazla kullanılan bir terimdir ve genel eğilimi ifade etmektedir. Uzun yıllar devam eden sürekli hareketliliği açıklamakta kullanılır.

Konjonktür dalgalanmalar, hemen hemen ekonomik faaliyetlerin hepsinde karşılaşılan döngüsel dalgalanmalarla açıklanmaktadır.

Mevsimlik dalgalanmalar, mevsimlere bağlı olarak yaşanan olayların etkisi ile ortaya çıkan dalgalanmaları açıklamak için kullanılır.

Rastlantısal dalgalanmalar, normalin dışında ortaya çıkan bazı olayların etkisiyle ortaya çıkan dalgalanmalardır.

2.3.2. Konjonktürel Dalgalanma Teorileri

Konjonktürel dalgalanma teorileri üç başlıkta incelenmektedir (Kabadayı, 2013: 140);

Klasik Yaklaşım ve Keynesci Konjonktür Teorileri; Klasik teori serbest piyasa işleyişinin dengeli sonuçlar elde edilecek biçimde gelişmesinde nispi fiyatların arz ve talebi eşitlemek konusunda önemini vurgulamaktadır. Keynes ise ekonomik dalgalanmaları sadece olağandan sapmayı açıklamakta değil aynı zamanda piyasa yetersizliğinin var olabileceğini açıklamakta kullanmak gerektiğini kabul etmektedir. Keynes ayrıca karşılaşılan ekonomik

dalgalanmaların nedenini geleceğe dair beklentilerle açıklamaktadır. Örneğin piyasalar hakkında olumlu beklentiler olduğunda verimlilik devresi, olumsuz beklentiler arttığında ekonomik olarak durgunluk yaşanacağını ve bir kriz oluşabileceğini işaret etmektedir. Keynes böyle bir durumda ekonomide karşılaşılan durgunluk sürecinden çıkabilmek için genişlemeci para ve maliye politikaları uygulanması gerektiğini savunmaktadır.

Parasal Konjonktür Teorileri; Monetarist teorinin kurucusu Friedman, ekonomik dalgalanmaların kaynağında para arzındaki dalgalanmalar olduğunu açıklamaktadır. Bu teoriye göre, merkez bankasının para politikası eylemleri belirlemektedir ve parasal büyüme genişlemeye parasal büyümedeki azalma ise resesyona neden olmaktadır.

Yeni Klasik Konjonktür Teorileri; Yeni klasik yaklaşım, Keynes ve Monetarist iktisatçılardan farklı olarak konjonktürel dalgalanmaları rekabetçi dalgalanmalarla ve yeni denge teorileri ile açıklamaktadır.

Yeni Keynesci Konjonktür Teorileri; Bu model ekonomide uzun dönem ve eksik rekabet piyasaları üzerinde durarak ekonomik dalgalanmaları açıklamaktadır.

Politik Konjonktür Teorileri; Bu teoride politika ile ekonominin etkileşim içinde olduğu ve ekonominin politik kararlardan etkilenebileceği çünkü politik kararların ekonomik verileri etkileyerek aynı zamanda insanların kanaatlerini de etkilediği görüşleri kabul edilmektedir.

3. DÜNYA TARİHİNDEKİ ULUSLARARASI EKONOMİK KRİZLER

Ekonomik krizler, ortaya çıkış süreci veya etkileri bakımından incelendiğinde, birbirinden farklı özellikleri olduğu görülmektedir.

3.1. Büyük Finansal Krizlerin Özellikleri

Dünyada krizler bulunduğu zamana ve bölgesel koşullara göre hem farklı nedenlerle ortaya çıkmakta hem de etkileri farklı olmaktadır. Bu açıdan dünyada değişik tarihlerde karşılaşılan bazı krizler hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse;

- *1772 Kredi Krizi;* Londra'da bir bankanın batması ile birlikte Doğu Hindistan Kumpanyasına yatırım yapmış olan bütün kreditorlerin de batmasıyla sonuçlanan bir kredi krizidir. Londra'da "Neal, James, Fordyce and Down" bankasının ortaklarından A. Fordyce'in borçlarını ödeyemeyip Fransa'ya kaçması nedeniyle bankalara olan güvenini kaybeden insanlar paralarını hemen çekmek istediler ve İngiltere'de bankacılık sektörü krize girdi. Kısa bir süre içinde bu kriz başta İskoçya ve Hollanda olmak üzere Avrupa'daki birçok ülkeye ve Amerika'daki İngiliz kolonilerine yayılarak büyüdü (Ş. Cicioğlu, 2018: 31).
- *1873 Krizi;* İlk uluslararası düzeyde genişleyen ekonomik kriz olarak görülmektedir. 1871'de sona eren Fransa-Prusya savaşından sonra Almanya'nın kazanmış olduğu savaş tazminatının büyük kısmını altına çevirmesi ve Amerika başta olmak üzere birçok ülkede yapılan yatırımlarda kullanması sonucunda ve aynı zamanda endüstride yaşanan gelişme ile sermaye akışını artırmasıyla başlamıştır. 1873 yılında ise karşılaşılan üretim artışında ve kar oranlarında azalış eğilimi sonucu büyüyen kriz hem Almanya ve Avusturya ekonomilerini hem de Amerika, Almanya, Fransa ve Rusya gibi yatırımının olduğu diğer ülkeleri de krize sürüklemeye başlamıştır (Unay, 1978: 75).
- *Büyük Buhran (1929);* Avrupa'daki gelişmiş ülkelerde üretim Birinci Dünya Savaşı sonucu azalmış buna karşılık diğer ülkelerde üretim miktarı artmıştır ancak Avrupa'nın yeniden yapılanması tamamlandığında dünyada genel üretim miktarının artması uluslararası alanda fiyatların düşmesine neden olmuştur (Nere, 1980, s.45).

Fiyatların düşmesi ile üretimlerini durdurulması sonucu işsizliğin önemli boyutlara ulaşmasına neden olmuştur (Kuyucuklu, 1982, s. 244). 1929 buhranı 24 Ekim tarihinde Wall Street borsasının çökmesi nedeniyle başlamıştır. İnsanların hisse senetlerini elden çıkarmak için oluşturduğu panik sonucu borsa iki yıl içinde borsa çok yüksek oranda değer kaybetmiştir (% 90) (Cengiz, 2008: 30).

- *Kara Pazartesi Krizi (1987)*; Dünyadaki borsalarda çok kısa bir zaman içinde çok büyük oranlarda değer kayıpları başlaması sonucunda bu kriz yaşanmıştır. Hong Kong borsasında başlayan kriz arada saat farkı olmasıyla birlikte bir hafta gibi kısa süre içinde tüm dünyaya yayılmıştır. Kara pazartesi ekonomik krizi, bir gün içinde dünyadaki borsaların en çok fazla değer kaybettiği bir gün olarak ekonomi tarihine geçmiştir.
- *Güneydoğu Asya Krizi (1997)*; Bilindiği gibi bazı Asya ülkeleri 1970'lerden itibaren önemli bir büyüme performansı göstermişlerdir. Doğu ve güneydoğu Asya ülkelerinin bu başarıları örnek olarak gösterilmiştir ve diğer gelişmekte olan ülkelere önerilmiştir. Ancak 1997 yılında önce Tayland'da başlayan ekonomik kriz, bu bölgedeki diğer ülkelere Endonezya, Güney Kore, Malezya, Filipinler, Singapur ve Hong Kong'a sıçramıştır. Öncelikle bu ülkelerdeki ulusal paranın dolar karşısında önemli düzeyde değer kaybetmiştir ve borsalar çökmüştür. Asya bölgesinde yaşanan bu kriz kısa sürede diğer ülkeleri de etkilemeye başlamıştır ve dünya küresel bir kriz riskiyle karşı karşıya gelmiştir. Birkaç ay içinde birçok ülke yıllarca geriye gitmiştir. Ekonomik ve politik istikrarsızlık önemli boyutlarda büyümüştür (H. Seyidoğlu, 2006: 181).
- *Küresel Ekonomik Kriz (2008)*; ABD' de 2007 yılının temmuz ayında finansal piyasalarda ortaya çıkan mortgage kredi sorunlarının yılsonuna kadar likidite krizine dönüşmesi ve 2008 yılında çok sayıda ülkelere yayılarak küresel krize dönüşmesi sonucunda dünya ekonomisinde olumsuz sonuçlara yol açmıştır. 1990'lı yıllarda küreselleşen dünya ekonomisi sisteminin iyice yaygınlaşmasıyla birlikte finansal piyasalarda yaşanan değişimler ve artan teknolojik olanaklar ile birlikte daha hızlı bilgiye ulaşılması çok fazla sayıda finansal ürünün gelişmesine yol açmıştır. Finansal işlemlerin tüm dünya coğrafyasında kolayca gerçekleştirilmesi sonucu A.B.D ekonomisinde başlayan bir kriz tüm dünyaya hızla yayılmıştır ve dünya ekonomik büyümesi gerilemiştir.

3.2. Dünyada Yaşanan En Büyük Krizlerin Karşılaştırılması

Dünyada baş gösteren ekonomik krizler ülkeler arasındaki finansal işlemlerin artmasıyla kısa sürede bölgesel bir mali kriz olmaktan çıkarak küresel çapta bir ekonomik kriz haline gelmektedir. Finansal sektörde başlayan krizler reel sektöre geçmekte, ülke ekonomileri arasındaki uluslararası ticari faaliyetlerin yoğunluğuna bağlı olarak diğer ülke ekonomilerine yansımaktadır ve bu nedenle küreselleşme sürecinde hemen hemen bütün dünya ülkelerini etkilemektedir. Dünya ilk büyük ekonomik krizi 1929 yılında ABD' de New York borsasının ani çöküşü ile yaşamıştır. Daha sonra 2008 yılında karşılaşılan mortgage krizi de dünyada yaşanan ikinci büyük krizdir. Bu iki krizin çıkış nedenleri, diğer ekonomilere yayılması ve sonuçları açısından bazı benzerlikler bulunmaktadır. ABD kaynaklı her iki krizin çıkış nedenleri arasında aşağıdaki gibi benzerlikler açıklanmaktadır (Durak, 2006: 10);

- ABD banka sisteminde bazı eksikleri olması,
- Uluslararası mali yapının gerektiği ölçüde düzeltilememiş olması,
- Gelişmiş ülkelerde bölgesel gelir dağılımı düzensizlikleri olması,
- ABD'nin dünya ekonomisini etkileyecek kadar önemli bir güce sahip olması,
- Krizi önlemek için gerekli kamu müdahalelerinin yapılamaması.

3.2.1. 1929 Büyük Buhran

ABD’ de Dow Jones – New York Borsası’nın Ekim 1929’ da durması ve borsada bazı büyük holdinglerin hisse senedi değerlerinin düşmesi sonucu ortaya çıkan panik havasından yabancı yatırımcıların kaygılanması ve ellerindeki hisse senetlerini satması Dow Jones Borsası’nın çökmesine yol açtı. Bu büyük borsanın çökmesi ile başlayan ve etkileri 10 yıl kadar süre ile dünyada devam eden büyük bir ekonomik bunalım yaşandı.

Büyük Buhran da denilen bu ekonomik krizin ortaya çıkmasının en önemli nedeninin Birinci Dünya Savaşı’nın ardından artan mali zorluklar olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ABD ekonomisinin; çok fazla sayıda işletmelerin holdinglerin iflas riskine tahammül edememesi, diğer ülkelere verdiği kredilerin geri alınamaması, bankalar tarafından ölçüsüzce verilen kredileri engelleyememesi, altın standartlarına bağlı kalınması ve para basılmasını reddetmesi ve Almanya’nın kazandığı tazminatını ödemek için vermeyi taahhüt ettiği nakit para yerine altın istemesi üzerine ortaya nakit para sıkıntısı çıkması gibi nedenler sıralanmaktadır.

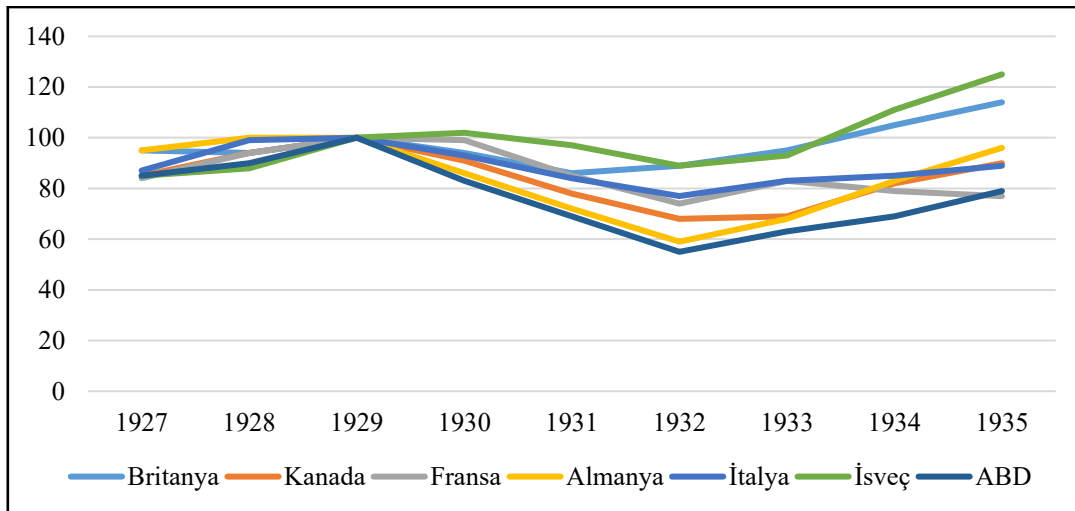
1929 krizi başta ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere çok sayıda ülkeyi etkilemiştir. Amerika’ da çok fazla miktarda para kaybı yaşandığı, yaklaşık 9000 bankanın iflas ettiği, çok fazla sayıda insanların işsiz kaldığı, yoksulluğa sürüklenen yüzbinlerce insanın tarımsal ürünler yetiştirerek geçimlerini sağlamaya çalıştığı veya parasızlık nedeniyle ihtiyaçlarını takas yoluyla karşılamaya çalıştığı çünkü insanların bu krizde maddi varlıklarıyla birlikte sosyal statülerini de kaybettikleri görülmüştür (Margo, 1993: 43). Büyük Buhranı başlatan balonlar uluslararası menkul kıymet işlemlerini zorlaştırmış, uluslararası borçlanma konusunda güçlükler başlamıştır.

Büyük Buhran’ da iki yıl içinde borsa %90 oranında değer kaybetmiştir. Kriz nedeniyle bankalar dışında inşaat faaliyetleri durmuş ve birçok sanayi işletmeleri iflas etmişti (Albertini,1990: 94). Krizden etkilenen ülkelerde tarım ürünlerinin fiyatlarında görülen azami düşüşler özellikle çiftçilikle geçinen kırsal bölgelerdeki nüfusu olumsuz etkilemiştir. Ayrıca madencilik alanı da krizin en çok etkilendiği sektörlerden biridir. (Radelet ve Sachs, 1998: 4).

1929 krizinden sonra sanayi üretim endeksi genel olarak düşüş göstermeye başlamıştır ve bu etkinin 1933 yılına kadar devam ettiği görülmektedir. Bu krizden en fazla etkilenen ülke olan ABD’ de 1928 yılında 90 olan endeksin 1932 yılında 55’e düşmesi dikkati çekmektedir.

Aşağıdaki grafikte 1929 Büyük Buhran sonrası toplam sanayi üretim endeksi (1929=100) değişimleri gösterilmektedir (Parker, 2010: 12).

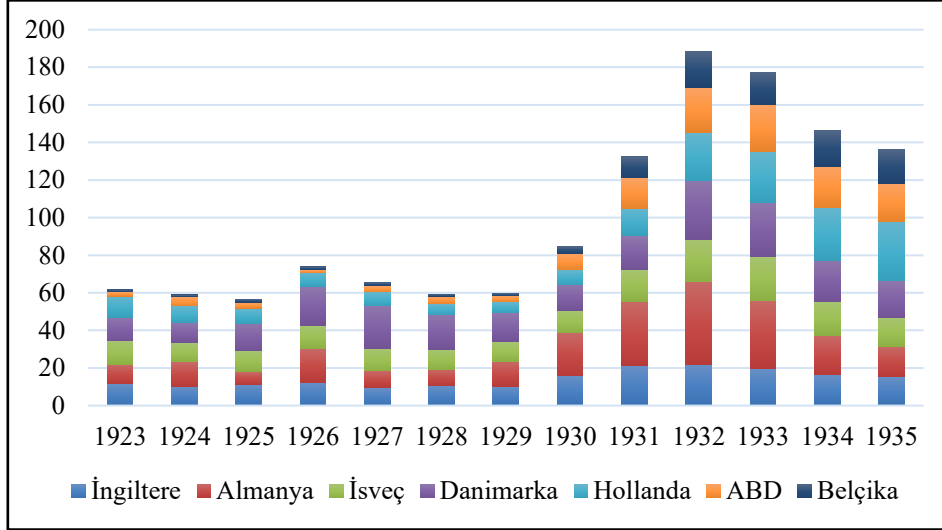
Grafik 1. 1929 Büyük Buhran Sonrası Dünyada Sanayi Üretim Endeksi

Kaynak: R. Parker, An Overview of the Great Depression, 2010, s: 12.

Kapanan işletmeler arttıkça işsiz kalan insanların 1930 yılında % 11 olduğu ve bu oranın 1932’ de % 27’ e yükseldiği görülmektedir. 1929 buhranından sonra sosyal alanda olumsuzluklar artmış, iflas eden yüksek gelirli insanların intiharlarında artışlar ve düşük gelirli kesimde işsizlik nedeniyle artan yoksulluk nedeniyle ölümlerde artışlar yaşanmıştır. Çünkü bankaların ve holdinglerin iflası sonucunda GSYİH üçte bir oranında azalmıştır. Bu buhran dünyada en çok endüstri ve sanayi alanında gelişmiş olan ülkeleri etkileyerek büyük bir işsizler ordusu yaratmıştır. Aşağıdaki grafikte 1929 krizinden altı yıl önce ve altı yıl sonra işsizlik oranları gösterilmektedir (Galenson ve Zellner, 1957: 455)

Grafik 2. 1929 Krizi Önce ve Sonraki Yıllarda İşsizlik Oranları (%)

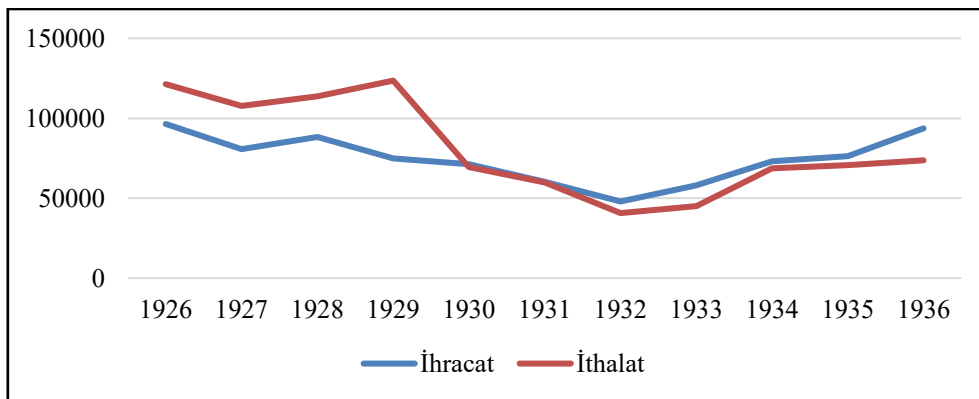

Kaynak: Galenson ve Zellner, 1957, s: 455

ABD’ de yaşanan kriz sonucu işsizlik oranlarının 1929 ve 1935 yılları arasında yükseldiği gösterilmektedir ve bu oranın 1932 yılında % 24,1 ve 1933 yılında % 25,2 oranlarına ulaştığı görülmektedir (Galbraith, 1989: 206).

Kriz sürecinde uluslararası ticaret faaliyetlerinde ortaya çıkan daralma Türkiye’yi de etkilemiştir ve dış ticaretin azalmasıyla sonuçlanmıştır. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi kriz nedeniyle başlayan düşüş eğilimi 1932 yılına kadar devam etmiştir (TÜİK, 1923-2006: 432).

Grafik 3. 1929 Ekonomik Krizi’nde Türkiye İthalat ve İhracatı

Kaynak: TÜİK, Türkiye’nin İthalat ve İhracatı 1923-2006 Verileri

1929 dünya ekonomik krizi 1930’lu yıllar boyunca devam etmiş farklı ülkelerde farklı tarihlerde sona ermiştir.

Bir ekonomik krizin uluslararası yansımalarını açıklamak için krizin ortaya çıktığı yıllarda dünya toplumlarının ekonomik düzenlerinin önemi büyüktür. Çünkü yüzyıllar önce dünyadaki toplumlar tarımla geçindikleri için dünya çapında etkili olabilecek bir ekonomik krizin ortaya çıkması mümkün olmamaktaydı ve toplumlar sadece tarıma bağlı olarak geçindikleri için sanayi ve üretim araçları bulunmamaktaydı.

Sanayi Devrimi ile birlikte dünyada tarım toplumundan sanayi toplumuna geçilmiştir ve o dönemde ekonomik anlayış klasik iktisattır. Adam Smith gibi klasik iktisatçılar, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” görüşünü savunarak ekonomiye müdahale edilirse kendisini düzenleme mekanizmasının bozulacağına inanıyorlardı. Ancak sanayi devrimi ile birlikte sayısı hızla artan fabrikalarda toplu üretime geçilmiştir ve fabrikalar üretebildiği kadar mal üretmeye başlamıştır. Ancak fabrikaların aşırı üretim yapması sonucunda stokların birikmesi, dolayısıyla fiyatların düşmesi gibi sorunlar nedeniyle üretim azalmaya başlamıştır. Bu durum fabrikaların iflas etmesi ve buna bağlı olarak işsizliğin artması ile sonuçlanmıştır. 1929 ekonomik krizinin asıl nedeni aşırı üretim ve yetersiz talep nedeniyle fiyatların düşmesi sonucu üretimin azaltılmasıdır. 1929 krizi dünya çapında etkili olan ilk kriz olma özelliği taşımaktadır ve sanayi sektörünün krize girmesi sonucu finansal sektörde de kriz ortaya çıkmıştır. İflas eden fabrikalara ait hisse senetleri borsada değer kaybetmiştir çünkü sanayi ve finansal piyasalar birbirleri ile bağlantılıdır ve sanayide elde edilen gelirler finansal piyasalardaki ödemelerin kaynağını oluşturmaktadır. 1929 krizinde genel arz ve talep kanunları çerçevesinde arz ve talep dengesinin ani ve şiddetli bir şekilde bozulmuş olması uluslararası bir ekonomik krize yol açmıştır. Bu kriz, uluslararası finansal faaliyetlerin yaygınlığı düzeyinde yansımalar oluşturmuştur.

3.2.2. 2008 Küresel Kriz Ve Dünyada Etkileri

2008 küresel ekonomi krizi, ana akım makro iktisat teorileri ile değil sadece ana akım Keynesçi genişletici maliye ve para politikası görüşleri ile açıklanmakta, post Keynesçi konjonktür teorileri ile değerlendirilmektedir. 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik krizin oluşmasının ve yayılmasının anlaşılması için o dönemde dünyadaki ekonomik ve toplumsal yapının özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Küreselleşen dünya ekonomisi sürecinde gelişmiş ülkeler sanayi toplumu olduğu gibi aynı zamanda AB ülkeleri ve ABD toplumları bilgi toplumu olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle ABD’ de ortaya çıkan ve kısa sürede büyüyerek küreselleşen bir finansal kriz ABD’nin bağlantılı olduğu diğer toplumları ve aynı piyasaları kullanan tüm ülkeleri de olumsuz etkilemiştir.

Küresel krizin temel nedeni olarak yanlış yönetilmiş krediler sonucu bankaların davranışları olduğu açıklanmaktadır. Bu konuda Stiglitz tarafından; “Tam bilgi, tam rekabet ve mükemmel piyasalar gibi gerçekçi olmayan ekonomik modellere dayanan muhafazakar ideolojinin (klasik yaklaşım), gevşek kamu düzenlemelerini tetiklediği ve aynı zamanda finans sektörü tarafından seçim kampanyası için yapılan mali desteğin de politik kararların gevşek düzenlemeler yapılmasına yol açtığı” ifade edilmektedir (Stiglitz, 2009b: 32). Tüm dünyaya yayılan kriz özellikle gelişmiş ülkeleri etkilemiştir ve başta Portekiz, İzlanda, Yunanistan ve İspanya olmak üzere birçok ülke krize girmiştir. Dünya ekonomisinde meydana gelen değişimler, Tablo 1’de 2005 ve 2009 yılları arasında değerlendirilmekte, 2008 yılından sonra dünya genelinde ve özellikle gelişmiş ülkelerde üretim artış hızında yaşanan düşüşler gösterilmektedir (IMF, WEO, 2010).

Tablo 1- Dünya Ekonomisinde Üretimin Artış Hızı (%)

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009
Dünya Üretimi	4,4	5,1	5,0	3,0	3,0
Gelişmiş Ülkeler	2,6	3,0	2,6	0,6	0,5
ABD	3,1	2,8	2,0	0,4	0,1
Euro Alanı	1,6	2,8	2,6	0,7	0,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	7,1	7,9	8,0	6,0	6,1
Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri	9,0	9,9	10,0	7,6	7,7
Çin	10,4	11,6	11,9	9,0	9,3
Latin Amerika Ülkeleri	4,6	5,5	5,6	4,2	3,2
Geçiş Süreci Ülkeleri	6,5	8,2	8,6	5,4	5,7

Kaynak: IMF 2010

Tablo 1’de görüldüğü gibi; 2005 yılında dünya üretimi hızı petrol fiyatlarının artması nedeniyle %4,4 oranında büyümüş, 2006 yılında ise düşük bir artış oranıyla yükselmiştir. Ancak 2007 yılından itibaren düşme eğilimi başlamıştır ve 2009 yılında %3’e düşmüştür. Dünya ekonomisinde üretim artış hızınınin küçülmesinin en önemli nedeni olarak ABD emlak piyasasında 2007 yılında ortaya çıkan Mortgage krizi gösterilmektedir. Gelişmiş ekonomilerdeki üretimin artış hızı ise dünya ortalamasına kıyasla çok daha düşük düzeylerde. Bu ekonomilerde büyüme hızı 2005 yılında % 2,6 oranında iken 2007 yılından itibaren küçülmeye başlamıştır ve 2009 yılında % 0,5’ e düşmüştür. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinden Çin ve Hindistan gibi Asya ülkelerinin ekonomisi 2005 ve 2009 yılları arasında dünyada üretim artış hızı en fazla büyüyen ekonomiler olmuştur.

Tablo 2’ de bazı ülkelerin 2008 yılında aylar itibariyle istihdam oranları verilmekte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde istihdam ve işsizlik alanlarında meydana gelen değişim ortaya konulmaktadır (ILO, 2009a: 3)

Tablo 2. Dünyada İstihdam (Geçen Yıla Göre % Değişme)

Bölge	2008					2009			
	Nisan	Haziran	Ağustos	Ekim	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan
GÜ	0,4	0,3	-0,3	-0,6	0,1	-1,1	-1,4	-1,8	-3,7
GOÜ	3,1	2,2	2,6	2,6	1,8	1,9	1,4	0,9	0,2
Dünya	2,7	1,9	2,1	2,1	1,6	1,4	0,9	0,5	-0,4

Kaynak: ILO, 2009a, s: 3

Küresel kriz sonucu dünyada tüketimin azalmış, dış ticaret miktarları düşmüş, ülkelerin milli gelirleri azalmaya başlamıştır. Bu da şirketlerin üretimlerinin azalmasına, küçülmelerine, gelirlerinin azalmasına neden olmuştur ve bütün dünya ülkelerinde işçi çıkarmaları artmaya başlayınca işsizlik büyümüştür.

2008 yılı içinde bir önceki yılın aynı dönemine göre istihdam azalmaya başlamıştır ve özellikle gelişmiş ülkelerde istihdam oranı eksi değerlerdedir. Gelişmekte olan ülkelerde de aynı sürede azalma eğilimi görülmekle birlikte hem eksi değerlere düşülmemiş hem de düşme oranları daha düşük düzeylerde gerçekleşmiştir.

Krizin etkilerinin daha ziyade gelişmiş ülkelerde kendisini gösterdiği anlaşılmaktadır. Küresel ekonomik kriz Türkiye’nin istihdam ve işsizlik düzeylerini de etkilemiştir. Dünya ekonomisinde uluslararası faaliyetlerin azalması ve talebin düşmesi gibi sonuçlar Türkiye’deki üretim faaliyetlerini durgunlaştırmıştır ve bu nedenle bazı kuruluşlar tarafından işçi çıkarılmasına neden olmuştur.

1929 Ekonomik Krizi'yle karşılaştırıldığında, 2008 Küresel Ekonomik Kriz'in daha etkili olduğu söylenebilir çünkü, küreselleşme daha yaygındır ve 1929 krizine göre daha uzun süre ve daha fazla olumsuz etkileri olduğu düşünülmektedir. 2008 krizinin etkileri (A. Yavuz, 2008: 13-14);

- Bu kriz ile birlikte ortaya büyük bir güven sorunu çıkmıştır. Dünya ekonomisinde hem insanlara güven kalmamış, hem de finansal piyasalara güven kaybolmuştur.
- Kriz yaşanması sonucunda insanların tüketmemeye başlamaları talebi de olumsuz etkileyince fiyatlarda genel bir düşüş yaşanmıştır.
- Krizden dolayı ülkelerin etkilenme düzeyi farklı olmuştur. Gelişmiş ülkelerin dünya ekonomisine uyum ve katılımları daha yüksek düzeyde olduğu için gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelere göre daha fazla etkilenmiştir. Az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin dünya ekonomisine katılımları en düşük düzeyde olması nedeniyle en az etkilenen ülkelerdir.
- Kriz sürecinde dünya ticaretinin azalması nedeniyle ihracatı ithalatından fazla olan ülke ekonomilerinde olumsuzluklar artmıştır ve bu süreçten daha fazla zarar görmektedirler.
- Krizin önemli bir etkisi de, dünya ekonomisinde milli gelir seviyesinin düşmesidir. Bunun birinci nedeni ise ABD milli gelirinin 60 trilyon \$' dan yaklaşık üçte iki seviyesinde gerilemesi ve 40 trilyon \$' a düşmesidir.

Bu durumda krizin olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla acil olarak alınması gereken önlemler; ekonomide güven ortamının sağlanması ve beklentilerin olumlu hale getirilmesidir. Euro bölgesinde ekonomik krizin etkileri değerlendirildiğinde, bazı ülkelerde büyüme hızı bölge ortalamasının üzerinde gerçekleşirken (İspanya ve Almanya), bazı ülkelerinde büyüme hızı bölge ortalamasının altında (İtalya ve İngiltere) gerçekleşmektedir.

İşsizlik artışı ise Fransa ve İspanya'da Avrupa Birliği ortalamasının üstündedir. İngiltere'de işsizlik artmıştır.

Enflasyon bölge ortalamasında önceki yıllara göre artmıştır ve İtalya, İspanya ve İngiltere'de bölge ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir.

Tablo 3. EURO Bölgesinde Krizin Etkileri

KRİZİN ETKİ ALANLARI	2006	2007	2008
ENFLASYON (Tüketici Fiyatları) (%)			
Euro Bölgesi	2.2	2.1	3.3
Almanya	1.8	2.3	2.8
Fransa	1.9	1.6	3.2
İtalya	2.2	2.0	3.5
İspanya	3.6	2.8	4.1
İngiltere	2.3	2.3	3.6
Türkiye	9.3	8.8	10.4
BÜYÜME (GSYH) (%)			
Euro Bölgesi	2.9	2.6	0.8
Almanya	3.0	2.5	1.3
Fransa	2.2	2.2	0.8
İtalya	2.0	1.6	-1.0
İspanya	3.9	3.7	1.2
İngiltere	2.8	3.0	0.7
Türkiye	6.9	4.7	1.1
İŞSİZLİK (%)			
Euro Bölgesi	8.3	7.4	7.5
Almanya	9.8	8.4	7.3
Fransa	9.2	8.3	7.7
İtalya	6.8	6.1	6.9
İspanya	8.5	8.3	11.3
İngiltere	5.4	5.3	5.6
Türkiye	9.9	9.9	10.3

Kaynak: OECD Economic Outlook November 2009.

3.3. Küresel Ekonomik Krizlerden Korunma Uygulamaları

Kriz sürecinde yaşanan olumsuz gelişmelere karşı acil olarak bazı önlemler alınmıştır (Şekil 3), ancak bu önlemler piyasaların düzeltilmesi ve duyulan güvenin yeniden sağlanması için yeterli olmadığı için ülkelerin daha kapsamlı önlemler alması gerektiği görülmüştür.

54

Şekil 3. Küresel Krizden Korunmak İçin Alınan Önlemler

ABD tarafından öncelikle krize neden olan konut kredilerine ait aktifler satın alınmıştır. Daha sonra kriz nedeniyle zor duruma düşen ve nakit sıkıntısı çekilen bankalara sermaye desteği yapılmıştır. Krizden etkilenen başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere diğer ülkeler tarafından bu krize karşı alınan önlem paketleri açıklanmıştır. En düşük miktarlarda önlem harcamaları ise İtalya (40 milyar Euro) ve Rusya (86 milyar \$) tarafından açıklanmıştır. Uygulanan toplam önlem paketlerinin maliyeti ve bu tutarın ülkelerin GSYH'nin yüzdeleri 2009 yılının şubat ayı itibarıyla aşağıdaki gibidir (Erdönmez, 2009: 90);

Tablo 4. Dünyada Kriz Önlem Paketlerinin Maliyetleri (Şubat 2009)

Ülkeler	Sermaye Enjeksiyonu	Garantiler	Toplam Önlem Paketi Tutarı	GSYH %
ABD	250 milyar \$		700 milyar \$ + 787 milyar \$	10,1
Almanya	70 milyar Euro	412 milyar Euro	492 milyar Euro	19,8
Fransa	40 milyar Euro	320 milyar Euro	360 milyar Euro	19,0
İtalya			40 milyar Euro	2,6
İngiltere	50 milyar Euro	250 bin Sterlin	400 milyar Sterlin	28,6
Yunanistan		15 milyar Euro	28 milyar Euro	11,2
İrlanda		450 milyar Euro	450 milyar \$	235,7
İsveç	206 milyar \$	200 milyar \$	206 milyar \$	50,5
Japonya			632 milyar \$	14,1
Rusya		50 milyar \$	86 milyar \$	6,6
Çin			586 milyar \$	18,2

Kaynak: P. A. Erdönmez, 2009, Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi s: 90

Genel olarak ülkeler tarafından açıklanan önlemler öncelikle sıkıntıda olan bankaların yeniden yapılandırılması ve finansal araçların düzenlenmesi amaçlıdır. Aynı zamanda makroekonomik istikrar politikaları uygulanmış ve merkez bankaları para politikası araçları kapsamında faiz oranı değişiklikleri ve döviz kuru müdahalesi yapmıştır. Dünyada krize karşı alınan önlem paketleri arasında en yüksek harcamanın ABD tarafından yapıldığı, sadece bankalara yapılan sermaye desteğinin 250 milyar \$ olduğu görülmektedir. Bu tutarın ülkenin GSYH'nin yüzde oranı %10' dur. Oysa Avrupa Birliği ülkeleri tarafından açıklanan bu önlemlerin maliyetleri başta İrlanda (%236), İsveç (%50) ve İngiltere % 29) olmak üzere hemen hemen hepsinde bu oranın çok daha yüksek olduğu üzerinde olmaktadır. En fazla Japonya (632 milyar\$) ve Çin (586 milyar\$) tarafından yapılan harcamalar olduğu anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ

Finansal piyasaların küreselleşmesi ile birlikte serbest ticaret olanaklarının artması sonucu dünyadaki çok fazla sayıda ülkelerin piyasalarının birbirleri üzerindeki etkileşimin artması, hem önceki yıllara nazaran daha yüksek getiri sağlanmasına hem de ortaya çıkması muhtemel daha yüksek risklerin paylaşılması gibi olağanüstü kriz yansımalarına yol açmıştır. Aynı zamanda, karşılaşılabilecek krizlerden korunma maliyetlerinin çok daha yüksek olması ve kriz etkilerinin daha uzun süre devam etmesi nedenleriyle artık herhangi bir ülkenin piyasalarında bir ekonomik kriz yaşanması ihtimalinin ve bu krizin bağlantılı olan ülkelere yansımalarının önceden tahmin edilmesi açısından kriz nedenlerinin belirlenmesi oldukça önem kazanmıştır. Bu konuda elde edilen verilerin analizlerinden elde edilen sonuçların değişimlerinin takip edilmesi de tam olarak açıklayıcı olmasa da veya çok sınırlı belirtiler alınmış olsa da daha önce yaşanan Asya krizi örneğinde olduğu gibi ekonomik krizlerin tahmin edilmesinde yararlı olabilmektedir. Krizlerin önceden tahmin edilmesinde tercih edilmesi gereken ekonomik göstergelerin belirlenmesinde daha ziyade krizlerin nedenleri ile ilgili olarak açıklanan görüşlerden hareket edildiği görülmektedir. Çalışma kapsamında krizlerin ortaya çıkış nedenleri, etkilerinin boyutu, kriz teorileri ve konjonktürel dalgalanmalar ile ilgili genel

bilgiler verilirken aslında dünyada yaşanan krizlerin doğru değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu konuda 1929 ve 2008 krizlerinin karşılaştırılması da dünyadaki ekonomik sistemlerin etkinliğini göstermeyi hedeflemektedir. Çünkü günümüzde krizler küreselleşirken ekonomistlerin geliştirdiği standart modellerin yeterli olmadığı veya sadece ülkelerin kendi politikalarına uygun ortak çareler üretilmekte olduğu ancak ortaya olağanüstü zamanları içeren bir kriz modeli çıktığında krizlere karşı olağanüstü tedbirler alınması gerektiği anlaşılmaktadır.

1929 büyük buhran ve 2008 küresel krizi karşılaştırılmasında, 2007 yılında ABD’de başlayan finansal krizin çok kısa bir süre içinde önce Avrupa ülkelerine daha sonra da dünyaya yayıldığı ve hem büyüklüğü hem de etkileri açısından 1929 ekonomik buhranından çok daha büyük bir küresel krize dönüştüğü görülmektedir. 1929 yılında yaşanan büyük Buhran hem klasik Say Kanunu’nu geçersiz kılmıştır hem de Keynesci teori olarak ana akım makro iktisadın ilk konjonktür teorisi şekillendirilmiştir. Böylece maliye politikasının 1929 Dünya Krizi’ni önlemekte etkin olması, makro iktisat teorisinde Keynesci dönemi yaratılmıştır. Diğer taraftan 2008 küresel krizi açıklamak konusunda ana akım konjonktür teorileri yeterli olamamıştır ancak ana akım Keynesci yaklaşım önerdiği mali politikalarla krize karşı izlenecek yol olmuştur. 2008 küresel krizi tamamen finansal sistemden kaynaklanma özelliklerini taşımaktadır ve ana akım konjonktür teorileri krizin nedenlerini açıklayamamaktadır ancak küreselleşen krizi önlemek için Keynesci toplam talep politikalarından maliye politikaları küresel yaygınlıkta uygulanmıştır. 2008 krizinde de finansal piyasaların geleceğinin olumsuz olarak algılandığı bir ortamda önce yatırımların durgunlaşması sonra da üretimin azalmasının ardından istihdam ve milli gelir düzeylerinde azalma yaşanması konjonktürel durgunluğa yol açmıştır ve sonra da kriz ortaya çıkmıştır. Krize karşı alınacak önlemler olarak genişletici maliye politikaları uygun görülmüştür. Sonuç olarak hem 1929 hem de 2008 krizleri döneminde ana akım makro teorisinin konjonktür dalgaları ve krizlerle ilgili olarak belirlediği genel sonuç Keynesci toplam talep politikalarına başvurulması olarak açıklanmaktadır.

Son yüzyılda gelişmiş ülkeler arasındaki finansal işlemlerin yoğun olması ve dünya ekonomik düzeninin küresel anlamda gelişmesi doğal olarak ülkeleri ekonomik açıdan birbirlerine bağlı bir hale getirmiştir. Bu nedenle bir ülkede ortaya çıkan ekonomik kriz, başta bu ülke ile ticareti en fazla olan ülkeler olmak üzere diğer tüm ülkeleri de az çok etkilemektedir. Kriz özellikle dünya ekonomisindeki faaliyetlerinden en çok fayda sağlamakta olan bir ülkede ortaya çıktı ise yansımaları çok daha fazla olmaktadır. Küreselleşme nedeniyle daha şiddetli gelişen ve yansımaları dünya çapında oluşan 2008 krizinden sonra bu krizlerin çıkış nedenleri ve oluşacak krizi engellemeye yönelik önlemlerin belirlenmesi hakkında ülkelerin etkilenme sürecine ve yaşanan olumsuzlukların düzeyine bağlı olarak çeşitli görüşler açıklanmaktadır. Ülkeler tarafından krizin olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik önlemlerin ve yaşanan sonuçlar arasındaki farklılıkların aslında genel olarak ülkelerin ekonomik gücü ile bağlantılı olacağı öngörülmektedir. Böylece küreselleşme ile birlikte ortaya çıkacak ekonomik krizler hakkında bu süreçte gelişmiş ülkelerce daha fazla olumsuz etkilerle karşılaşılmış olması nedeniyle sonuç olarak olağanüstü zamanlarda yani küreselleşme çağında alınacak kararların da olağanüstü düzeyde yani küresel boyutta düzenlenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALBERTINI, J. M. (1990), *Ekonomik Sistemler (Uygulamada Kapitalizm ve Sosyalizm)*, Çev. C. UNAY, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- CENGİZ, A. (2008), *1929 Krizinin İstanbul'a Etkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CİCİOĞLU, Ş. ve YILDIZ, A. (2018), Lale Krizinden Günümüze Ekonomik Krizler: Temel Yaklaşımlar ve Ortak Özellikler, *Journal of International Management and Social Researches (Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, ISSN:2148-1415 5(9): 25-38.
- ERDÖNMEZ, P. A. (2009), Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi, *Bankacılar Dergisi*, 68.
- FISHER, I. (1933), *The Debt-Deflation Theory Of Great Depressions*, in *Boomsand Depressions – Some First Principles*. Newyork Adelphi Company Publishers. 1-21
- GALBRAITH, J. K. (1989), *Kuşku Çağı*, 2.Baskı, R. AŞÇIOĞLU ve N. HİMMETOĞLU (Çev.), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- GALENSON ve ZELLNER. (1957) <http://www.encyclopedia.com/> s: 455, (Erişim Tarihi: 27.02.2012).
- GOUVERNEOUR, J. (2007). *Kapitalist Ekonominin Temelleri - Çağdaş Kapitalizmin Marksist Ekonomik Tahliline Giriş*. Çev.: F. BAŞKAYA, Ankara: İmge Kitabevi.
- ILO, (2009), s.3, <http://www.ilo.org/> (Erişim Tarihi: 30.09.2019).
- IMF, World Economic Outlook. (2008), 04-10. 2008, <http://www.imf.org/> (Erişim Tarihi: 25.07.2019).
- KABADAYI, B. (2013), *Konjonktür Dalgalanmaları ve Ekonomik Krizler Perspektifinde Dünya Ekonomileri ve Türkiye: Uygulama ve Analiz*, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- KARABULUT, G. (2002), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, İstanbul: Der. Yayınları.
- KAYKUSUZ, M. (2016), *İktisadi Kriz Teorileri*. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- KİBRİTÇİOĞLU, A. (2001), Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 41 (Eylül-Ekim).
- KUNT, A. D. and DETRAGIACHE, E. (1998), The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries, *IMF Staff Papers*, 45(1): 81-109.
- KUYUCUKLU, N. (1982), *İktisadi Olaylar Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2902, İstanbul.
- MISHKIN, F. S. (2001), Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries, *NBER Working Paper Series*, 8087, January, Cambridge.
- MINSKY, H. P.(1992), The Financial Instability Hypothesis. *New-York: The Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper No. 282*. http://digitalcommons.bard.edu/hm_archive/282/ (Erişim Tarihi: 17.06.2019).
- MISHKIN, F. S. (1999). Lessons From The Asian Crises, *Journal International Money and Finance*. NBER Working Paper Series, Cambridge, MA 02138, USA. <http://pascal.iseg.utl.pt/~aafonso/eif/pdf/257.pdf> (Erişim Tarihi: 17.06.2019).

- NERE, J. (1980), *1929 Krizi*, Çeviren: N. TOPRAK, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 134.
- OECD Economic Outlook November (2009), Eurostat 2009, <http://www.oecd.org/> (Erişim Tarihi: 17.06.2019)
- ÖZÇELEBİ, O. (2018), *Finansal Kriz Modelleri – Teknoloji, Dış Ticaret, Kredi Piyasası, Risk Primi Şokları*. İstanbul: Der Yayınları.
- PARKER, R., (2010), *An Overview of the Great Depression*, <http://eh.net/encyclopedia/article/parker.depressionn> , (Erişim Tarihi: 12.11.2019).
- RADELET, S. and S. J. D., (1998). The East Asian Financial Crisis: Diagnosis, Remedies, Prospects. Brookings Papers on Economic Activity, *Economic Studies Program*, The Brookings Institution, vol. 29 (1998-1): 1-90.
- STIGLITZ, E. J., (2009b). The Anatomy of a Murder: Who Killed American Economy?, *Critical Review*, 21 (2-3).
- SWEEZY, P. (2007). *Kapitalist Gelişme Teorisi*. Çev: G. AKALIN, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- TÜİK, İstatistik Göstergeler, 1923- 2006, s. 432 <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 17.06.2019)
- UNAY, C. (1978), *Ekonomik Konjonktür*. Ankara: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No:31.
- YAVUZ, A. (2008), Küresel Krizin İstihdama Etkisi. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 13-14.

ISTANBUL HOUSING AND LAND APPRAISAL SYSTEM REFORM DEVELOPMENT PROCESS AND PROPERTY VALUES ANALYSIS

Pelin YİĞİT *

* Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı University, Faculty of Engineering and Architecture,
TURKEY, e-mail: pegin.yigit@nisantasi.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2473-7157>

Geliş Tarihi: 16 Aralık 2019; Kabul Tarihi: 28 Ocak 2020
Received: 16 December 2019; Accepted: 28 January 2020

ABSTRACT

One of the main problems of developing countries is having difficulties in finding sources for housing finance. In order to solve housing finance problems of a country, institutional systems that have been structured according to its own economic and social conditions should be applied by the government. The main purpose of this study is to determine an appropriate housing finance development designed based on Turkey's current conditions. In this study, the location of the construction sector in Turkey's economy, development of real estate sector in Turkey, the embryonic period of the housing market, development of criteria and indicators in the housing sector reform in the housing system were investigated. The construction sector is a so-called locomotive instruction of the economy. Turkey in the building industry as one of the economies in this category, especially after the 1980s and is growing constantly evolving. Today, the real estate sector has entered a rapid development process. Importance has been given to user needs in the projects produced and marketability has started to be seen as one of the most important factors of project success. For the solution of the housing problem, all the legal and operational measures taken by the state and the priorities determined are called housing policy. If the housing policy concept is to be examined, how the housing becomes a field of policy-making, how housing policies manifest in developed and underdeveloped countries or the problems encountered in its formation and performance can be studied and explored separately. Housing problems, housing policy and examine engagements held in Turkey on a private housing finance field are reached some conclusions. The first one is the fact that the housing problem is a dynamic structure and may vary periodically in Turkey as it is in the world due to changes in demographic structure, stock depreciation and migration. Second, it is compulsory that the issue of housing as an economic asset increases with the globalization of the world, and that it is necessary to address this issue more carefully in countries that are in the process of transition to global economic integration. Third, the rapid population growth in Turkey (albeit with a relatively slow) will continue in the coming 20-year period together with urbanization, especially the aging of the stocks that make up the majority mania apartment blocks began in 1950-1960's year, worn with together will increase the destruction. A housing policy that is designed with these principles in mind; Financial Interventions to be carried out on housing investments, taxes, loans, housing purchase methods and similar areas, rent control and condominium applications, legal

interventions to be carried out on various legal restrictions and incentives and housing standards, housing production types, construction methods and building materials technical interventions. At the end of this study, it is understood that housing finance model based on mortgage backed securities can be applied in the near future in Turkey. However, there are some requirements and regulatory needs must be fulfilled in many fields, such as in law of bankruptcy, tax regulations, law of banking and leasing, capital markets, and real- estate appraisal applications.

Keywords: *Developing countries, housing policy, housing problem, design, architecture, real estate, capital markets, urbanization.*

Jel Codes: *A10, B41, D40, K10, O20*

1. INTRODUCTION

The construction sector is of critical importance for our economy in terms of the added value it creates, its share in GDP, the high employment potential, the weight of national capital, the number and diversity of the sectors it interacts with, as well as the contributions it creates through its overseas contracting services. In this study, the structural analysis of the sector within the framework of international competitiveness is aimed.

The construction sector, which has a GDP share in the range of 5-6.5 percent on an annual basis, interacts with many sectors with input-output. While the sector employment shows seasonal fluctuations, it approaches 1.9 million in summer months and the overall employment share of the sector is between 5-7 percent. The employment of the sector extends to a broad base in terms of both flat labor, intermediate labor force and qualified labor force. The sector also contributes to our economy in terms of foreign exchange inflow and technology transfer through its overseas contracting services.

60

The construction sector is an important economic activity and opportunity area for our country in addition to its potential in the country. The Turkish overseas contracting services sector, which has undertaken an increasing volume of international commitments in recent years, has an important potential in terms of development and competitiveness of our country, and it is necessary to identify new strategies for the long-term survival of the sector in the global competitive environment. Since the contracting services sector mainly produces services in line with the demand of the construction sector, these two sectors need to be evaluated as a whole. Therefore, structural analysis of the construction sector within the framework of international competitiveness and determination of its strengths and weaknesses will also contribute to the development of strategies for foreign contracting services.

The construction sector is a so-called locomotive instruction of the economy. This attachment is due to the added value created by the sector especially during economic growth periods, employment potential and the input-output relationship with many sectors. The sector's direct share in GDP has changed between 5.4 percent and 6.5 percent annually in the last 10 years.

In this study, the location of the construction sector in Turkey's economy, development of real estate sector in Turkey, the embryonic period of the housing market, development of criteria and indicators in the housing sector reform in the housing system were investigated.

2. TURKEY CONSTRUCTION SECTOR ROLE IN ECONOMY

In empirical studies conducted in order to determine the relationship between the investment expenditures in the construction sector and the economic growth in the developing countries, it is observed that the investment expenditures in the construction sector generally nourish the economic growth and increase the economic growth rate.

In these countries, construction sector industrial buildings to houses; from energy facilities to public infrastructure investments.

Turkey in the building industry as one of the economies in this category, especially after the 1980s and is growing constantly evolving.

Considering the period after 2000 as an accumulation of this growth and development trend in the sector, it is seen that a significant portion of the increase in GDP is nourished by the growth in the construction industry and the construction expenditures of both the public and private sector have increased. However, the crisis in February 2001, although it started as a currency and banking crisis, has spread rapidly to all sectors including the construction sector and has turned into a deep economic crisis.

As a matter of fact, the economy shrank by 3.4% in 1999 compared to the previous year, it grew by 6.8% in 2000, and in 2001, with a shrinkage of 5.7%, it started to shrink again. In 2002, the economic growth, which had a positive trend of 6.2%, continued until the last quarter of 2008. The economy, which had contracted for four consecutive quarters since then, has again entered a period of growth.

Parallel to this economic growth and recovery process, the share of the construction sector in GDP also increased after 2001. The continuous and volatile growth process in the Turkish construction sector between 2002 and 2007 reached its peak with 18.5% in 2006. In 2007, the decline in housing demand, the general election period, economic and political uncertainties affected the construction sector's recession.

As mentioned earlier, economic uncertainty and the construction industry from the beginning of the sectors affected negatively from the contraction that occurred in 2008 and Turkey as well as into the area of impact of the global crisis has once again entered a recession period. Accordingly, the beginning of 2009 with the expectation of crisis negatively affected the construction sector and the sector experienced a sharp contraction of 16.1%. In the first quarter of 2010, the growth in GDP was 12%, while the construction sector increased by 8.3%. On the other hand, in the second, third and fourth quarters, it was observed that the sector was on the way to recovery with 20.4%, 22.1% and 17.5% growth performance.

In parallel with this, GDP grew by 8.9% in the year 2010 following the crisis period. The growth of the construction sector, which is composed of public and private sector construction investments, was realized as 17.1%.

The annual growth rates of the construction sector and GDP are given in Figure 1 in order to see the extent to which the construction sector is following a parallel course with GDP.

As can be seen from Figure 1, there is a similar trend between economic growth and the growth rate of construction sector in general.

Turkey's economy in 1999 and 2001 and in parallel with the growth rate of economic contraction in the construction sector which has experienced various reasons in 2009 has also decreased markedly.

3. HOUSING MARKET DEVELOPMENT PROCESS IN TURKEY

One of the most basic needs of people, which provides physical shelter is the physical and moral spaces that together keep the family as the basic unit of society. The settlement is a social process as well as meeting the need for accommodation.

The transition to industrial society, the development of land and railway transportation accelerated the relations of the people living in the rural areas and those living in the city. The process of migration and urbanization, which started with the industrial revolution and increased with the mechanization process in agriculture after the World War II, brought about the problem of very rapid housing production.

In this period, where sufficient land and housing offerings could not be provided, the unlawful housing presentation forms were also made to be accepted to some extent, and shortly, licensed and unlicensed housing presentations were realized.

In addition to the build-seller housing presentation, the shantytown process continued rapidly. In the 1960s, the housing presentation method could not be solved by the cooperatives that emerged in the 1960s. In all these developments, the quality element was not given importance in the presentation of the constructor, shanty and cooperative housing.

After 1965, production and slum production gained momentum. These forms of presentation have created cities with high density and significant problems.

The problem of housing has grown, and in the 1970s gradually forms of public housing have begun to emerge. However, they have not been institutionalized and the cooperatives have become the most important housing manufacturer.

Today, the real estate sector has entered a rapid development process. Importance has been given to user needs in the projects produced and marketability has started to be seen as one of the most important factors of project success.

Residential development projects in Turkey can be grouped as follows:

- Villas / Row Houses
- Apartment / Mass Housing Projects, Satellite Cities
- Multi-storey Residence Projects

Nowadays, the housing user has become more conscious. Quality, security, earthquake resistance, social facilities, reliability. conditions

4. EMBRYONIC PERIOD OF HOUSING MARKET

4.1. After the Establishment of the Republic, Slow Urbanization, 1923-1950

The first period, the establishment of the Republic of Turkey until the end of World War 2 covers the last time.

Although Turkey, 2. if he enters World War 2 War of Independence and in this process can be seen as the process of building a state employee for restructuring in World War II.

The most important issues that the state should consider in relation to the housing structuring of the period are the reconstruction and housing problem of the cities that emerged from the War of Independence.

In other words, the producer / investor who has a say in the housing production of the period is the state itself.

However, there are not many residences produced for a large number of users in the period until the 1930s; re-use of existing houses, rather than new housing production, is foreseen.

The housing produced by the state between 1925-34 is mostly used by the public institutions in the new capital Ankara and for the use of state employees.

Even though the state had tried to solve the planning and housing problem by various laws until the 1930s, the state could not become an active actor in housing production due to the lack of adequate capital and lack of organization. Housing practices are mostly on the basis of individual dwellings or apartment buildings produced by individuals for their own use. These dwellings are the houses that the middle and mostly upper income groups are able to have a plot of land to accommodate themselves and their families.

The individual who owns the land realizes the housing production as a projector and implementer. The dwellings are mostly single houses with low density, garden produced for their own use. In addition to single houses, individual apartments were also built in urban centers with individual production. In these apartments, the owner is the owner of the land. The apartments, which are designed for the use of the family members of the landowner, can be used by renting by the people who have regular income to meet the rent of a house.

In short, until the 30s, the owner of the land, which is the housing production / investor, tries to solve the housing problem by building a low-density single house or apartment.

At this point, it would not be wrong to say that the role of the architect in designing the individual produced dwellings is great.

The owner of the land, who wants to acquire housing for his own use, produces houses by taking advantage of the expertise of the architect. In addition to the purpose of use, this middle upper income group, which owns the single house, uses the dwelling as a prestige and prestige for the residence it will use. It is a process that gains value through the wishes of the user and the design created by the architect, and therefore individual production can be defined as a process where the architect is actively involved, and the private and private workplaces are designed.

In the 1940s, state-owned employees are working to acquire housing. The realization of the state bank, Emlak Eytam Bank, to support the construction of housing for state employees and to start housing loans with the condition of co-operative partnership of SSK established in 1945, as well as the planning of housing production forms and housing presentation forms, as well as small scale housing production. has become one of the issues of interest to the state.

With the increase in the demand for housing in the cities and the limited production of the houses, the public sector began to establish co-operatives. In the form of this housing presentation, the producer / investor is not the state, but the private sector, but it is supported by the public institutions in terms of the process of operation or finance.

The housing co-operative primarily addressed the employees of the state with a regular income in the upper income group - a small portion of the segment demanding the citizen. After the mid-40s, the state focused on the creation of housing cooperatives in Anatolia for low-income groups such as workers and civil servants. In this period he continued to be implemented by private investors after the melt co-operator housing 50 carried by state aid in various socio-economic users in various places in Turkey for mike status. The attitude of the architect in the production process of labor houses and housing cooperatives varies according to the individual housing production.

The views of the architects of the period show that the architects interpret the issue on the principle of populism (Sey 1998). Thus, the state workers and cooperative houses that are produced gain value through the original design of the architect based on the values of the user-based, the environment and culture. Towards the '50s, architects can be said to have moved away from local values by being influenced by Western modernism (Sey 1998). The establishment of a new state and the discourses of creating contemporary and modern built environments overlap with each other, so that the houses began to be read through the values of modern architecture.

It is understood that the first forms of presentation were limited to single houses, single flats, workers houses, or houses built by the co-operatives. The construction process continued with low density with individual parties and housing co-operatives.

Although the population accumulation in the cities started to increase towards the end of the period, the urbanization rate was slow due to the use of the existing housing stock in general, and the low density progressive housing production through housing construction in urban areas only.

However, the housing production process, which started at a relatively low density during the period and did not progress rapidly, gained a different dimension with the emergence of new housing presentation forms such as the slums towards the end of the period.

4.1.2. Fast and unplanned urbanization after migration, 1950-1980

In the period after 1950, there are two important events affecting the housing production and presentation formats in Turkey. The first is that the economic stagnation experienced during World War II gained a different dimension with the end of the war. In fact, all post-war world which is effective mechanization and industrialization of agricultural production and the result of the depreciation of the transition to a market economy in Turkey have also followed a similar path.

Mechanization in agriculture left the agricultural worker living in Anatolia unemployed and the unemployed found the remedy to migrate to the cities. Thus, there has been a great increase in the urban population. This increase can also be easily followed by figures; while the population growth in cities was 20.1% between 1940-50, it increased by 4 times between 1950-60 and became 80.2%.

Thus, in the previous period, new urban residents who came to the city dwellings who were not able to meet the demand for housing with the forms of production implemented in the previous period. Until the 1950s, there was no production for the lower income group, except for the housing produced for workers and civil servants. This problem is mostly the problem of the new urban people who come to the city after migration and do not have a regular income. The solutions created by the problem define the first break, in other words, the inclusion of new actors producing a new housing presentation form, the shanty house and the slum. (Tekeli 1982).

This new housing presentation style, which is mostly directed to the lower income group with no regular income, is the shanty houses, which have been implemented by the user at the beginning and which have been applied by the user. These dwellings, which are built for use only, have been rapidly growing and creating squatter neighborhoods (Sey 1998).

In the 1st Development Plan, which came into force in 1963, the state, the informal with the use of public services and the improvement of these areas has begun to formalize a structure. The slums were used in official registries as a type of residence with the Law No. 775 numbered slums which was issued in 1966 and those who could be used in the current situation were

legitimized (Sey 1998, 288; Tekeli 2009). Thus slum housing has now become identified as one of the forms of presentation produced in Turkey.

In order to reduce the implementation of the slums, the implementation of the Law No. 6188 on Building Construction in 1953, instead of reducing the demand for night-time, has increased the size of the apartment building. With the law, it is proposed to give the empty plots in the authority of municipalities to the non-homeowners. However, this law has not been able to provide any solution for the lower income group to acquire housing, instead it has paved the way for the production of apartment buildings built for migration from the village to the city, or for the middle income groups living in the city (Sey 1998).

Until the 1970s, the small-scale private sector investor established as the applications of the co-operatives were carried out by the municipalities.

In the second incident affecting the post-1950 period, housing the production and presentation format adopted in 1965 in Turkey Flat Ownership Law no. The production of the flats by the cooperatives or private sector entrepreneurs has started to become widespread by law (Tekeli 2009). The land owner who could not build an apartment on his own land with the increase in the construction costs in this period found the solution to be made to the investor by the private sector by giving the investor a certain part of the structure to be made on the plot. In this way, building apartments where private sector entrepreneurs built, where a certain part belongs to the entrepreneur and the other part belongs to the land owner. The private sector investor, who bought land in the city walls in the same way as the build-sell direction, which came into force in 1969, produced housing with the cooperative pair and provided nans with regular payments every month. can produce unit . In this way, the flats, which are implemented as single blocks, have evolved into large-scale settlements where a block was formed by repeating a lot.

With all these legal arrangements, new housing presentation patterns and the introduction of new actors, the speed of urbanization has increased considerably compared to the previous period. The unplanned and sometimes illegal production of the dwellings in the city caused the cities to develop without any plans. On the one hand, it is possible to talk about a city development in which city settlements can be settled or where there are unpredictable squatter settlements, on the one hand, and apartment settlements that can grow and increase in urban centers where there is no place where empty land can be found.

Apart from limited number and small-scale planning and audits, the state has not been able to make sufficient moves to meet the housing demand resulting from intense migration and to establish plans for cities to be developed in this direction. The same can be said for residential architecture and architects. Architectural projects could not be produced which would provide shelter for the new inhabitants of different income and need groups, but also should be designed to determine the direction and form of development of the city.

4.1.3. After Liberalization, Partial Urbanization, 1980-2000

After 1980, one of the most important factors affecting all forms of production, including architecture, is the economic crisis in the world and the solutions proposed to be developed against this situation.

In this process, where national economies began to integrate with each other, the nans sector became more dominant than all forms of production, including production. At this point, the development has also follows a parallel path with the world in Turkey. political environment and market conditions in Turkey the management decisions to be included in the economic and financial development approach which has been shaped through on everything.

The adoption of the liberalization policies of the state administration after 1980 and the private sector of some public rights by the fact that the cities started to be shaped by the laws regulated by a special importance traced. Housing production of public institutions is progressing within the framework of market logic, and the state supports a development based on capital and market economy rather than a public interest in housing practices. In the 1980s, local governments have developed a variety of methods to build their own resources and transfer capital from the outside, and central government often supports these strategies. Turkey enacted in the year 1985 Zoning Law have been changes in the authority of local governments, urban planning decisions are, loss of production is left to the approval and supervision of the municipal authority. In addition to the local authorities, two Mass Housing Laws were enacted in 1981 and 1984 and the establishment of the State Housing Administration, which was to implement this law, started to organize the construction of state housing projects (Türel 1989). The central government continued to produce houses with cooperative partners by working together with local administrations, and also produced mass housing for the middle-income group where Emlak Bank is a banker and investor (Sey 1998; Tekeli 2009). The gaps between the squatter areas in the city wall and the apartment areas in the center are filled with mass housing applications.

All these modes of production show that the housing capital remains under the dominance of financial production. The relationship between the housing demand and demand has changed the definition of the commodity. The housing demand faced by the architect now comes from large-scale investors rather than individual users. The houses have been designed in accordance with the investor requests instead of user needs and requests.

Instead of the value of use, it is expected that the architect expects the architects to design featured designs that are expected to be valid in the market or attract high income groups. In other words, the housing structure that will be designed reflects the needs and desires of the user and the housing has changed with the fact that the house is perceived as a property that can be entangled in the market economy.

The design of the house has become a marketing value that is used to distinguish the structure from its peers and stand out in the production and sales stages, independent of the user. In this period, the value of architecture, which has been achieved with its own internal dynamics, has begun to be explained only by the value of the result of architecture.

In the post-80 period, different forms of formation emerged regionally in cities as a result of supporting the private sector investor by the state in the production of housing, distributing the central authority system and transferring the powers of the authorities to the local administrations. Instead of planning the city as a whole, it is the most important characteristic of the period to be divided into pieces and each piece is planned by a different actor on the basis of parcels.

The plurality of plans developed by the various actors and the contradictions between the urban parts of the city have been invaded by uncontrolled housing settlements in this period.

4.1.4. Post-earthquake urban transformation, after 2000

After 2000, housing starts and the capitalist neo-liberal approach in the development of the 80 starters to have a say in all sectors after a lot in Turkey and has been shaped by the global economy.

The central governments are trying to provide their connections to the global economy through the cities, especially the urban centers, as it has been revealed in the literature (Gordon vd 2004; Keyder 2005; Keyder 1999; McGuirk 2005; Salet 2006). In the 80s, the global capital, which discovered the capacity of the house to appeal to large audiences and turn into easy

liquidity, continued to invest in housing in the 2000s. National, international nans organizations, banks or large-scale investors have started to produce houses by establishing joint partnerships as well as participating in housing production on their own and raising the scale of production above the housing presentation forms in previous periods.

However, unlike the previous period, capital groups apply these houses at important central points within the city, thus trying to have a share in the regions that provide value increase. changes in Turkey's internal dynamics are well advanced in this way supports large-scale production. Especially after the 1999 Gölcük earthquake, the situation of the existing housing stock started to be questioned and the renewal of this inventory has emerged. The project-oriented renewal process, in which the old settlements and squatter districts in the 80s started to migrate, moved to an urban scale after the earthquake, so that the residential settlements in the center began to be reproduced through the concepts of urban renewal and urban transformation.

The economic sector led by the transnational capitalist class has focused on housing production on large urban parts discharged by the concept of transformation. There are basically two reasons for this orientation. The first of these is to address a wide audience in terms of the capacity of the house to be consumed, and thus to turn into liquids more quickly and easily.

The second reason is that housing applications are suitable for reproduction by combining them with various trade and service units. For this reason, the first issue the investor focused on obtaining capital has been the production of housing.

Housing presentation styles developed during this period can be defined through the housing produced in the work area of TOKI, which dominated the sector in the housing production in the 2000s. The high density housing residences, which are produced under the social housing heading and which are mostly from the city center, formed by repeating blocks formed by a single type of plan scheme, are the first of the housing presentation forms. In fact, these apartment buildings, which were produced both in and outside of the city in the previous periods, have increased with the increase of the mass production technologies and experience in 2000s, and it has been a form applied by mass housing administration and local governments.

These settlements, which contain a large number of units, are intended to accommodate the lower-income group who migrated to the city and produced informal residences in previous periods. However, the users of these dwellings are mostly the lower income group living in urban slums in the city center through urban transformation.

Real estate investment forms another, in a single block, mostly in a city center, in a more limited area than a mixed function structure multi-storey residences. Due to the space limitation in the residences, the units are small and leasable. In addition, these structures are the most integrated with the sheltering function of the service sector. These buildings, which give shelter function in a hotel service rather than a residence, are defined as secure sites positioned vertically in the city center (Danış ve Perouse 2005). The user of the buildings is usually the upper income group who will stay in the city for a certain period of time or work in the city center and do not want to break away from the center (Bilgin 2006). The integrity of the planning is lost due to the parcel-based decisions applied for the mixed settlements where the different trade and service units are designed together with the housing units. The settlements that are constantly changing and transforming within the city make the layout of the city's macro form unobtainable and lead to the continuous movement of different socioeconomic groups.

5. REFORM CRITERIA IN HOUSING SYSTEM

The restructuring and operation of the Housing Development Administration since 2003 and the amendments and amendments in the Law No. 5582 on the Amendment of Various Laws on the Housing Finance System, which came into force after being published in the Official Gazette on 6 March 2007, launching, and then commencement of the demolition production activities foreseen by the Law No. 6306 on Transformation of Areas Under Disaster Risk, which came into force after being published in the Official Gazette on May 31, 2012, can be defined as the solution tools of the state in the struggle against the housing problem, it has come. To determine how the state's political instruments evolved in the historical perspective in overcoming the housing problem and to discuss and interpret the political choices applied in different periods in a comparative manner constitute the reason for writing this article.

The fact that the housing sector has a structural character that can create depressions due to the new identity of the housing sector in the paradigm shift that started with a central function in the world economies, the fact that the global economic crisis can be caused even when the housing resources are not used carefully. This fact raises the question of what should be done if it is not possible to make a home by lending everyone by means of the state by providing sufficient financial means to each household by making it possible for them to be able to become a homeowner. Housing problem can be perceived differently in terms of individual, state, producer and investor. However, the part of this phenomenon that concerns the state is the social dimension of the problem. From this point of view, it is considered as a social definition of housing problem whether it is possible to produce a certain standard of housing and distribute it to all segments of society (Tekeli, 1996). If this definition will be opened further; different needs and demands (demand) segments in the sense of housing in the context of the market mechanism to meet the variety of types of presentation and supply opportunities within the framework of the supply, and the need to remove and reduce the constraints of the state in this regard as far as possible to create the scope of this problem constitutes the scope of this problem.

6. DEVELOPMENT INDICATORS IN THE HOUSING SECTOR

For the solution of the housing problem, all the legal and operational measures taken by the state and the priorities determined are called housing policy (Keleş, 2010). If the housing policy concept is to be examined, how the housing becomes a field of policy-making, how housing policies manifest in developed and underdeveloped countries or the problems encountered in its formation and performance can be studied and explored separately. But the only discussion of public interest is the question of how a successful housing policy should be designed.

According to Keles (2010), three basic principles should be adhered to when building a successful housing policy. The first of these principles is the principle of the appropriateness of housing policy and development objectives. This appropriateness is necessary to establish the balance between the housing needs of the masses and economic opportunities. Second, it is the principle of settlement policy and the country's urban and regional development policies. This numbness arises from the fact that housing policy is only related to the solution of the other problems of the natural and structured environment in which the house is located rather than meeting the housing needs, and that the housing cannot be ignored in the sense of the balance of industrialization and urbanization in the regional distribution. The third principle is that housing policy must have priorities. These priorities can be determined by targeting specific social classes and clusters for the needy, targeting citizens at a certain level of income and targeting specific housing standards or production costs.

A housing policy that is designed with these principles in mind; Financial Interventions to be carried out on housing investments, taxes, loans, housing purchase methods and similar areas, rent control and condominium applications, legal interventions to be carried out on various legal restrictions and incentives and housing standards, housing production types, construction methods and building materials technical interventions.

Housing development, which is one of the most important implementation tools of housing policy, is the ability of this fund to be transferred to the buyers who are in need of funds and who are willing to borrow in order to buy / make their own home from those with surplus funds. It is indispensable for those who need a successful housing finance to enable long-term borrowing. Because housing is an expensive commodity, which seriously pushes the budget of households. In the absence of long-term borrowing, the acquisition of housing in the short term is often impossible. There is a very clear link between the housing and housing development in the country. The typologies and quality of housing use in a country are the product of success or failure of housing financing in many places.

Housing problems, housing policy and examine engagements held in Turkey on a private housing finance field are reached some conclusions. The first one is the fact that the housing problem is a dynamic structure and may vary periodically in Turkey as it is in the world due to changes in demographic structure, stock depreciation and migration (Tekeli,1996), It is stated that the solution methods of the multi-functional structure of the house for a period in the housing problem can be a problem for later periods. Second, it is compulsory that the issue of housing as an economic asset increases with the globalization of the world, and that it is necessary to address this issue more carefully in countries that are in the process of transition to global economic integration. Third, the rapid population growth in Turkey (albeit with a relatively slow) will continue in the coming 20-year period together with urbanization, especially the aging of the stocks that make up the majority mania apartment blocks began in 1950-1960's year, worn with together will increase the destruction, the decline in household size, age pyramid the fact that there is a large number of young people in the age of marriage, the willingness of the state to get rid of the shanty living areas of the slums, and the fact that the ease of buying, renting and renting means that the housing market will grow and grow beyond the doubt in the coming years. These determinations related to the housing problem have resulted in more production, infrastructure, support and incentives, more measures and arrangements by the state in the following years. It may be deduced that this issue will need to be more focused. When determining the housing policy; SIS (today TSI) and TOKI's supervision, prepared as a condition of a grant obtained from the World Bank Turkey Housing Research 1999 is that none of the conditions in the present study findings in the day a large extent today, the main issues that need to be searched for solutions in building retains its validity and policy these findings are still noticed. According to the results of the research; Compared to many countries of the construction costs in Turkey, there has not been a shift away from efficiency in the functioning of the construction industry due to the low. In terms of efficiency in distribution, there are problems in the provision of housing to low-income people. A substantial share of the population in cities does not have the financial means to acquire housing from the licensed stock. Considering the results of the housing market as a whole, it is not possible to talk about the production distribution efficiency. Even today, in small cities, unlicensed housing construction continues in the country. It is understood that the products which are differentiated to meet all kinds of housing needs could not be offered with the licensed housing presentation.

These results are problem areas that need to be built on top of the housing policy in Turkey when combined Turel (2002) describes as follows:

“The overall performance of the housing sector in Turkey, the affordability of housing, the share of total housing stock of unlicensed Despite well when evaluated by the number of manufactured housing is a big problem compared to the requirements despite the presence of.”

It was mentioned earlier that the housing problem could have a different meaning for everyone. Housing policy, unlike housing problem, is the concern of the state alone. Because, it is not very rational to expect that national equality is effectively owned by individuals and producers in the sense of residential development. The most important issue that can be considered here is the fact that the housing policy will never be considered independent from the economic, political and social conjuncture of the period in which it is valid. For example; The idea that the latest development plans should be introduced as a national system for the promotion of housing, at least until the present time, the opinion that the private sector could be included as much as possible to the problem of financing on the back of the public has been the driving force of the recent political quests.

If the housing financing is continued; The first determination is that the housing-building structure is no longer a public function and is abandoned to the market order. This situation is negative in terms of not only the social conditions of the market and the sustainability of the social order, although it is positive for the public to save itself financially from the housing projection, which has become a futile effort with the funds it has overtook over time.

Secondly, it is understood that there is no desired improvement in the economic problem of housing in the metropolises, especially in metropolises. This situation shows that the level of access to housing continues to open between the social boundaries in the context of access to and use, given that the level of public access cannot meet the real requirement, although the public continues to produce housing intensively for the needy.

Third, in need of new housing financing system will be unable to reel sectors though, it is the fact that it will continue to grow in Turkey. This growth will bring many benefits to the economy as well as means to raise the risks it contains with itself. Although the ones who are included in the system to be the owner of the first house have been freed from the rent load, it is seen that even the top income earners can only borrow the budget evenly. Considering that the number of individuals borrowed for housing will increase in the coming years, it will be another subject worthy of consideration from the sociological point of view that the Turkish people who are not accustomed to living in the long-term borrower will adapt to the fall in the standard of living which will be caused by the other expenditures that they have to cut down on their housing.

Another important finding that can be said at this point is that there has been a general increase in housing yachts in periods when mortgages and similar political choices are intensively applied to increase the ownership of housing. This situation has a difficult effect on the fact that the segments of the society other than the upper income groups have housing other than the houses addressed by the system. In other words, although this system encourages the production of housing and even residential areas that will serve the mortgage market, it is impossible for the society to respond to the needs and desires of the lower and middle income groups, and it can be said that these individuals indirectly undermine their accessibility to the housing without the existence of the system.

According to Balaban (2007), it is not correct to expect that this system, which provides the expected profitability at low risk, will yield results in the form of a social policy. The actors of the system are trying to protect and develop their positions within the market by not including the solution to the social dimension of the housing problem, but by including the people and

the houses that meet their own criteria in the system. Another statement of this situation is that the orientation in the implementation of this system is not the housing need but the demand for housing. In fact, housing and most tragic way to the bottom and the middle-income households felt by facilitating access to housing for high-income earners in Turkey and that there is an accelerator-based political orientation of the housing problem is quite contradictory. Ensuring that access to housing of all segments of society in terms of state Whereas the housing problem, if housing policy in this purpose to ensure the realization of the manufacturing and distribution activities of legal and remembered that taking the issue of administrative measures, remains a comprehensive and functional housing policy at the desired level in Turkey, it can be concluded that there is in force fiction. At this point, if the housing-development system is perceived only as one of the tools that the state can use in combating the housing problem, rather than being seen as a solution of the housing problem alone, it can only be meaningful beyond the popular debates and commercial expectations.

The periodization of housing policy throughout the history of the country, which was characterized by Keleş (2010) in five periods prior to the 2000s, allows the identification of the sixth period, which is a new era, with some developments in the country since 2003.

The signatures of this sixth period, which started with the transfer of all powers of the Undersecretariat of Housing, which was established in 2001 as a roof institution in order to determine and implement the land and housing policies together in 2001, abandoned the role of TOKİ as a conventional finance institution, and continued to do so with the weakening of the country's co-operatives into the background, with the entry into force of the Law No. 5582 in 2007, when the state left the housing development area to the private sector. This period can be mentioned as a neo-liberal period or a special finance period or by another name.

With this period, politically changing and reflected on the society; Instead of the upper middle, middle and lower middle income groups, which are predominantly used by the cooperatives supported by the state's limited facilities, which means that the subsidies are mainly distributed to these social sectors, social housing production through the use of subsidies is a method of benefiting. In other words; subsidizing the body part of the economic layers in the sense of housing.

This new period is also parallel to the execution of the same political power, which began with the change of power and has been carrying out this task ever since. It is true that the policies implemented in this process resulted in many arrangements that enabled the formation of this new period and that these arrangements reflect the character of the period, but it would not be right to argue that the new perception and understanding occurred only from the practices of political power. It should not be forgotten that the financialization of the economy in our country and the shaping of public policies accordingly are similar in many world countries as a trend parallel to global financialization. It should be said that the philosophy behind the change in the described housing policies is the concept of new development which supports the fragile sectors which are the most risky sectors with the most progressive sectors instead of the fairness of the resource distribution between the economic sectors.

On the other hand, the fact that the state's choice has changed in this way is open to criticism. Because the subsidies distributed between the old and the income groups were clearly more fair. This fair approach allows middle and lower middle groups to pass through the lower segments of leased housing or property, allowing the market to close more speculative movements in a sense, contributing more to ensuring the stability of yachts, and does not increase the opportunities of the highest number of income holders in housing access. in this way, in a sense, it was able to prevent social segregation through housing. The new procedure has opened the way for the higher income earners who have more advantages compared to other

sectors in order to reach the house more quickly and easily. Moreover, although the level of social housing production is higher than in the past, it is a reality that it is very small compared to the absolute need in the social layer it targets. This also means that lucky people among have been formed among the state and lower income. Here is a phrase of lucky cuts; it is a situation in which the poor household, who accesses the social housing provided by the state in a way, is sitting in her own house and this situation creates a serious contrast with the fact that the relative income in the neighborhood next to her is sitting in the rent of higher middle level civil servants or family of tradesmen.

It cannot be overlooked that this new approach gives more opportunities to the financial development of capital companies than before. Hundreds of housing production jobs are made by the state each year, and valuable land in high areas is handed over to the sellers for the purpose of housing production. The ability of the Turkish construction industry to produce qualified housing quickly when it is provided is truly admirable. However, especially in recent years, the statements made by the bosses of the capital companies stated that there is an abundance of housing in the market and that more housing has been produced recently. This is not true. This is a result of the applications that come with the new understanding. There are millions of people in the society who live in unqualified, unhealthy and illegal housing. The truth of this complaint, expressed by the capital companies, should be: a we cannot find buyers for the houses we produce capital. Because the yachts of the dwellings produced are well above the payment capabilities of the real need segments. This situation is valid not only for the houses produced by the capital companies but also for the houses produced by TOKI personally. So, it can be argued that this new political understanding creates a presentation requirement mismatch. This must be done in order to avoid incompatibility; by ensuring effective demand organization, and shaping the presentation forms accordingly. As a matter of fact, considering the fact that the best structure that can fulfill this function is cooperatives, the disadvantage of abandoning the old method is seen.

The new understanding is open to criticism from an administrative perspective. The fact that a single institution can plan and sell public lands without supervision of its own in any way, and the fact that it can be used in the favor of its market maker feature with the principle of questionability of any kind of operation of the execution seems incompatible with the principle of providing commercial justice. Housing policy proposals that reduce direct budget revenues or increase budget expenditures are no longer needed in the world in terms of achieving economic stability and reducing risks in the budget. As a matter of fact, it was for this reason that TOKI's income and expenses were excluded from the budget. It is also unacceptable, however, that a state institution whose financial structure is autonomous is not subject to any control. In addition, the fact that the area was left to the responsibility of a single institution with the absence of housing in the final development plan was also registered. This development can be considered as an image of the political freedom that the new understanding mentioned above makes.

The reform of the private sector to mediate the finance has indirect benefits such as the financial benefits, the impact on housing production, the mobilization of the construction industry, the establishment of new projects and the increase in employment. It is expected that investors, consumers, industrialists and service areas such as insurance will benefit from these opportunities and the state will be strengthened by the taxes it will receive from these activities. However, it has been understood that the real need segments of this reform do not have any contribution to the problem of payment of the housing and therefore do not give any result as a social policy. It is evident that the system remains an innovation that does not have a function other than the poor segment of society, but has the potential to be a new financial instrument and to produce other new financial instruments.

In spite of all these, in this period, the inquiries about the determination and execution of housing policy are not made by the authorities. For some, the state should completely abandon its housing production, and should assume the role of former procedural financing. According to some, TOKI should be a financial institution but, contrary to the known, it should be an institution that buys and sells the funds used in the private market, not even lending, but even guarantees the issuance of securities. Some should continue to increase their current activity.

It is observed that the private financing practice in the new period does not serve the needs of both the supplier and the beneficiary, and the intermediary, in addition to this, enables them to earn more. The main question should be to question how, despite all the criticisms made, this new opportunity can contribute to the socially oriented goals. This issue will gain meaning when evaluated with the question of what will be the institutional role of the state. At this point, the question 'Since the new housing can not reach the real need segments, since the state cannot meet the absolute needs with social housing production alone, so what is to be done comes up.

Experience shows that neither only the upper and lower earners will be benefiting from the subsidies presented in some way, nor by leaving the rest of the middle cluster earners to support others effectively. It is necessary to get rid of the binary structure formed in the form of unsupported ones. Therefore, it will be the most effective political fiction to identify the priority of each different sector individually and to support the households as much as possible to the extent that unfair distribution of income makes it difficult for them to reach the house.

For the formation and implementation of the said effective political fiction, localization of housing policies is essential and should be the first step. Legal and administrative arrangements should be made for the realization of the housing programs that municipalities can implement primarily for those with low incomes, cheap house representation programs and project and license support programs should be implemented especially for the households to produce their own houses. These programs can be operated by the governorships, formerly known as the announcement of the shanty districts, as the social housing area, by building the infrastructure and plans of the municipality and selling the small parcels that they have created to the ones who want to produce housing for their own use. In fact, it is possible to achieve various local subsidies, such as municipalities providing free architectural and engineering projects to these households and providing housing and building permits for low fees.

The second important issue that needs to be achieved outside of decentralization is the acquisition of housing cooperatives as a powerful political instrument. It will be very difficult to distribute subsidies to households in the middle-income group, unless there is a gain. The re-emergence of cooperatives in the country is primarily increasing the reliability and effectiveness of the cooperative. For this purpose, the cooperative needs to be reformed for the true purpose of getting rid of the pretentious style of presentation. The basic principle of this reform should be the financial, legal and technical strict supervision of the co-operative.

Models can be developed to achieve this. In addition, to prevent overcrowding of the number of members of the co-operative to be limited to the upper membership limit, the co-operative management can not consist of people other than members, cooperatives can do construction on their own land, but the co-operative center troops to increase the effectiveness of the member cooperatives and public-supported co-operative work within the scope of state procurement law mandatory measures such as the fact that these organizations will be directed back to their real goals and that their serious support by the state will make sense. If this reform is achieved, it may be possible for the cooperative and its members to benefit from the loans within the scope of the new housing financing.

A third variety should be on increasing the supply of cheap rental housing. So far, neither the state nor the private sector nor the co-operative has ever stopped the country, and this issue will provide a serious opportunity for those who have difficulty in accessing qualified housing before the transition. This type of presentation, which can be developed for groups such as newly married couples, students, migrants or temporary residents who are not yet able to own a home in the framework of their needs, will provide significant relief in terms of improving the housing conditions of the community. As capital companies act with great profit motives, they are constantly turning to high quality housing production. However, there is no restriction for the real estate investment trusts that produce and earn capital by renting real estates on their balance sheet and renting them for the needy. Through these companies, the production of houses that meet the basic standard of living below a certain rent limit can be encouraged. The same applies to municipalities and cooperatives.

7. CONCLUSION

Although the construction sector has a significant place in the formation of fixed capital since the foundation years of the Republic, there are two historical breakpoints that bring about the acceleration of the sector: the 1950s and the transformations, especially in the second half of the 1990s and the transformations in the economic policy in the 1980s, seen in the 2000s. The importance of the sector arises rather than its place in the national income, considering its backward and forward links with many sectors.

As the public and private housing policies pursued since the beginning of the republic encouraged the production of upper-middle and upper-class housing, the housing deficit of the lower and lower-middle classes continues in this housing surplus in the conditions of deterioration in income distribution. Therefore, the housing deficit or surplus cannot be mentioned for all social sectors. The housing problem is class.

If the housing financing is continued; The first determination is that the housing-building structure is no longer a public function and is abandoned to the market order. This situation is negative in terms of not only the social conditions of the market and the sustainability of the social order, although it is positive for the public to save itself financially from the housing projection, which has become a futile effort with the funds it has overtook over time.

Secondly, it is understood that there is no desired improvement in the economic problem of housing in the metropolises, especially in metropolises. This situation shows that the level of access to housing continues to open between the social boundaries in the context of access to and use, given that the level of public access cannot meet the real requirement, although the public continues to produce housing intensively for the needy.

Third, in need of new housing financing system will be unable to reel sectors though, it is the fact that it will continue to grow in Turkey. This growth will bring many benefits to the economy as well as means to raise the risks it contains with itself. Although the ones who are included in the system to be the owner of the first house have been freed from the rent load, it is seen that even the top income earners can only borrow the budget evenly. Considering that the number of individuals borrowed for housing will increase in the coming years, it will be another subject worthy of consideration from the sociological point of view that the Turkish people who are not accustomed to living in the long-term borrower will adapt to the fall in the standard of living which will be caused by the other expenditures that they have to cut down on their housing.

There are three basic principles should be adhered to when building a successful housing policy. The first of these principles is the principle of the appropriateness of housing policy and

development objectives. This appropriateness is necessary to establish the balance between the housing needs of the masses and economic opportunities. Second, it is the principle of settlement policy and the country's urban and regional development policies. This numbness arises from the fact that housing policy is only related to the solution of the other problems of the natural and structured environment in which the house is located rather than meeting the housing needs, and that the housing cannot be ignored in the sense of the balance of industrialization and urbanization in the regional distribution. The third principle is that housing policy must have priorities.

The two laws enacted in 1948 contain provisions to enable municipalities to deal with the housing problem. The first of these is Law No. 5218. As stated in the commission in the Assembly, it is not expected to find a solution to the housing problem of the country expected from this regulation; The aim of the law is to make the existing slums within the municipal boundaries a legal situation. This is a kind of slum amnesty law, the examples of which increased in later periods. The law introduces the rule of rehabilitating slums that are suitable for rehabilitation, and for those who are not eligible to accommodate slum owners.

Within the framework of the conditions stipulated by the law, the treasury land occupied by the slums is transferred to the municipality, and in this way, cheaply produced lands are allocated to slum owners or those who want to build a house. The second is the Law on Encouragement of Building Construction No. 5228. With this law, the task of producing land for housing over municipalities has been extended to cover all Treasury lands within the municipal boundaries, whether or not the slum area.

In addition, it has been made possible to allocate the lands to cooperatives as well as individuals. Tax immunity was introduced and credit facilities were increased. Both laws have kept the ownership of the cheap land produced in the public sector, instead of going to the leasing route and ensured that they are transferred to private ownership.

In the Constitution of 1924, besides the rule that the house was protected against all kinds of attacks (m. 71), the immunity of the house was also accepted (m. 76). However, a provision regulating the right to shelter other than these articles on personal rights was not included in this constitution. The right to housing was included in the 1961 Constitution. However, the right to housing is regulated under the heading "right to health". The Constitution continued the traditional understanding of that period, which put hosting in the context of the right to health.

In terms of Article 49 of the Constitution, the need for housing will have to be met as a condition to lead a life in physical and mental health. According to this article, the state is responsible for taking necessary measures to meet the housing needs of poor and low-income families in accordance with their health conditions. This emphasis on poor and low-income families is reflected in the item justification as "people who do not have the minimum possibilities of accommodation like a human being", but this is in fact contradictory, as stated in the commission studies, with the expression "the greatest service is to make the low-income citizen a homeowner". It was reviewed.

Because the statement in the Constitution does not mean that everyone has a property that is their property, but that the need for housing is met. The only and most effective way of meeting accommodation needs is not property housing. If the housing policy tries to offer the property as a solution for the poor, who cannot afford to buy property, it becomes impossible to address the housing problem. As a matter of fact, with the article on the Constitution of 1961 Constitution, we see that the house started to be handled as a public service in the early 1960s.

The First Five-Year Development Plan, which includes the years 1963-1967, reveals the state of the houses in the early 1960s. Accordingly, thirty percent of the residences in the cities are unable to sit. Thirty percent of the population living in Ankara, Istanbul and Izmir are housed in one-room houses. about one person per room falling in Western Europe, which fell 2.5 persons per room in Turkey.

These figures can give an idea to demonstrate to what extent the housing policy implemented until the 1980s has accomplished ease of land credits, which is one of the two important pillars of the land. While the share of loans granted to the home in bank loans was only 3.1 percent in 1972, it decreased further over the years and decreased to 1.4 in 1977.

The 1982 Constitution sets yet another rule not found in the 1961 Constitution: The state supports mass housing initiatives. Thanks to this rule, state support for the construction of mass housing is an important policy tool in the face of the rapidly growing housing deficit. Laws on public housing have been enacted and legal arrangements have been made in this regard. However, in practice, some distorted results may have occurred, as we will discuss shortly.

According to 2000 data, there are a little on the household 15 million in Turkey, while the owner of the house where they lived in two-thirds of tenants, the rest living in public housing, includes households as sitting in lease payments in someone else's home. 87 percent of households living in villages live in their own homes. The tenancy rate in the city centers is 33 percent. According to TURKSTAT's 2007 data, the proportion of hosts decreased by 8 percent in seven years to 60 percent.

Based on these data, one can argue that a housing policy devoted to buying property is an appropriate and valid policy, with the following findings: It is stated that the price of affordable housing should be below 30,000 TL, and the lowest price of new housing projects put up for sale in 2005 varied between 60,000-90,000 TL. Low-income households constitute a 21 percent slice, and the price of affordable housing should not exceed 45,000 TL

REFERENCES

- ALEXANDER, C., NEIS, H., ANNINOU, A. and KING, I. (1987), *A New Theory of Urban Design*, New York: Oxford University Press.
- ALTMAN, I. and ZUBE, E.H. (1989), *Public Spaces and Places*, New York: Plenum Press.
- APPLEYARD, D. and LINTELL, M. (1972), The environmental quality of city streets: The residents' viewpoint, *American Institute of Planners Journal*, 38: 84–101.
- ARTAN, T. (1989), Architecture as a theater of life: Profile of the eighteenth century
- BERGER, A. (2000) Streets and public spaces of Constantinople, *Dumbarton Oaks Papers*, 54: 161–172.
- BOSPHORUS, U. and BASSETT, S.G. (1991) The antiquities in the Hippodrome of Constantinople, *Dumbarton Oaks Papers*, 45: 87–96.
- BROADBENT, G. (1990), *Emerging Concepts in Urban Space Design*, London: Van Nostrand Reinhold. Unpublished Ph.D. thesis, MIT, Cambridge, MA.
- CLAVIO, R.G. (1970), Narratives of the Embassy of Ruy Gonzalesdes Clavio to the Court of Timur of Semerkant AD. 1403-6, New York: But Frankline.
- CORBETT, N. (2004), *Transforming Cities: Revival in the Square*, London: RIBA Enterprises Ltd. Publishing.
- CRAIG-SMITH, S. J. and FAGENCE, M. (1995), *Recreation and Tourism as a Catalyst for Urban Waterfront Redevelopment: An International Survey*, Westport, CT: Praeger.
- DARK, K. R. (2004), Houses, streets and shops in Byzantine Constantinople from the fifth to the twelfth centuries, *Journal of Medieval History*, 30(2): 83–107.
- DE AMICIS, E. (2005), *Constantinople, S. Parkin (Trans.)*, London: Hesperus Press.
- DOKMECI, V. and BERKOZ, L. (1994), Transformation of Istanbul from a monocentric to a polycentric city, *European Planning Studies*, 2(2): 193–205.
- ERGUN, N. (2004), Gentrification in Istanbul, *Cities*, 21(5): 391–405.
- ETHINGTON, P. J. (1994), *The Public City*, Cambridge: Cambridge University Press.
- GEHL, J. (1987), *Life Between Buildings: Using public spaces*, New York: Van Nostrand Reinhold.
- GOHEEN, P. G. (1998), Public space and the geography of the modern city, *Progress in Human Geography*, 22(4): 479–496.
- GULERSOY, C. (1994), Kapalicarsi, *Istanbul Ansiklopedisi*, 4: 422–432.
- HAMADEH, S. (2007), Public spaces and the garden culture of Istanbul in the eighteenth century, in: AKSEN, A. H. & D. GOFFMAN (Eds), *The Early Modern Ottomans: Remapping the Empire*, Cambridge: Cambridge Press.
- KELEŞ, R., (2010), Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Kitabevi
- LOW, S. (1996), Spatializing culture: The social production and social construction of public space in Costa Rica, *American Ethnologist*, 23(4): 861–879.
- LYNCH, K. (1981), *Good City Form*, Cambridge, MA: MIT Press.
- MADANIPOUR, A. (2003), *Public and Private Spaces of the City*, London: Routledge.

- ROSENTHAL, S. T. (1980), *The Politic of Dependency: Urban Reform in Istanbul*, Westport, CT: Greenwood Press).
- SAIRINEN, R. and KUMPULAINEN, S. (2006), Assessing social impacts in urban waterfront regeneration, *Environmental Impact Assessment Review*, 26(1): 120–135
- TAPAN, M., SEY, Y. ve TEKELİ, İ., (1998), 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı
- TEKELİ, İ. (1982), Türkiye’de Kentleşme Yazıları, Turhan Kitabevi: Ankara
- TÜREL, O., BORATAV, K., and YELDAN, E. (1996), Dilemmas of structural adjustment and environmental policies under instability: Post-1980 Turkey. *World Development* 24(2-February): 373-393
- WHYTE, W.H. (1980), *The Social Life of Small Urban Spaces*, Washington, DC: Conservation Foundation.
- ZACHARIAS, J., STATHOPOULOS, T. and WU, H. (2004) Spatial behavior in San Francisco’s Plazas, *Environment and Behavior*, 36(5): 638–658.
- ZUCKER, P. (1959), *Town and Square: From the Agora to the Village Green*, New York: Columbia University Press.

TAYLOR KURALI MEKANİZMASINA BENZER ŞEKİLDE BİR MEKANİZMA İNŞASI ÇABASI: BİST-100 ÜZERİNE SINAMALAR

AN EFFORT TO CONSTRUCT A MECHANISM SIMILAR TO THE TAYLOR RULE MECHANISM: TESTS ON BIST-100

Hatıra SADEGHZADEH EMSEN * & Ömer Selçuk EMSEN ** &
Ömer YALÇINKAYA ***

* Dr. Öğr. Üyesi. Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bil. Fakültesi, İşletme Bölümü, Türkiye,
e-mail: k.sadeghzadeh@grv.atauni.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8824-0401>

** Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, Türkiye,
e-mail: osemsen@hotmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1809-0513>

*** Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, Türkiye,
e-mail: omeryalcinkaya@hotmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1210-2405>

Geliş Tarihi: 3 Ocak 2020; Kabul Tarihi: 27 Ocak 2020
Received: 3 January 2020; Accepted: 27 January 2020

ÖZET

Faizin belirlenmesine yönelik olarak geliştirilen Taylor kuralı, iç ve dış unsurlardan hareketle yurtiçi faiz oranlarının hangi düzeyde olacağını ortaya koyan bir mekanizmadır. Taylor kuralında enflasyon ve gelir iç unsur iken, döviz kuru dış unsurdur. Faiz açısından bu mekanizmanın güçlü işlerliği dikkate alındığında, borsanın da benzeri bir yol izleyebileceği düşünülebilir. Dolayısıyla buradan hareketle Taylor kuralında sayılan değişkenlere ilaveten, faiz oranı, altın fiyatları ve dış borsa değerleri modele dâhil edilmiştir. Böylece iç unsur olarak enflasyon (EA), faiz (FA) ve gelir (YA) alınmış; dış unsur olarak da döviz kuru (DA), altın (AA) ve dış borsa (SA) değeri modellenmiştir. Taylor kuralı kapsamında oluşturulan modellerdeki tüm değişkenler Hodrick-Prescot filtrelemesine tabi tutularak açık cinsinden tanımlanmıştır. 1998:Q1-2019:Q3 arası dönem için doğrusal ve doğrusal olmayan sırasıyla L-ARDL ve NL-ARDL yöntemleri ile modeller tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgularda, EA değişkeni L-ARDL sonuçlarında anlamlı ve buna karşılık NL-ARDL sonuçlarında ise anlamsız çıkmıştır. Bunun dışında modelde yer alan tüm değişkenler ise istatistiki açıdan anlamlı çıkmıştır. Buna göre borsa üzerine YA, FA ve AA değişkenlerinin etkileri negatif; SA ve DA değişkenleri ise pozitif bulunmuştur. Elde edilen bulgulardan hareketle, Türkiye ekonomisinde borsanın Taylor kuralı mekanizması mantığı çerçevesinde içsel ve dışsal değişkenlerden etkilendiği görülmüştür. Bu

değişkenler içerisinde borsanın üretimden, yani ekonomik büyümeden olumsuz yönde etkilenmesi, Türkiye ekonomisinde reel ekonomik boyuttan ziyade, parasal ve dolayısıyla spekülasyon boyutun güçlü bir şekilde işlediğini ortaya koymuştur. Buna karşılık diğer değişkenlerin genel eğilimi yansıtacak şekilde oluştuğu dikkat çekmiştir.

Anahtar Kelimeler: Genişletilmiş Taylor Kuralı, Sermaye Piyasaları, Doğrusal ve Doğrusal Olmayan ARDL Modelleri.

Jel Kodları: B40, C51, G17.

ABSTRACT

Taylor's rule that is developed for the determination of interest rate, is a mechanism which determines the level of domestic interest rates based on internal and external factors. In the Taylor rule, while inflation and income are internal factors, exchange rate is external factor. Considering the strong functioning of this mechanism in terms of interest, it can be thought that the stock market may follow a similar path. Therefore, in addition to the variables listed in the Taylor rule, interest rate, gold prices and foreign exchange values were included in the model. Thus, while inflation (EA), interest (FA) and income (YA) were taken as internal factors, exchange rate (DA), gold (AA) and foreign stock exchange value (SA) are modeled as foreign element. All variables in models created under the Taylor rule are defined in open terms by subjecting them to Hodrick-Prescott Filtering. For the period between 1998: Q1-2019: Q3, linear and nonlinear models were estimated by L-ARDL and NL-ARDL methods, respectively. In the obtained results, EA variable was significant in L-ARDL results, whereas it was not significant in NL-ARDL results. In addition, all variables in the model were statistically significant. Accordingly, YA, FA and AA variables have negative effects on the stock market; SA and DA variables have positive effects on the stock market. From the obtained findings, stock in the framework of Taylor rule logic mechanisms in Turkey's economy is seen to be influenced by internal and external variables. The fact that stock exchange has been effected by production that is by the economic growth among other variables put forward that monetary and thus speculative actions rather than real economic facts were more dominant. On the other hand it has been seen that all the other variables reflected general tendencies.

Keywords: Extended Taylor Rule, Capital Markets, Linear and Nonlinear ARDL Models.

Jel Codes: B40, C51, G17.

1. GİRİŞ

Ekonominin barometreleri olarak sayılan birçok değişken hem sebep hem de sonuç konumu özelliği taşımaktadır. Özellikle Türkiye ekonomisi özelinde faiz-enflasyon ilişkilerinin politik iktisat zemininde tartışıldığı bir ortamda; enflasyonun bir sebep ve faizin de bir sonuç olduğu savı kadar; faizin bir sebep ve enflasyonun da bir sonuç olduğu ileri sürülmektedir. İktisat teorisi mantığında Taylor kuralı ile ele alınan literatür incelendiğinde, enflasyon sebep ve buna karşılık faiz sonuç olmaktadır. Bu durum, ekonominin talep boyutundan gelen dinamiklerle işlediği bir ortamda, talep fazlalığının talep enflasyonu şeklinde bir yansıması olmakta ve bunun da faiz oranı üzerine yansımaları bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle nominal faiz oranı kavramı içerisinde yer alan enflasyon oranı faizin aynı zamanda önemli bir belirleyicisi konumundadır. Buna karşılık üretim dinamikleri açısından konu ele alındığında, maliyetler içerisinde faizlerin yer aldığı bilinmekte ve bu da maliyet enflasyonun önemli bileşenleri arasında kabul edilmektedir. Benzer şekilde cari açık neden iken kur sonuç olarak addedilebildiği gibi; kur neden ise cari açık sonuç olabilmektedir. Burada da mal ve hizmet dengesine dayalı mekanizmada cari açıklar kur artışlarını tetiklerken, sermaye hareketlerinde

pozitif bakiyelerin ise kuru aşağı yönde baskıladığı yapının varlığı söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla faiz-enflasyon veya kur-cari açık ilişkileri tek boyutlu olarak ele alınamamazlığa bağlı olarak bu ikilemleri çoğaltmak mümkündür. Çalışmanın motifi olarak hisse senedi piyasası, yani borsa ele alındığından, borsa ekonomik aktivitelerdeki bozulmanın bir öncül göstergesi olabileceği gibi, ekonomide sürdürülemez bozulmaların yansımalarının bir sonucu olabilmektedir. Diğer taraftan dışa açık ekonomilerde dışsal şoklardan en çabuk etkilenen değişkenlerin başında yine hisse senedi piyasası gelebilmektedir.

Bu noktada hisse senedi piyasası ile enflasyon ve dolaylı olarak faiz ilişkileri hususunda farklı teorik çalışmalarda genelde makroekonomik değişkenlerde ve özelde de faiz oranı ile hisse senedi piyasası endeksi arasında bir bağlantı olduğu ileri sürülmektedir. Bunlardan birincisi, Fama (1970) tarafından geliştirilen “yarı güçlü piyasa etkinliği” (the semi strong efficient market hypothesis)’dir. Etkin piyasa, fiyatların daima bütün olası bilgileri yansıttığı yerdir. Yarı güçlü piyasa hipotezi, makroekonomik faktörlerin hisse senedi piyasasında tam olarak yansıtıldığını gösterdiğinden, hisse senedi getirileri ile makroekonomik değişkenler arasında negatif veya pozitif ilişkiyi ortaya koymak için kullanılır. İkincisi ise, Ross (1976) tarafından geliştirilen “arbitraj fiyatlama teorisi” (the arbitrage pricing theory)’dir. Arbitraj fiyatlama teorisi ise kendi mekanizması yoluyla varlık fiyatlamasını açıklamaya yönelik çok faktörlü bir yaklaşımı ortaya koyar. Buna göre varlık verimleri üzerine birincil unsurların bir kısım ekonomik güçler olduğunu ortaya koyar ki, bunlar da; faiz oranının yapısal durumunda beklenmeyen hareketler, risk priminde beklenmedik kaymalar, beklenmedik enflasyon ve endüstriyel üretim beklenen değişikliklerdir. Bu faktörler ise daha çok her bir faktöre varlıkların duyarlılığını ölçen faktörlere özgü katsayılarca tanımlanır (Al-Naif, 2017: 182).

Bu çalışmanın temel motivasyonu da Fama veya Ross kökenli olarak hisse senedi piyasasına etki eden faktörlerin incelenmesidir. Bu çerçevede faizin belirleyicileri olarak geliştirilmiş olan Taylor mekanizmasının baz alınması yoluna gidilmiştir. Diğer bir ifadeyle Taylor kuralı mekanizmasının işleyişinde ekonomide faizin bileşenleri alınmakta iken, bu çalışmada borsa bileşenleri olarak Taylor kuralında ele alınan değişkenlerin yanı sıra ilave değişkenlerin etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bilindiği gibi enflasyon hedeflemesi rejimini benimseyen merkez bankaları, kısa vadeli faiz oranlarını temel politika aracı olarak kullanma yolunu seçmektedirler. Özellikle parasal aktarım mekanizmalarının ekonomik faaliyetler ile fiyatlar genel seviyesi üzerine etkilerinin anlaşılmasına bağlı olarak para politikası uygulamalarında “ihtiyari” ve “kurala” dayalı politika ayırımı ortaya çıkmıştır. Buna göre para politikası uygulamaları ile bunun yansımaları arasında ortaya çıkan gecikme, yani zaman etkileri nedeniyle, ihtiyari politikaların ekonomik ortamı kötüleştireceği ileri sürülmekte ve bu nedenle kurala dayalı politika uygulamalarının daha etkin sonuçlar üreteceği iddia edilmektedir (Akalin ve Tokucu, 2007: 38). Kurala dayalı para politikası uygulamaları içerisinde yer alan “Taylor kuralı”, merkez bankalarının politika faiz oranlarını önceden tayin edilmiş kriterler çerçevesinde belirlenmesi gerektiği varsayımına dayanır. Diğer bir ifadeyle politika faizi ekonomide fiyatlar genel düzeyi ve ekonomik aktivite dayalıdır (Taylor, 1993: 195-214). Daha sonrasında bu iki açıklayıcı değişkene döviz kurundaki değişimlerin eklenmesiyle, içsel modele dışsal bir etkinin eklenmesi yoluna gidilmiştir. Dolayısıyla politika faiz oranının bu üç değişkene verdiği tepkiler araştırılmakta ve bu da “genişletilmiş Taylor kuralı” olarak adlandırılmaktadır (Taylor, 2001: 263-67). Bu mekanizmanın enflasyon hedeflemesi rejimini benimseyen merkez bankaları açısından 1990’lardan bu yana önemli bir kural haline geldiği söylenebilir (Akdeniz ve Çatık, 2019: 109).

Merkez bankalarının kurallı olarak faizi belirlediği ve bunun da belirleyicilerinin olduğu şeklinde ifade edilecek anlayışa benzer biçimde, hisse senedi piyasasının da faizi belirleyen mekanizmalar gibi belirleyici güçlerden etkilenmesi kuvvetle muhtemeldir. Literatürde hisse senedi piyasalarını bağımlı değişken olarak alan ve Taylor kuralında sayılan değişkenleri

kısmen veya tamamen belirleyici olarak alan çalışmaların varlığı dikkat çekmektedir. Buna ilaveten borsanın kendi iç dinamikleri dikkate alındığında, faiz oranları, dış borsa değerleri ve altın fiyatları da hem ikame etkileri göstermekte hem de özellikle dış borsa değerleri açısından bulaşma etkileriyle birlikte hareket edebilme kabiliyeti sergilemektedir. Dolayısıyla çalışmada hisse senedi piyasaları için belirli güçlerden kastedilen, Taylor kuralında iç (enflasyon ve üretim) ve dış (döviz kuru) unsurlar şeklinde sıralanan değişkenlerin yanı sıra hisse senedi piyasasında belirleyeceği düşünülen unsurların dikkate alınmasıdır. Dolayısıyla çalışmada hisse senedi piyasası bağımlı değişken olarak alınmak üzere, Taylor kuralındaki değişkenlerden enflasyon, üretim ve döviz kuruna ilaveten; faiz oranları ve dış borsa değerleri ile geleneksel yatırım aracı altın fiyatları konuyla ilgili literatürden de hareketle bağımsız değişkenler olarak modele dâhil edilmiştir. Ayrıca değişkenlere Hodrick Prescott (1997) filtrelemesi uygulanarak serilerin uzun dönem denge değerlerinden farklarının alınması yoluna da gidilerek üretim açığı mantığıyla seri oluşturulması yoluna gidilmiştir.

Çalışmanın kurgusunun temelde iki ana bölüm üzerinde oluşturulması amaçlanmıştır. Buna göre literatür incelemesi kısmında bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilere ilişkin teorik beklentiler ile konuyla ilgili ampirik literatürdeki gerçekleştirmeler tartışılacaktır. Ampirik çerçevede ise doğrusal ve doğrusal olmayan zaman serisi analizlerine özgü olarak serilerin durağanlığı araştırılarak, durağanlığa bağlı uygun yöntem belirlemesi eşliğinde analizlerin yapılması yoluna gidilecektir. Sonuç kısmında ise genişletilmiş Taylor kuralı mekanizmasına benzer şekilde borsanın da kurala dayalı olarak değişim gösterip göstermediği hususu değerlendirilerek, politika çıkarımında bulunulmaya çalışılacaktır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Türkiye ekonomisi özelinde 2001 yılındaki “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nın bir yansıması olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-TCMB araç bağımsızlığına kavuşmuş ve bu çerçevede 2002’den itibaren “örtük enflasyon hedeflemesi” rejimini benimsemiştir. Açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçebilmek için gerekli ortamın sağlanmasına yönelik düzenlemelerin akabinde, 2006’dan itibaren de “açık enflasyon hedeflemesi”ne geçilmiştir. Bu hedefleme rejiminin uygulanmasıyla birlikte kısa vadeli faiz oranları para politikası aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Diğer taraftan uygulanan döviz kuru rejiminde de esnek kur rejimini benimseyen TCMB, döviz kurunun fiyatlara geçiş etkisini azaltarak, faiz ve kredi kanalı gibi parasal aktarım kanallarının etkinliğini arttırmıştır.

Ayrıca dünya ekonomisinde sermaye hareketlerinde liberalizasyon uygulamalarındaki derinleşmelerle birlikte, özellikle dışa açık ve nispeten küçük ekonomilerin küresel finans şoklarına karşı daha savunmasız ve dolayısıyla kırılğan hale geldiği dikkat çekmeye başlamıştır. Finansal piyasalarda olası kırılğanlık etkilerini minimize etmek amacıyla fiyat istikrarını temel amaç edinmiş merkez bankalarının görev tanımlarının kapsamı da genişletilmiştir. 2008 küresel finans krizinin Türkiye ekonomisi özelinde büyüme ve işsizlikte yarattığı tahribata karşılık, kur ve faizlerde önemli bozulmalar ortaya çıkmamıştır. Aksine, başta Amerika Birleşik Devletleri-ABD olmak üzere gelişmiş ekonomilerin parasal genişlemeye gitmeleri ve buna paralel olarak küçük açık ekonomilere sermaye girişlerinin hızlanması; yerel paranın değerlenmesine, faiz oranlarının düşmesine ve cari dengenin bozulması riskine sebep olmuştur. Bu bağlamda TCMB de geleneksel para politikası araçlarına ilaveten geleneksel olmayan alternatif politika seçeneklerine yönelmiştir. Dolayısıyla 2010 yılından itibaren finansal istikrarı da dikkate alacak şekilde alternatif politika araçları olarak; faiz koridoru ve zorunlu karşılıklar da kullanılmaya başlanmıştır (Başçı ve Kara, 2011: 2-4).

Finansal genişlemelerin yansıması merkez bankalarının müdahale araçlarını kısıtlarken, bu da aynı zamanda tahvil piyasaları ve borsaları etkiler olmuştur. Buna göre borsanın Taylor kuralında kullanılan değişkenlerle ilişkisinin teorik beklentiler ve ampirik uygulamalar

açısından değerlendirilmesi yapılacak olduğunda, enflasyon oranındaki değişimler ile borsa arasında pozitif yönlü ilişkilerin ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir. Zira enflasyon oranındaki yükselişler reel gelirleri erozyona uğratacağından, enflasyonun yükselişe geçtiği bir ülkede servet koruma motifiyle borsaya yönelimin olması beklenir. Konuyla ilgili bakış açısını ilk olarak 1930’da ortaya koyan I. Fisher enflasyona karşı koruma motifiyle borsaya yönelimin ortaya çıkacağını ve bu nedenle reel varlık verimlerinin beklenen enflasyondan pozitif olarak etkileneceğine işaret etmiştir. Ancak, Fisher tarafından öne sürülen bu motifin işlemediği ve bu çerçevede başta F. Fama (1981) olmak üzere Bodie (1976), Jaffe ve Mandelker (1976), Nelson (1976), Fama ve Schwert (1977) tarafından yapılan ampirik çalışmalarda enflasyon ile varlık verimleri arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu tespit edilmiştir ki, bu da literatürde Fama’nın “vekil hipotezi (proxy hypothesis)” olarak adlandırılmıştır. Vekil hipotezi ise borsa ile enflasyon arasındaki ilişkileri doğrudan değil, dolaylı olarak ortaya koymaktadır. Şöyle ki, enflasyonun tüketim harcamalarını artırıp borsaya gidecek fonları azaltmasından, maliyet artışı ve kârlılık düşüşüne, faizlerdeki yükselişe varıncaya kadar bir kısım mekanizmaların devreye gireceğine işaret olarak yorumlanmıştır (Tripathi ve Kumar, 2014: 648; Albuiescu vd., 2017: 1794; Adrangi vd., 2011: 62).

Diğer taraftan resesyon dönemlerinde sanayi üretimi azalmakta ve buna karşılık ekonominin genişleme evrelerinde ise sanayi üretimi artmaktadır. Dolayısıyla sanayi üretimi aynı zamanda ekonomik aktivitenin önemli bir göstergesi konumundadır (Nwaolisa ve Chijindui, 2016: 31) ki, bu yönüyle sanayileşme-büyüme-kalkınma kavramlarında benzerliklerin olduğundan bahsedilebilir. Bu değerlendirmeye bağlı olarak ülke ekonomisinde üretim ve buna paralel olarak gelirden meydana gelen artışlarla birlikte tasarruf yapma motifinin de artması beklenir. Bu noktada artan gelirin tüketimden arta kalan kısımlarından bir kısmı borsalara kanalize olacağından, gelir ile borsa arasında doğrusal ilişkinin olması beklenir.

Modelde yer alan döviz kurları ise dışsal unsuru temsilen modele dâhil edilmektedir. Taylor kuralı çerçevesinde dışsal unsur olan kurun Taylor modeli benzeri biçimde borsayı açıklamada önemli bir rol üstleneceği söylenebilir. Teorik perspektifte borsa ile kurlar arasında negatif, yani ters yönlü ilişkilerin olması beklenmektedir (Ferreira, 2019: 1). Ters yönlü ilişkilerin de özellikle kriz dönemlerinde ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Krizlerle birlikte başta borsa olmak üzere ülkeden sermaye çıkışının yaşanması ile birlikte borsa düşerken, kurlar da yükselişe geçmektedir (Han ve Zhao, 2017: 39). Konu Türkiye ekonomisi özelinde ele alınacak olduğunda, 1994 ve 2001 krizlerinde döviz kurlarında yaşanan yükselmeye karşılık borsanın da benzeri şekilde sert bir şekilde düşmesi buna somut örnek teşkil etmektedir (Kasman, 2003: 72). Türkiye ekonomisi özelinde olduğu gibi dünya ekonomisinde de döviz kurları ile borsa hareketlerinin kısa dönemde benzeşiklikler arz etmektedir. Aralarındaki ilişki boyutuyla da çift yönlü nedensel ilişkilerin varlığı Bahmani-Oskooee ve Sohrabian (1992) ve buna benzer diğer çalışmalarda [bkz. Smith (1992), Soenen and Hennigar (1988), Solnik (1987)] ileri sürülürken, tek yönlü ilişkiler ile ilişki bulamayan çalışmalarında varlığı da dikkat çekmektedir (Hwang, 2004: 79). Buna göre ulusal paranın değer kaybı süreci ortaya çıktığında, borsa endeksi değerinin döviz bazında düşmüş olacağından dolayı, borsaya yönelimin artması bekleneceği gibi, borsada bulunan yatırımcı kurdaki yükselişle birlikte dolar bazlı kayıplarının artacağından dolayı, borsadan kaçınması beklenebilir.

Bunların yanı sıra burada Taylor kuralının bağımlı değişkeni konumundaki faiz oranı bağımsız değişken olarak modellenmiş ve ilaveten dış borsa değeri olarak S&P-500 endeksi ile altın fiyatları alınmıştır. Bu üç değişkenin de bir tür borsanın ikamesi olduğu düşünülebilir. Şöyle ki, yurtiçi faiz oranlarındaki bir düşüş, yerli ve yabancı fonların ülkeden çıkışını tetikleyeceği düşünülebilir. Fonların ülkeyi terk etmesinin yansımaları arasında borsadan kaçış ortaya çıkabilmekte ve bu da borsanın değer kaybetmesi anlamı taşıyabilmektedir (Ramsharan, 2019: 233). Özetle faizin borsanın ikamesi olduğu düşünüldüğünde, faiz oranlarının düşüşüyle

birlikte insanların borsaya yönelimi de beklenebilir. Benzer şekilde S&P-500 endeksi arttığında, diğer borsalardan buraya doğru boşalmanın olması ve dolayısıyla gelişmekte olan borsalarda düşüş beklenir iken, gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bahar havasının yayılma etkileri yaratarak gelişmekte olan ülke borsalarının da bundan olumlu yönde etkilenmesi durumu ortaya çıkabilir.

Altın ise tarih boyunca bilinen en güvenli para olma özelliğine sahip olmasının yanı sıra mücevherat ve imalat sanayinde de önemli bir girdi niteliğindedir. Bu özellikleri ile altın hem bir mal hem de varlık olma özelliği taşıma vasıflarına ilaveten, değerli bir kişisel servet, yatırım ve tasarruf aracı, mübadele özelliği ve korunma aracıdır (Al-Ameer vd., 2018: 357). Altının borsa ve diğer finansal araçlara karşı korunma ve aşırı uç durumların varlığında ise güvenli bir liman özelliği taşıdığı; hatta diğer finansal araçlar ile korelasyonunun olmamasından dolayı bunun altının en temel özelliği olduğu bilinmektedir (Baur ve Lucey, 2010: 218). Günümüzde de ekonomik ve siyasal kriz ortamlarında altın güvenli liman olma özelliği taşımakta; dünya ekonomisinde riskin artmasına paralel olarak altın fiyatları yükselirken, borsanın değer kaybı söz konusu olabilmektedir.

Taylor kuralı mantığı çerçevesinde oluşturulması planlanan araştırmada, borsa bağımlı değişken olarak alınmıştır. Taylor kuralındaki değişkenlerden enflasyon, üretim ve döviz kurunun yanı sıra faiz oranları ve dış borsa değerleri ile geleneksel yatırım aracı altın fiyatları bağımsız değişkenler olarak tayin edilmiştir. Yukarıda teorik olarak ilgili değişkenlerin olması gereken işaretler ele alınmış ve aşağıdaki tabloda da konuyla ilgili olarak yapılan ampirik çalışma örneklerine ve özetlerine yer verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde borsa ve etkileyicileri olan değişkenler arasındaki ampirik ilişkileri şu şekilde özetlemek mümkündür: Borsa ve enflasyon ilişkilerinde negatif yönlü ilişkiler yakalayan çalışmalara Albulescu vd. (2017) ve Omotor (2014) tarafından yapılan çalışmalar örnek verilebilir. Tripathi ve Kumar (2014) tarafından yapılan çalışmada ise kısa dönemli ilişki ortaya konulabilmiştir. Borsa ve döviz kuru ilişkileri boyutuyla negatif yönlü ilişkiler yakalayan çalışmalara Hwang (2004), Han ve Zhao (2017) örnek verilebilir. Olugbenga (2012) kısa dönemde negatif, uzun dönemde pozitif; Kasman (2003) ve Mechri vd. (2018) ise ilişkinin olduğunu; Ferreira vd. (2019) Japon yeni açısından pozitif ve diğer paralar açısından ilişkisizliğin bulunduğunu ortaya koymuştur. Borsa ve üretim ilişkileri boyutuyla pozitif yönlü ilişkileri ortaya koyan çalışmalara Nwaolisa ve Chijindu (2016), Bhattacharya ve Mukherjee (t.y.) verilebilir iken; Young (2006) ilişkinin olmadığını tespit etmiştir.

Borsa ve altın ilişkileri boyutuyla negatif yönlü ilişkileri ortaya koyan çalışmalara Baur ve Lucey (2010) tarafından yapılan çalışma örnek verilebilir. Kriz öncesi ve anında pozitif ve kriz sonrasında negatif şeklinde Al-Ameer vd. (2018)'ın çalışması; ilişkinin olmadığını ise Afsal ve Hague (2016) tarafından yapılan çalışmada görmek mümkündür. Borsa ve faiz ilişkileri boyutuyla negatif yönlü ilişkileri ortaya koyan çalışmalara Alam (2009) verilir iken; Al-Naif (2017) ise pozitif, negatif ve ilişkisizlik boyunu ortaya koyan ülke örneklerine yer vermiştir. Borsa ile dış borsa değerleri arasındaki ilişkiler boyutuyla incelemelerde bulunan Subeniotis vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada borsaların birbirine yakınsadığı tespit edilmiştir.

Tablo 1. Borsa ve Taylor Kuralı Mekanizması İçerisinde Yer Alan Değişkenler Arasındaki İlişkilere Ait Ampirik Literatür İncelemeleri

Yazar(lar)	Ülke(ler)	Veri Dönemi	Değişkenler	Yöntem	Bulgular
Tripathi ve Kumar (2014)	BRICS Ülkeleri	2000:03-2013:09	Hisse Senedi Getirileri, Enflasyon Oranı	Panel Veri Eş-Bütünleşme	Kısa dönemde ilişki yakalanmış; uzun dönemde eş-bütünleşme yakalanmamıştır.
Albulescu vd., (2017)	ABD	2002:07-2015:10	Borsa Endeksi, Enflasyon ve Farklı Borsa Sektör Endekslerindeki Belirsizlik	Yapısal Kırılmalı Eş-Bütünleşme Analizi, Hata Düzeltme ve VAR Analizi	Fisher etkisinin aksine, uzun dönemde enflasyon ve belirsizliğin borsa endeksi üzerine negatif etkileri olduğu gözlenmiştir.
Omotor (2014)	Nijerya	1985:01-2008:12	Borsa ve Enflasyon	Eş-Bütünleşme ve Hata Düzeltme ile Nedensellik Analizi	Fama'nın vekil hipotezi-borsanın enflasyona karşı koruyucu olduğu; enflasyon ile borsa arasında ters yönlü ilişkilerin olduğu belirlenmiştir.
Olugbenga (2012)	Nijerya	1985:1-2009:4	Hisse Senedi Pazar Gelişimi ve Döviz Kurları	Nedensellik ve Eş-Bütünleşme Analizi	Kısa dönemde pozitif, uzun dönemde ise negatif etkilerin olduğu tespit edilmiştir.
Hwang (2004)	Güney Kore	1980:01-1997:07	Borsa Endeksi ve Döviz Kurları	İki Aşamalı Eş-Bütünleşme Analizi	Ulusal para devalüasyonunu kısa dönemde borsa endeksi üzerine negatif etkiye sahip olduğu gözlenmiştir.
Kasman (2003)	Türkiye	1990:01/04-2002:11/29	Hisse Senedi Alt Endeksleri ve Döviz Kurları	Nedensellik ve Eş-Bütünleşme Analizi	Nedensellik boyutunun kur ile BİST-100 ve endüstri endeksi arasında; uzun dönemde ise değişkenlerin eş-bütünleşik olduğu tespit edilmiştir.
Ferreira vd., (2019)	Çin, Almanya, Fransa, Japonya, Hindistan, İngiltere	1999:01/01-2018:01/31	Borsa Endeksi Getirileri ve Döviz Kurları (ABD Doları)	Aşınmış Çapraz Korelasyon ve Aşınmış Hareketli Ortalama Çapraz Korelasyon	Avrupa ve Hindistan piyasalarında kurların etkisinin olmadığı; Japonya'da ise uygulanan para politikalarından dolayı kurun pozitif etkili olduğu görülmüştür.
Han ve Zhao (2017)	BRICS Ülkeleri	2005:01/01-2012:12/31	Döviz Kurları (Dolar, Sterlin, Euro ve Yen) ile Borsa Endeksleri	ARMA ve GARCH Modelleri	ABD ve Avrupa krizleri sonrasında borsa ve döviz kurları arasında güçlü negatif ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir.
Nwaolisa ve Chijindu (2016)	Nijerya	1981-2015	Borsa İşlem Hacminin GSYH'ye Oranı ve Sanayi Üretim Endeksi	Eş-bütünleşme, EKK ve Nedensellik Analizi	Değişkenlerin uzun dönemde eş-bütünleşik olduğu, sanayi üretiminin ise borsayı pozitif etkilemediği görülmüştür.
Young (2006)	ABD	1954:07-2000:12	Borsa Endeks Getirileri ve Endüstriyel Üretim Endeksi	1954-2004 ile 1954-1988 ve 1989-2004 Dönemleri için Regresyon Analizleri	1954-2004 dönemi için pozitif ve 1989-2004 arası dönemde ise ilişki yakalanmadığı ve bunun da imalattan hizmetlere kayan yapıdan kaynaklandığı ileri sürülmüştür.

Lazarus (2017)	ABD	1926:01-1940:12	Borsa Getirileri ve Sanayi Sektörü 8 Alt Bileşeni	Doğrusal Regresyon Analizi	Cari borsa getirileri ile bir kısım sektörel endüstriyel üretim artışları arasında pozitif bir ilişkinin olduğu gözlenmiştir.
Morema ve Bonga-Bonga (2018)	Güney Afrika Cumhuriyeti	2006:01/03-2015:12:31	Borsa Endeksleri, Altın ve Petrol Fiyatları	Asimetrik Dinamik Koşullu Korelasyon (ADCC) ve GARCH Modelleri	Altın ile borsa ve altın ile petrol arasında anlamlı oynaklık yayılmasının ve dolayısıyla özellikli mal piyasaları ile borsa arasında önemli bağlantıların olduğu görülmüştür.
Al-Ameer vd., (2018)	Almanya	2004:08-2016:09	Borsa Endeksi ve Altın Fiyatları	Pearson Korelasyon, Eş-Bütünleşme ve Nedensellik Analizleri	Kriz öncesinde güçlü pozitif, krizde zayıf pozitif ve kriz sonrasında güçlü negatif korelasyon yakalanmış; eş-bütünleşme belirlenmiş; nedensel ilişki yakalanamamıştır.
Afsal ve Hague (2016)	Suudi Arabistan	2007:12:01 ve ileriye doğru 1604 gözlem	Borsa Endeksi ve Altın Fiyatları	GARCH Modeli	Altın ile borsa arasında herhangi bir ilişki yakalanamamıştır.
Baur ve Lucey (2010)	ABD, Almanya, İngiltere	1995:11/30-2005:11/30	Borsa, Tahvil Getirileri ve Altın Fiyatları	GARCH Modeli	Altının borsaya karşı korunma ve aşırı durumlarda ise güvenli bir liman özelliği taşıdığı belirlenmiştir.
Al-Naif (2017)	Ürdün, Mısır, Umman, Katar ve Kuveyt	2014:01-2016:06	Borsa Endeksi ve Faiz Oranları	Vektör Oto Regresyon, Eş-Bütünleşme ve Nedensellik Analizleri	Mısır'da negatif ve anlamlı ilişki; Umman ve Ürdün'de ise pozitif ve anlamlı ilişki yakalanmış; Katar ve Kuveyt'te ise ilişki tespit edilememiştir.
Alam (2009)	15 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke	1988:01-2003:03	Borsa Endeksi ve Faiz Oranları	Panel Veri Sabit Etkili Regresyon Analizi	Analizlerde borsanın tesadüfi yürüyüş gerçekleştirdiği; etkin piyasa olmadığı gözlenmiş ve borsa-faiz ilişkilerinin ise negatif yönde işlediği görülmüştür.
Mechri vd., (2018)	Tunus ve Türkiye	2002:01-2017:01	Borsa endeksi, Kur Oynaklığı, Enflasyon, Faiz Oranı, Petrol ve Altın Fiyatları	GARCH Modeli	Kur oynaklığının altın fiyatları oynaklığı kadar borsadaki dalgalanmalar üzerine önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.
Bhattacharya ve Mukherjee (t.y.)	Hindistan	1992:01-2000:01	Borsa Endeksi, Para Arzı, Sanayi Üretimi, Gelir, Faiz ve Enflasyon	Nedensellik ve Eş-Bütünleşme Analizleri	Endüstriyel üretim endeksi borsaya etki ederken, borsa ile enflasyon arasında çift yönlü nedensel ilişki bulunmuştur.
Subeniotis vd., (2011)	AB-12	2000:01-2005:12	Borsa Endeksi, Sanayi Üretimi, Ekonomik Duyarlılık Göstergesi ve Enflasyon	Panel Veri Sabit Etkili Regresyon ve Arellano-Bond Dinamik Panel Regresyon Analizleri	Piyasa değeri, sanayi üretimi ve ekonomik duyarlılığın pozitif, enflasyonun ise negatif ve anlamsız olduğu ve AB-12 borsalarının yakınsadığı belirlenmiştir.
Adrangi vd., (2011)	Brezilya	1986:01-1997:07	Borsa Endeksi, Sanayi Üretim Artışı ve Enflasyon	Hata Düzeltme ve Eş-Bütünleşme Analizleri	Borsa, reel ekonomik faaliyetler ve enflasyon arasında uzun dönemli ilişkiyi teyit ederken, Fama'nın vekil hipotezinin geçerli olduğu tespit edilmiştir.

3. VERİ, METODOLOJİ VE BULGULAR

Bu çalışmanın amacı faiz için geliştirilmiş mekanizmanın daha da genişletilmesiyle borsa üzerine yansımalarını incelemektir. Genişletilmiş Taylor kuralında iç ve dış değişken olarak tanımlanan değişkenler sırasıyla enflasyon, üretim ve döviz kurlarıdır. Bu mantığın borsa üzerine inşa edilmesi planlanırken, faizi belirlemede kullanılan değişkenlere ilaveten gerek teorik, gerekse ampirik literatürden de esinlenerek form genişletilmiştir. Buna göre borsanın belirleyenleri olarak oluşturulan formun matematiksel ifadesi şu şekildedir:

$$\text{Borsa} = f(\text{Faiz, Enflasyon, Üretim, Döviz, Altın, Dış Borsa}) \quad (1)$$

Yukarıdaki (1) no'lu matematiksel form bir tür faiz için geliştirilmiş olan Taylor kuralının borsa için genişletilmiş hali konumundadır.

3.1. Araştırmanın Verileri

Çalışmada, genişletilmiş Taylor kuralına benzer şekilde Türkiye'de bunun sermaye piyasasının en önemli göstergesi konumundaki BİST-100 endeksi açısından işlerliği inceleme konusu yapılmaktadır. Bu amaçla, Türkiye'nin sermaye piyasaları açısından genişletilmiş Taylor kuralının geçerliliğini (1) no'lu eşitlikte tanımlanan matematiksel fonksiyona dayalı olarak belirlemek üzere ekonometrik analizler yapılması yoluna gidilecektir. 1998:Q1-2019Q:3 dönemini kapsayan çeyreklik bazda kullanılan değişkenler ile veri kaynakları Tablo 2'de sunulmuştur. Çalışmanın örneklem döneminin 1998Q:1-2019Q:3 olarak belirlenmesinde ise, TCMB-EVDS, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Elektronik Veri Dağıtım Sistemi) veri tabanından alınan verilerin bu dönem aralığında kesintisiz bir şekilde temin edilebilmesi ve özellikle Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla-GSYH verilerinin çeyreklik bazda hesaplanması belirleyici olmuştur.

Tablo 2. Analizlerde Kullanılan Değişkenler ve Tanımlanmaları

Değişkenlerin Kısaltması	Değişkenlerin Tanımı	Değişkenlerin Veri Kaynakları
BA	Ulusal Borsa Açığı (BİST-100)	TCMB-EVDS, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Elektronik Veri Dağıtım Sistemi-2019). (Yazarların Hesaplamaları).
EA	Enflasyon Açığı (TÜFE)	
YA	Üretim Açığı (Nominal GSYH).	
DA	Döviz Kuru Açığı (Nominal Döviz Kuru (USD))	
FA	Faiz Oranı Açığı (Gecelik Borç Verme Faiz Oranı)	
AA	Altın Fiyatları Açığı (USD/Ons)	
SA	Dış Borsa Açığı (S&P 500)	Yahoo-Finance-2019 (Yazarların Hesaplamaları).

Tablo 2'de tanımlanan ve ilgili veri tabanlarından alınan Borsa İstanbul 100 Endeksi-BİST-100, Tüketici Fiyat Endeksi-TÜFE, Nominal Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla-GSYİH, Nominal Döviz Kuru (ABD Doları-USD), Gecelik Borç Verme Faiz Oranı, Ons Altın Satış Fiyatı ve Standart and Poor's-500-S&P-500 Endeksi ham verileri ve alındığı kaynaklar gösterilmiştir. Buradaki değişkenler; (1986=100) baz yıllı ve kapanış fiyatlarına göre hesaplanan BİST-100 Endeksi, (2003=100) olarak hesaplanan TÜFE, Nominal GSYH, ABD dolarının alış-satış kurlarının ortalama dönemlik değerleri üzerinden hesaplanan Nominal Döviz Kuru (USD), TCMB'nin para politikası operasyonel işlemlerinde kullanılan Gecelik Borç Verme Faiz Oranları (yüzde cinsinden), ABD doları olarak hesaplanan Ons Altın Satış Fiyatları ve Standart and Poor's tarafından Amerika Birleşik Devletleri sermaye piyasasında faaliyet gösteren en yüksek değerdeki 500 şirkete ait hisse senetlerinin ortalama kapanış fiyatları üzerinden hesaplanan S&P-500 Endeksi verilerinin kullanılmasıyla türetilmiştir.

Buna ilaveten ilgili değişkenlerin kısaltmaları da BA, EA, YA, DA, FA, AA ve SA şeklindedir. Diğer taraftan BA, EA, YA, DA, FA, AA ve SA değişkenlerinin türetilmesinde kullanılan ve ilgili veri tabanlarından alınan ham verilerin, öncelikle inceleme dönemindeki doğal logaritmaları alınmış ve ardından doğal logaritmik formdaki veriler EViews 10.0 ekonometri paket programında Census X-13 metodu ile mevsimsellikten arındırılmıştır. Böylelikle farklı türlerde hesaplanan verilerin benzer büyüklükte ölçümlenmesi, inceleme dönemindeki mevsimsel özelliklerinden arındırılması ve ekonometrik analizlerde kullanılan BA, EA, YA, DA, FA, AA ve SA değişkenleri arasındaki ilişkilerin daha tutarlı bir şekilde incelenebilmesi amaçlanmıştır. Böylece BA, EA, YA, DA, FA, AA ve SA değişkenleri, Hodrick-Prescott Filtrelemesinden (HPF) geçirilmekte ve örneklem dönemindeki potansiyel değerleri hesaplanmaktadır. HPF işlemi EViews 10.0 ekonometri paket programı kullanılarak yapılmıştır. Hodrick-Prescott (1997) tarafından geliştirilen filtreleme ise zaman serilerinin trend ve devresel hareketlerini en aza indirecek bir şekilde bileşenlerine ayrıştırılabilmesine olanak sağlayan HPF, zaman serilerinin gerçekleşen gözlem değerleri üzerinden potansiyel değerlerinin hesaplanmasında ampirik literatürde en fazla kullanılan filtreleme yöntemleri arasında bulunmaktadır (Hodrick ve Prescott, 1997:1-16; Alp vd., 2011: 1). HPF işleminin ardından ilgili verilerin 1998:Q1-2019:Q3 dönemindeki gerçekleşen cari değerlerinden potansiyel değerlerinin çıkarılmasıyla ekonometrik analizlerde kullanılan BA, EA, YA, DA, FA, AA ve SA değişkenler elde edilmektedir. Bu işleme gidilmesinde değişkenlerinin HPF işlemiyle uyumlu bir şekilde hesaplanabilmesi ve ekonometrik analizlerde kullanılan değişkenler arasındaki ilişkilerin daha tutarlı bir şekilde incelenebilmesi amacı etkin olmaktadır. Tüm bu veri dönüştürme işlemlerinin ardından BA, EA, YA, DA, FA, AA ve SA değişkenlerinin ekonometrik analizlerde kullanılacak formlarının 1998Q:1-2019Q:3 dönemindeki zaman serisi özelliklerine ait tanımlayıcı istatistikler ise Tablo 3'de sunulmaktadır.

Tablo 3. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Medyan	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem
BA	-0.00042	-0.00557	0.23863	-0.67304	0.78285	87
EA	-0.00015	-0.00570	0.05013	-0.13037	0.14555	87
YA	-0.00025	0.00531	0.03799	-0.09393	0.07868	87
DA	0.00065	-0.00067	0.15416	-0.98967	0.37029	87
FA	0.00346	0.05360	0.34835	-1.15980	0.96730	87
AA	-0.00207	-0.01249	0.07931	-0.16177	0.22564	87
SA	-7.03005	0.00197	0.11337	-0.40077	0.23142	87

Tablo 3'de verilen tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, BA, DA, FA ve SA değişkenlerinin örneklem döneminde ortalama, medyan, minimum, maksimum ve özellikle standart sapma istatistikleri açısından aldıkları değerlerin EA, YA ve AA değişkenlerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, örneklem döneminde ulusal borsa fiyatlarında, döviz kurlarında, para piyasası politika faiz oranları ile yabancı borsa fiyatlarında meydana gelen değişimlerin, enflasyon, üretim ve altın fiyatlarında meydana gelen değişimlerden daha fazla olduğuna işaret ettiği söylenebilir.

3.2. Araştırmanın Ekonometrik Metodolojisi ve Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'nin sermaye piyasaları açısından genişletilmiş Taylor kuralı ve buna ilave edilen değişkenler boyutuyla geçerli olup olmadığının 1998:Q1-2019Q:3 dönemi için ampirik olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışmada, genişletilmiş Taylor kurallarının Türkiye'nin sermaye piyasaları açısından geçerliliğini

belirlemek üzere (2) nolu eşitlikte tanımlanan Taylor kuralı denklemi kullanılarak 1998:Q1-2019Q:3 dönemi için tahmin edilecek ekonometrik model aşağıda gösterilmektedir:

$$BA_t = \alpha_t + \beta_1 EA_t + \beta_2 YA_t + \beta_3 DA_t + \beta_4 FA_t + \beta_5 AA_t + \beta_6 SA_t + \varepsilon_t \quad (2)$$

Eşitlik 2'deki terimlerden; (α), (β), (ε) ve (t) sırasıyla sabit parametreyi, Ulusal Borsa Açığı, Enflasyon Açığı, Döviz Kuru Açığı, Faiz Oranı Açığı, Altın Fiyatları Açığı ve Yabancı Borsa Açığı değişkenlerine ait eğim parametrelerini, hataları ve zaman unsurunu göstermektedir. Genişletilmiş Taylor kuralının Türkiye'nin sermaye piyasaları açısından 1998:Q1-2019Q:3 dönemindeki geçerliliğini belirlemek üzere Eşitlik 2'de tanımlanan model doğrusal ve doğrusal olmayan zaman serisi analizi metodolojisi kullanılarak ayrı ayrı tahmin edilecektir. Bu çerçevede tanımlanan modelin ekonometrik analizlerinde ise EVIEWS 10.0 ve WinRATS 9.1 paket programları kullanılması planlanmaktadır.

Modeldeki değişkenlerin durağanlık koşulunun belirlenmesi önem arz etmektedir. Zira zaman serisi analizlerinde durağan olmayan değişkenlerin kullanılması, sapmalı test istatistiklerine ve sahte regresyon olgusuna yol açabilmektedir. Bu nedenle, zaman serisi analizlerinde sapmasız test istatistik değerleri elde edebilmek ve sahte regresyon olgusundan kaçınabilmek üzere öncelikle modeldeki değişkenlerin durağanlık koşulunun tespit edilmesi gerekmektedir (Gujarati, 2009: 709-711). Zaman serisi analizlerinde modeldeki değişkenlerin durağanlık koşulu ise serilerin simetrik ve asimetric özellikleri ile deterministik ve stokastik yapısını vb. dikkate alacak şekilde çeşitli varsayımlar altında test istatistikleri hesaplayabilen doğrusal ve doğrusal olmayan farklı nitelikteki birim kök testleriyle incelenebilmektedir. Nitekim zaman serisi analizlerinde modeldeki değişkenlerin inceleme dönemindeki hareketleri doğrusal veya doğrusal olmayan eğilimler gösterebilmekte ve bu eğilimleri dikkate almadan uygulanan birim kök testleri değişkenlerin durağanlığı konusunda sapmalı sonuçlar verebilmektedir (Cuestas ve Garratt, 2011: 557). Zaman serisi analizi kapsamındaki bu çalışmada anılan sakıncaları gidererek sapmasız sonuçlar elde edebilmek (sahte birim kökten kaçınabilmek) üzere modeldeki değişkenlerin durağanlık koşulu, doğrusal (Augmented Dickey-Fuller-ADF ile Phillips-Perron-PP) ve doğrusal olmayan (Kapetanios, Shin ve Snell-KSS ile Sollis-SLS) farklı nitelikteki birim kök testleriyle araştırılmaktadır. Zaman serilerinin inceleme dönemindeki hareketlerinin doğrusal eğilimler göstermesi durumunda kullanılabilen Dickey-Fuller [ADF (1976-1979)] ve Phillips-Perron [PP (1988)] tarafından geliştirilen ADF ve PP birim kök testleri, değişkenlerdeki otokorelasyonun giderilebilmesine yönelik çeşitli varsayımlar altında durağanlık analizi yapabilmektedir. ADF birim kök testinde, hata terimlerindeki otokorelasyonun bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin model eklenmesiyle giderildiği varsayılmakta ve testin uygulanabilmesi için hata terimlerindeki otokorelasyonun doğru derecesinin belirlenmesi gerekmektedir. PP birim kök testinde ise ADF testindeki rassal şokların dağılımları ile ilgili olan bu varsayım geliştirilerek zaman serilerindeki yüksek derecedeki korelasyonu kontrol etmek için parametrik olmayan bir yöntemle durağanlık analizi yapılmaktadır. Bu yönüyle, ADF birim kök testinin tamamlayıcısı olan PP birim kök testinde otokorelasyonu gidermeye yetecek kadar bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri ilave edilmemekte; onun yerine katsayı Newey-West tahmincisi ile uyarlanmaktadır (Phillips ve Perron, 1988: 335-46). Bununla birlikte, doğrusal ADF ve PP birim kök testlerinde serilerin durağanlığı "seride birim kök bulunmaktadır" temel hipoteziyle araştırılmakta; sabitli ve trendli formlarda hesaplanan test istatistiklerinin kritik tablo değerlerinden mutlak olarak büyük olması durumunda, temel hipotez reddedilmektedir.

Zaman serilerinin inceleme dönemindeki hareketlerinin doğrusal olmayan eğilimler göstermesi durumunda kullanılabilen Kapetanios-Shin-Snell [KSS (2003)] ile Sollis [SLS (2009)] tarafından geliştirilen KSS ve SLS birim kök testleri, değişkenlerin simetrik veya asimetric özellikler göstermesine yönelik çeşitli varsayımlar altında durağanlık analizi

yapabilmektedir. KSS birim kök testinde, asimetrik zaman serisinin üssel ve yumuşak geçişli bir otoregresif süreç izlediği varsayılırken, SLS birim kök testinde simetrik veya asimetrik zaman serisinin üssel veya lojistik yumuşak geçişli bir otoregresif süreç izlediği kabul edilmektedir. KSS birim kök testinde, (θ) geçiş hızını belirleyen parametreyi göstermek üzere durağanlık analizi, $(\theta = 0)$ etrafında birinci mertebeden Taylor açılımını kullanan aşağıdaki (3) nolu yardımcı regresyon denklemine dayalı olarak yapılmaktadır:

$$\Delta y_t = \delta y_{t-1}^3 + \varepsilon_t \quad (3)$$

Burada (y_{t-1}^3) değişkeni ESTAR (Exponential Smooth Transition Autoregressive-Üstsel Yumuşak Geçişli Otoregresif) doğrusal olmama durumunu gösterirken, denklem en küçük kareler yöntemiyle zaman serisinin ortalamadan ve trendden arındırılmış şekline göre tahmin edilmekte ve doğrusal olmayan t test istatistiği $(t_{NL} = \hat{\delta}/s_{\hat{\delta}})$ formülüyle hesaplanmaktadır. KSS birim kök testinde, $(\delta = 0)$ temel hipotezi $(\delta < 0)$ alternatif hipotezine karşı sınanmakta ve (t_{NL}) test istatistiğinin simülasyonlarla elde edilen KSS kritik tablo değerlerinden mutlak olarak küçük olması durumunda, “seride birim kök bulunmaktadır” temel hipotezi reddedilememektedir (Kapetanios vd., 2003: 359-379). SLS birim kök testinde ise (θ) geçiş hızını belirleyen parametreyi göstermek üzere durağanlık analizi, $(\theta_1 = 0)$ etrafında birinci mertebeden Taylor açılımını kullanan aşağıdaki yardımcı regresyon denklemine dayalı olarak yapılmaktadır:

$$\Delta y_t = \delta_1 y_{t-1}^3 + \delta_2 y_{t-1}^4 + \varepsilon_t \quad (4)$$

(4) no’lu eşitlikteki (y_{t-1}^3) değişkeni simetrik ve (y_{t-1}^4) değişkeni ise asimetrik ESTAR doğrusal olmama durumunu gösterirken, denklem en küçük kareler yöntemiyle zaman serisinin ortalamadan ve trendden arındırılmış şekline göre tahmin edilmekte ve doğrusal olmayan F test istatistikleri hesaplanmaktadır. SLS birim kök testinde, $(\delta_1 = \delta_2 = 0)$ temel hipotezi $(\delta_1 \neq \delta_2 \neq 0)$ alternatif hipotezine karşı sınanmakta ve F test istatistiğinin simülasyonlarla elde edilen SLS kritik tablo değerlerinden küçük olması durumunda “seride birim kök bulunmaktadır” temel hipotezi reddedilememektedir (Sollis, 2009:118-125). Tanımlanan modeldeki değişkenlerin durağanlık durumunu sabitli ve trendli ile ortalamadan ve trendden arındırılmış formlarda araştıran doğrusal (ADF ve PP) ve doğrusal olmayan (KSS ve SLS) birim kök testleri sonuçları Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Doğrusal ve Doğrul Olmayan Birim Kök Testleri Sonuçları

Test İstatistikleri		ADF			PP			I
Değişkenler		LV	FD	L	LV	FD	L	
BA		-3.64 ^b	—	4	-3.98 ^b	—	3	I(0)
EA		-3.33	-6.20 ^a	1	-3.03	-6.21 ^a	2	I(1)
YA		-3.36	-9.92 ^a	0	-3.37	-9.93 ^a	1	I(1)
DA		-6.11 ^a	—	0	-6.09 ^a	—	1	I(0)
FA		-4.76 ^a	—	1	-3.76 ^a	—	7	I(0)
AA		-2.83	-8.32 ^a	0	-3.12	-8.28 ^a	2	I(1)
SA		-3.38	-6.94 ^a	1	-3.25	-6.81 ^a	2	I(1)
Kritik Tablo Değerleri		%1	-4.07			-4.07		
		%5	-3.47			-3.47		
Test İstatistikleri		KSS			SLS			I
Değişkenler		LV	FD	L	LV	FD	L	
BA		-4.76 ^a	—	3	17.83 ^a	—	3	I(0)
EA		-1.85	-4.44 ^a	2	2.13	11.63 ^a	2	I(1)
YA		-2.85	-5.31 ^a	2	4.03	16.53 ^a	2	I(1)
DA		-7.19 ^a	—	1	25.91 ^a	—	1	I(0)
FA		-3.63 ^b	—	2	11.36 ^a	—	2	I(0)
AA		-1.96	-5.36 ^a	1	4.44	29.18 ^a	1	I(1)
SA		-4.40 ^a	—	1	9.89 ^a	—	1	I(0)
Kritik Tablo Değerleri		%1	-3.93			8.53		
		%5	-3.40			6.46		

Not: Test istatistiklerinin önündeki “a” ve “b” simgeleri, değişkenlerin sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir. Tablodaki “L” sütunu ADF, KSS, SLS ile PP testlerinde Schwarz Bilgi Kriterinin (SIC) ve Bartlett Kernel metodunun kullanımıyla belirlenen optimal gecikme uzunluklarını belirtmektedir. Kritik tablo değerleri ADF ve PP testleri için MacKinnon (1996) tarafından geliştirilen değerleri gösterirken, KSS ve SLS testleri için sırasıyla Kapetanios vd. (2003) ile Sollis (2009) çalışmalarından alınan değerleri belirtmektedir.

Tablo 4’teki sonuçlar incelendiğinde, ADF ve PP doğrusal birim kök testlerine göre %1 veya %5 önem düzeyinde modeldeki BA, DA ve FA değişkenlerinin seviye değerinde (LV) durağan oldukları; EA, YA, AA ve SA değişkenlerinin ise birinci farklarda (FD) durağanlaştıkları görülmektedir. Bu durum, %1 veya %5 önem düzeyinde BA, DA, FA ile EA, YA, AA ve SA şeklindeki model değişkenleri için hesaplanan ADF ve PP birim kök testi istatistiklerinin kritik tablo değerlerinden mutlak olarak büyük veya küçük olmasından anlaşılabilir. Tablo 4’teki sonuçlar KSS ve SLS doğrusal olmayan birim kök testleri açısından incelendiğinde ise %1 veya %5 önem düzeyinde modeldeki BA, DA, FA ve SA değişkenlerinin seviye değerinde (LV) durağan oldukları, EA, YA ve AA değişkenlerinin ise birinci farklarında (FD) durağanlaştıkları görülmektedir. Bu durum, %1 veya %5 önem düzeyinde BA, DA, FA, SA ile EA, YA ve AA şeklindeki model değişkenleri için hesaplanan KSS ve SLS birim kök testi istatistiklerinin kritik tablo değerlerinden mutlak olarak büyük veya küçük olmasından anlaşılabilir.

Hem doğrusal hem de doğrusal olmayan birim kök testlerinden elde edilen bu sonuçlar, değişkenlerin bir kısmının (BA, DA ve FA) seviye değerinde [I(0)] ve bir kısmının da (EA, YA, AA ve SA) birinci farklarda [I(1)] durağan olduğu ve dolayısıyla modelin farklı derecelerden bütünleşik değişkenlerden oluştuğu söylenebilir. Bu durum, zaman serisi analizlerinde farklı derecelerde ve en fazla [I(1)] düzeyinde bütünleşik olarak belirlenen model değişkenleri arasındaki uzun dönemde olması muhtemel eş-bütünleşik ilişkilerin, ARDL (Autoregressive Distributed Lag-Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif) modeliyle belirlenmesini

gerektirmektedir. Bununla birlikte, zaman serisi analizlerinde farklı derecelerden bütünleşik değişkenlerden oluşan doğrusal ve doğrusal olmayan modellerde, değişkenler arasındaki uzun dönemli eş-bütünleşik ilişkiler sırasıyla Doğrusal-Linear (L-ARDL) ve Doğrusal Olmayan-Nonlinear (NL-ARDL) modelleriyle araştırılabilmektedir.

Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen L-ARDL modeli, farklı derecelerden I(0) veya I(1) bütünleşik olan değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin simetrik yönünün incelenmesine olanak tanımaktadır. Model tahminlerinde bağımlı ve açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerleri kullanıldığından, gecikmesi dağıtılmış otoregresif model olarak da adlandırılan L-ARDL modelinin, otokorelasyon ve içsellikten kaynaklı problemleri giderilebildiği ve küçük örneklerde dahi tutarlı sonuçlar verebildiği varsayılmaktadır. Kısıtsız Hata Düzeltme Modeline (Unrestricted Error Correction Model-UECM) dayanan L-ARDL (p, q) modelinde, (y_t) ve (x_t) gibi iki zaman serisi değişkeni arasındaki kısa ve uzun dönemli simetrik ilişkiler aşağıdaki temel regresyon denklemi üzerinden araştırılabilmektedir:

$$y_t = \sum_{i=1}^p \lambda_i y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \delta_i^* x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Burada; (y_t) bağımlı değişkeni ve (x_t) ise (k × 1) boyutlu dışsal değişkenler vektörünü gösterirken, (p, q) sırasıyla (y_t) ve (x_t) değişkenlerinin dağıtılmış gecikmeli değerlerini belirtmektedir. Eşitlikteki (δ_i^{*}) dışsal değişkenlerin (k × 1) boyutlu katsayılar vektörünü, (λ_i) skaler vektörünü ve (ε_t) sıfır ortalamaya ve sonlu varyansa sahip olan hata terimini göstermektedir. (5) nolu eşitlikteki denklem simetrik ve UECM formatında aşağıdaki gibi yazılabilmektedir:

$$\Delta y = \phi y_{t-1} + \beta'_i x_t + \sum_{i=1}^{p-1} \lambda_i^* \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_i^* \Delta x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (6)$$

Burada; $\phi = -1(1 - \sum_{j=1}^p \lambda_j)$; $\beta_i = \sum_{i=0}^q \delta_i$; $\lambda_i^* = \sum_{m=i+1}^p \lambda_m$, $i = 1, 2, \dots, p - 1$, $\delta_i^* = \sum_{m=i+1}^q \delta_m$ ve $i = 1, 2, \dots, q - 1$ göstermek üzere (6) nolu eşitlikteki denklem gruplandırıldığında aşağıdaki gibi kısaca yeniden yazılabilmektedir:

$$\Delta y_t = \phi(y_{t-1} - \theta'_i x_t) + \sum_{i=1}^{p-1} \lambda_i^* \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_i^* \Delta x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (7)$$

(7) nolu eşitlikteki denklemde ($\theta = -\left(\frac{\beta}{\phi}\right)$), (y_t) ve (x_t) değişkenleri arasındaki uzun dönemli denge ilişkileri için hesaplanan katsayıları belirtirken, (λ_i^{*}) ve (δ_i^{*}) ise sırasıyla (y_t) ve (x_t) değişkenlerindeki değişimlerin gecikmeli değerleri için hesaplanan kısa dönemli katsayıları göstermektedir. Denklemdeki (φ) ise (x_t) değişkenindeki değişimler sonucunda (y_t) değişkeninin uzun dönemli ilişkide dengeye yakınsama hızını gösteren ve her zaman negatif değerler alan simetrik hata düzeltme katsayısını belirtmektedir (Pesaran vd., 2001: 290-310).

Diğer taraftan Shin vd. (2014) tarafından geliştirilen ve L-ARDL modelinin genişletilmesine dayanan NL-ARDL modeli ise farklı derecelerden bütünleşik olan değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin asimetrik yönünün incelenmesine imkan sağlamaktadır. Bu yönüyle bağımlı ve açıklayıcı değişkenler arasındaki uzun dönemli doğrusal olmayan ilişkileri araştıran NL-ARDL modeli, açıklayıcı değişkenlerde inceleme döneminde meydana gelen pozitif ve negatif değişimlerin bağımlı değişken üzerinde oluşturduğu etkilerin belirlenebilmesine imkân vermektedir. Diğer bir ifadeyle ARDL modelinde bağımlı değişken ile bağımsız arasında uzun dönemli simetrik bir ilişkinin olmaması durumunda; bu kez Shin vd.

(2014) tarafından geliştirilen yaklaşımdan hareketle NARDL modeli ile değişkenler arasında kısa ve uzun dönem asimetrik ilişkiler araştırılır (Sadeghzadeh vd., 2019: 188). (6) nolu eşitlikteki simetrik ve UECM formatındaki denklemin asimetrik ilişkileri içerecek şekilde genişletilmesine dayanan NL-ARDL modeli, aşağıdaki temel regresyon denklemi üzerinden araştırılabilmektedir:

$$y_t = \beta^+ x_t^+ + \beta^- x_t^- + u_t \quad (8)$$

$$x_t = x_0 + x_t^+ + x_t^- \quad (9)$$

(8) nolu eşitlikteki, (β^+) ve (β^-) sırasıyla (x_t^+) ve (x_t^-) ilişkili olan uzun dönemli asimetrik parametreleri ve (u_t) uzun dönemli dengeden sapmaları göstermektedir. (9) nolu eşitlikteki (x_t) ise (x_t^+) ve (x_t^-) şeklindeki iki bileşenden oluşmakta ve (x_t) 'deki pozitif ve negatif değişimlerin kısmi toplamlarını göstermektedir. (x_t) 'deki pozitif ve negatif değişimlerin kısmi toplam süreçlerini gösterecek şekilde (x_t) , aşağıdaki gibi ayrıştırılarak yeniden yazılabilmektedir (Shin vd., 2014: 285-290):

$$x_t^+ = \sum_{j=1}^t \Delta x_j^+ = \sum_{j=1}^t \text{Max}(\Delta x_j, 0) \quad (10)$$

$$x_t^- = \sum_{j=1}^t \Delta x_j^- = \sum_{j=1}^t \text{Min}(\Delta x_j, 0) \quad (11)$$

Bu kapsamda, (y_t) ve (x_t) gibi iki zaman serisi değişkeni arasındaki kısa ve uzun dönemli asimetrik ilişkileri araştıran NL-ARDL (p, q) modeli, UECM formatında aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir:

$$\Delta y_t = \phi(y_{t-1} - \theta'_1 x_t^+ - \theta'_2 x_t^-) + \sum_{i=1}^{p-1} \lambda_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_{1i}' \Delta x_{t-i}^+ + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_{2i}' \Delta x_{t-i}^- + \varepsilon_t \quad (12)$$

L-ARDL ve NL-ARDL modelleri için sırasıyla (7) ile (12) nolu eşitlikte tanımlanan denklemlerin tahmininde birbirini izleyen başlıca dört aşama bulunmaktadır. İlk aşamada, bağımlı ve açıklayıcı değişkenleri farklı derecelerde ve en fazla $[I(1)]$ düzeyinde bütünleşik olan L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) eşliğinde uygun spesifikasyonları (optimal gecikme uzunlukları) belirlenmektedir. İkinci aşamada, L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin bağımlı ve açıklayıcı değişkenleri arasındaki uzun dönemli simetrik ve asimetrik eş-bütünleşme ilişkileri, sınır testi yardımıyla araştırılmaktadır. Burada, L-ARDL ve NL-ARDL modelleri için hesaplanan FPSS sınır testi istatistiklerinin kritik tablo değerlerinden büyük olması durumunda, “model değişkenleri arasında eş-bütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır” şeklindeki temel hipotez reddedilmektedir. L-ARDL ve NL-ARDL modellerindeki değişkenler arasında simetrik ve asimetrik uzun dönemli ilişkilerin bulunması durumunda, üçüncü aşamada (7) ve (12) nolu eşitlikteki denklemler Sıradan En Küçük Kareler (Ordinary Least Squares-OLS) yöntemiyle tahmin edilmekte ve modellerin açıklayıcı değişkenleri için kısa-uzun dönemli ARDL katsayıları hesaplanmaktadır. Dördüncü ve son aşamada tahmin edilen L-ARDL ve NL-ARDL modelleri, değişen varyans, otokorelasyon, normallik vb. tanısal testlerden geçirilmekte ve modellerin istikrarlılık koşullarını sağlayıp sağlamadığı araştırılmaktadır.

Birbirini takip eden bu dört aşama izlenilerek genişletilmiş Taylor kuralına benzer bir şekilde mekanizmanın Türkiye ekonomisinde sermaye piyasaları açısından geçerliliğini belirlemek üzere tahmin edilen L-ARDL ve NL-ARDL modellerine ait bulgular Tablo 5'te sunulmaktadır.

Table 5. L-ARDL ve NL-ARDL Model Tahmin Sonuçları

Panel A: Sınır Testi İstatistikleri		L-ARDL		NL-ARDL	
Model		(6, 0, 7, 0, 7, 0, 3)		(6, 0, 0, 3, 0, 7, 1, 1)	
FPSS		20.26*		8.15*	
Kritik Değerler (% 5)					
Alt Sınır I(0)-Üst Sınır I(1)		2.87–4.00		2.69–3.83	
Panel B: Tanısal Test İstatistikleri		L-ARDL		NL-ARDL	
Düzeltilmiş R ²		0.93		0.90	
F		39.144 [0.000]		29.342 [0.000]	
RR		1.220 [0.750]		1.440 [0.220]	
LM		1.650 [0.139]		0.329 [0.720]	
ARCH		1.067 [0.349]		1.441 [0.243]	
JB		0.281 [0.868]		0.820 [0.663]	
CS(CS ²)		S(S)		S(S)	
Panel C: Kısa Dönemli Tahminler		Katsayı	Standart Hata	Katsayı	Standart Hata
BA_{t-1}		0.249 ^a	0.102 [0.017]	0.473 ^a	0.127 [0.000]
BA_{t-2}		-0.025	0.103[0.806]	-0.096	0.127[0.449]
BA_{t-3}		-0.022	0.088[0.802]	0.056	0.093[0.546]
BA_{t-4}		-0.309 ^a	0.069[0.000]	-0.314 ^a	0.104[0.003]
BA_{t-5}		0.023	0.062[0.708]	0.057	0.091[0.533]
BA_{t-6}		-0.202 ^a	0.061[0.002]	-0.159 ^b	0.076[0.043]
DA_t		0.093 ^b	0.035[0.012]	—	—
DA_t^+		—	—	0.107 ^b	0.049[0.034]
DA_t^-		—	—	0.088 ^b	0.035[0.029]
EA_t		1.550 ^a	0.374[0.000]	2.138 ^a	0.583[0.000]
EA_{t-1}		-2.437 ^a	0.678[0.001]	-3.457 ^a	0.867[0.000]
EA_{t-2}		2.451 ^a	0.866[0.006]	2.816 ^a	0.818 [0.001]
EA_{t-3}		-1.431	1.030[0.170]	-1.936 ^b	0.606[0.023]
EA_{t-4}		-1.289	1.016[0.210]	—	—
EA_{t-5}		1.463	0.843[0.088]	—	—
EA_{t-6}		0.469	0.749[0.533]	—	—
EA_{t-7}		-1.630 ^a	0.385[0.000]	—	—
YA_t		-1.101 ^a	0.366[0.004]	-0.985 ^b	0.503 [0.040]
FA_t		-0.172 ^a	0.024[0.000]	-0.116 ^a	0.031 [0.000]
FA_{t-1}		-0.002	0.035[0.949]	0.005	0.051[0.917]
FA_{t-2}		0.089 ^b	0.040[0.032]	0.077	0.041[0.067]
FA_{t-3}		-0.111 ^b	0.049[0.029]	-0.071	0.050[0.164]
FA_{t-4}		-0.091	0.048[0.067]	-0.056	0.056[0.325]
FA_{t-5}		0.008	0.053[0.874]	0.005	0.054[0.926]
FA_{t-6}		-0.015	0.051[0.759]	-0.020	0.048[0.680]
FA_{t-7}		-0.159 ^a	0.047[0.001]	-0.108 ^b	0.0428[0.014]
SA_t		0.963 ^a	0.118 [0.000]	0.985 ^a	0.168[0.000]
SA_{t-1}		—	—	-0.291	0.203[0.157]
AA_t		0.139	0.155 [0.373]	0.255	0.185[0.174]
AA_{t-1}		-0.184	0.144[0.209]	-0.424 ^b	0.189 [0.029]
AA_{t-2}		-0.679 ^a	0.164[0.000]	—	—
AA_{t-3}		0.390^a	0.132 [0.004]	—	—

Panel D: Uzun Dönemli Tahminler	Katsayı	Standart Hata	Katsayı	Standart Hata
DA_t	0.072 ^a	0.026 [0.009]	—	—
DA_t^+	—	—	0.109 ^b	0.048[0.029]
DA_t^-	—	—	0.089 ^b	0.035 [0.044]
EA_t	-0.664 ^b	0.273[0.018]	-0.446	0.519 [0.393]
YA_t	-0.856 ^a	0.272 [0.003]	-1.003 ^b	0.449 [0.049]
FA_t	-0.353 ^a	0.045[0.000]	-0.289 ^a	0.065[0.000]
SA_t	0.748 ^a	0.080[0.000]	0.706 ^a	0.160[0.000]
AA_t	-0.259 ^b	0.108[0.020]	-0.171 ^a	0.133[0.000]
C	0.084 ^a	0.015 [0.000]	0.069 ^a	0.018 [0.001]
Trend	-0.001 ^a	0.000[0.000]	-0.002 ^a	0.000[0.000]
ECM_{t-1}	-0.135 ^b	0.016 [0.032]	-0.981 ^a	0.114 [0.000]

Not: Modellerde değişkenlerin hesaplanan katsayılarının önündeki “a” ve “b” simgeleri katsayılara ait t-istatistiklerinin sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tabloda köşeli parantez içindeki değerler katsayılara ait olasılıkları ve “t” simgesi (t=0) olmak üzere katsayıların SIC ile belirlenen gecikme düzenini göstermektedir. Tablodaki FPSS test istatistiklerinin önündeki “***” simgesi model değişkenleri arasında %1 anlamlılık düzeyinde eş-bütünleşme ilişkisinin bulunduğunu belirtmektedir.

Tablo 5’teki Panel A bulguları, L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin bağımlı (BA) ve açıklayıcı (EA, YA, DA, FA, AA ve SA) değişkenleri için genelden özele yaklaşımı ve SIC kullanılarak maximum 8 gecikme uzunluğundaki spesifikasyonlarından elde edilen sınır testi istatistiklerini göstermektedir. Panel A’daki bulgular incelendiğinde, L-ARDL (6, 0, 7, 0, 7, 0, 3) ve NL-ARDL (6, 0, 0, 3, 0, 7, 1, 1) modellerinin bağımlı ve açıklayıcı değişkenleri arasında hem simetrik hem de asimetrik açıdan uzun dönemde eş-bütünleşme ilişkilerinin bulunduğu görülmektedir. Bu sonuca, L-ARDL ve NL-ARDL modelleri için hesaplanan FPSS sınır testi istatistiklerinin, Pesaran vd. (2001) çalışmasından alınan kritik tablo değerlerinin alt ve üst sınırlarından %5 önem düzeyinde büyük olmasıyla ve temel hipotezlerin reddedilmesiyle ulaşılmaktadır. Tablo 5’teki Panel B bulguları, L-ARDL ve NL-ARDL modelleri için tanımlama hatası (Ramsey Reset-RR), otokorelasyon (Lagrange Multiplier-LM), değişen varyans (Autoregressive Conditional Heteroscedasticity-ARCH), normallik (Jarque-Bera-JB), yapısal istikrarlılık (Cusum-CS ve Cusum of Squares-CS²), F ve R² şeklindeki tanısal test istatistiklerini göstermektedir. Bu kapsamda Panel B’deki bulgular incelendiğinde, bağımlı değişkeninin açıklanma gücünü gösteren R² değerlerinin yüksek ve F-istatistiklerinin anlamlı olduğu; L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin tanısal açıdan istikrarlılık koşullarını da sağladığı görülmektedir. L-ARDL ve NL-ARDL modellerinde; tanımlama hatalarının, otokorelasyonun ve değişen varyansın bulunmadığı, kalıntıların normal dağıldığı ve yapısal açıdan istikrarın bulunduğu Panel B’deki bulgulardan anlaşılabilir. Bu sonuçlara RR, LM, ARCH, JB tanısal testleri için hesaplanan test istatistikleri olasılık değerlerinin 0.05’ten büyük olduğunun ve CS ve CS² test sonuçlarının istikrarlı (S) olduğunun belirlenmesiyle ulaşılmaktadır.

Uzun dönemde eş-bütünleşik ve tanısal açıdan güvenilir olduğu belirlenen L-ARDL ve NL-ARDL modellerinin açıklayıcı değişkenleri için hesaplanan kısa ve uzun dönemli simetrik ve asimetrik katsayılar ise sırasıyla Tablo 5’in C ve D panellerinde sunulmaktadır. Tablo 5’deki bulgular değerlendirildiğinde, EA değişkeni L-ARDL sonuçlarında anlamlı ve buna karşılık NL-ARDL sonuçlarında ise anlamsız çıkmıştır. Bunun dışında modelde yer alan tüm değişkenler ise istatistiki açıdan anlamlı çıkmıştır. Buna göre BA üzerine YA, FA ve AA değişkenlerinin etkileri negatif; SA ve DA değişkenleri ise pozitifdir. Burada sadece DA değişkenlerinin uzun dönemde NL-ARDL sonuçlarında pozitif ve negatif şoklarının bulunduğu dikkat çekmiştir. Diğer taraftan L-ARDL tahmin sonuçlarına göre borsa şoklarının 7,4 dönemde ve NL-ARDL tahmin sonuçlarında ise borsa şoklarının hemen hemen 1 dönemde dengeye geldiği gözlenmektedir.

EA ile ifade edilen enflasyon açığının BA ile ifade edilen borsa açığına etkileri L-ARDL’de %5 anlamlılık düzeyinde negatif etkilerinin olduğu; NL-ARDL’de ise istatistiki açıdan anlamsız ancak negatif etkide bulunduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgu literatürde Albulescu vd. (2017) ile Omotor (2014) tarafından yapılan çalışmalarla örtüşmektedir. Diğer bir ifadeyle elde edilen bu sonuç, enflasyondaki artışların borsa değerinde düşüşleri tetiklediği şeklinde yorumlanabilir. Bilindiği gibi enflasyon ekonomide belirsizlik ortamının doğmasına yol açmakta; belirsizlik ortamı ise insanların yatırım yapma motiflerini sekteye uğratmaktadır. Borsanın da bir tür sermaye piyasası, yani yatırım yapma işlevi gördüğü dikkate alındığında, elde edilen bu bulgu, ekonomide belirsizliğin borsadan çıkışları tetiklediği gibi bir sonuca işaret etmektedir ki, bu durum aynı zamanda Fisher (1930)’in bakış açısından ziyade, Fama (1981)’nin vekil hipotezinin Türkiye ekonomisi özelinde işlediğine işaret etmektedir.

YA ile tanımlanan üretim açığının BA üzerine etkileri ise L-ARDL’de %1 anlamlılık düzeyinde ve NL-ARDL’de ise %5 anlamlılık düzeyinde negatif etkilerinin olduğu görülmüştür. Burada elde edilen sonuçlar gerek teorik literatür, gerekse ampirik literatür [Nwaolisa ve Chijindu (2016), Bhattacharya ve Mukherjee (t.y.)] ile zıt bir bulgu vermiştir. Diğer bir ifadeyle ülke ekonomilerindeki büyümenin borsada da yükselişleri tetiklemesi beklenir. Ancak, Türkiye ekonomisi özelinde bu mekanizmanın işlemediği dikkat çekmektedir. Bu durum, kuvvetle muhtemel, Türkiye ekonomisinde borsanın reel ekonomiden kopuk, daha çok parasal ilişkiler ağına dayalı işlediği gibi bir sonucun varlığına işaret etmekte ve dolayısıyla borsanın bir tür spekülasyon alan oluşturduğu gibi bir sonucun varlığına işaret etmektedir.

FA kısaltması ise tanımlanan faiz açığı değişkeni ile BA arasındaki ilişkilerde hem L-ARDL hem de NL-ARDL tahmin sonuçları %1 önem düzeyinde anlamlı ve işareti de negatif çıkmıştır. Elde edilen bu bulgu Alam (2009) tarafından yapılan çalışma ile örtüşmektedir. FA ile BA arasındaki ilişkinin negatif ve anlamlı oluşu, faizin borsanın bir ikamesi olduğuna dair düşünceleri teyit edici niteliktedir. Buna göre bir ekonomide faiz oranları yükseldiğinde, yatırımcıların borsadan/sermaye piyasasından bankacılık/para piyasasına doğru kaynaklarını harekete geçirdikleri görülmektedir.

AA ile notasyonlandırılan altın fiyatları değişkeni ile BA arasında da hem L-ARDL hem de NL-ARDL analizlerinin ikisinde de %1 önem düzeyinde anlamlı ve negatif etkilerin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç literatürde konsensüsün sağlanamadığı çok sayıda çalışma içerisinde Baur ve Lucey (2010) tarafından yapılan çalışma ile örtüştüğü görülmüştür. Altının siyasal ve ekonomik kaos ortamlarında güvenli liman olma özelliği dikkate alındığında, Türkiye ekonomisinde kaotik ortamların varlığında, yatırımcıların borsayı terk ederek altına yöneldikleri gibi bir davranış sergilediklerinden bahsedilebilir.

SA şeklinde ifade edilen dış borsa değişkenini temsilen alınan S&P500 endeksinin BA üzerine etkileri de L-ARDL ve NL-ARDL analizlerinde %1 önem düzeyinde ve işaret açısından pozitif yönde etkide bulunduğu görülmüştür. Elde edilen bu bulgu Subeniotis vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada borsaların birbirine yakınsadığına dair sonuçla örtüşmektedir. Bu durum, borsalar arasında simetrik ilişkilerin varlığına işaret etmektedir. Yani gelişmiş ülke borsalarındaki coşkunluğun gelişmekte olan ülke borsalarını da coşturduğu veya tersi ifadeyle, gelişmiş ülke borsalarındaki çöküntülerin gelişmekte olan ülke borsalarına da sirayet ettiği ileri sürülebilir. Dolayısıyla iktisat literatüründe dış yansıma veya bulaşma, yayılma veya domino etkileri kavramının borsalar arasında güçlü bir şekilde işlediği söylenebilir.

Son olarak DA ile betimlenen döviz kuru değişkeninin BA üzerine etkileri L-ARDL’de ise pozitif ve %1 önem düzeyinde anlamlı etkilerinin olduğu gözlenirken; NL-ARDL’de ise simetrik ilişkilerin olmadığı ve bu ilişkilerin de %5 önem düzeyinde pozitif olduğu tespit edilmiştir. Bu değişkenin de literatürde konsensüsün sağlanamadığı değişkenlerden olduğu

dikkat çekmekte ve burada elde edilen bulguların Olugbenga (2012), Kasman (2003), Mechri vd. (2018) ile Ferreira vd. (2019) tarafından yapılan çalışmalar ile örtüştüğü dikkat çekmektedir. Bu durum, Türkiye ekonomisi özelinde döviz kurunun yükselme eğiliminin dövizde bulunan yerliler ile yabancı yatırımcıların borsada işlem yapmalarını tetiklediği; yani kurun yükselmesinin varlıkları ucuzlatma etkisi yaratarak borsaya yönelimi doğurduğu ileri sürülebilir.

4. SONUÇ

Çalışmada faiz oranlarının belirlenmesine yönelik olarak geliştirilmiş olan genişletilmiş Taylor kuralı ilham alınarak Taylor kuralında yer alan değişkenler ile bu değişkenlere ilaveten alınan faiz oranı, altın fiyatları ve dış borsa değerlerinin etkileri analizlere tabi tutulmuştur. Zaman serisi analizlerine özgü olarak yöntem bilimi takip edilmeden önce, tüm değişkenlerin logaritmaları alınmış ve cari değerler ile potansiyel değerler arasındaki farklarından hareketle açık cinsinden modellenmesi yoluna gidilmiştir. Ayrıca buradaki tüm değişkenler aynı zamanda Hodrick Prescott filtrelemesine tabi tutulmuştur. Hodrick-Prescott (1997) tarafından geliştirilen filtreleme ise zaman serilerinin trend ve devresel hareketlerini en aza indirecek bir şekilde bileşenlerine ayrıştırılabilmesine olanak sağlamaktadır. Daha sonra sahte regrasyon sorununa düşmemek adına yapılan doğrusal ve doğrusal olmayan birim kök sınamalarında serilerin bir kısmı $I(0)$ 'da ve bir kısmı da $I(1)$ 'de durağan olmaları nedeniyle, 1998:Q1-2019:Q3 arası dönem için simetrik ve simetrik olmayan, yani ARDL ve NARDL ile modeller tahmin edilmiştir.

Analizlerden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, BA üzerine EA, YA, FA ve AA değişkenlerinin etkileri negatif; buna karşılık SA ve DA değişkenlerinin ise etkileri pozitif çıkmıştır. Ayrıca DA değişkeninin uzun dönemde NL-ARDL sonuçlarında pozitif ve negatif şoklarının bulunduğu dikkat çekmiştir. Elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

EA'nın BA üzerine etkileri L-ARDL'de % 5 anlamlılık düzeyinde negatif; NL-ARDL'de ise istatistiki açıdan anlamsız ancak negatif etkide olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, enflasyondaki artışların borsa değerindeki düşüşleri tetiklemekte olduğunu göstermektedir. YA'nın BA üzerine etkileri ise L-ARDL'de % 1 anlamlılık düzeyinde ve NL-ARDL'de ise % 5 anlamlılık düzeyinde negatif etkilerinin olduğu görülmüştür. Bu durum, Türkiye ekonomisinde borsanın reel ekonomiden kopuk, daha çok parasal ilişkiler ağına dayalı işlediği ve dolayısıyla borsanın bir tür spekülatif alan oluşturduğu şeklinde bir sonucun varlığına işaret etmektedir.

FA'nın BA üzerine etkileri hem L-ARDL hem de NL-ARDL tahmin sonuçlarında % 1 önem düzeyinde anlamlı ve işareti de negatif çıkmıştır. Elde edilen bu bulgu, FA ile BA arasındaki ilişkinin negatif ve anlamlı oluşu, faizin borsanın bir ikamesi olduğuna dair düşüncüyü teyit edici niteliktedir. AA'nın BA üzerine etkileri de hem L-ARDL hem de NL-ARDL analizlerinde % 1 önem düzeyinde anlamlı ve negatif etkilerin olduğu tespit edilmiştir. Altının siyasal ve ekonomik kaos ortamlarında güvenli liman olma özelliği dikkate alındığında, Türkiye ekonomisinde kaotik ortamların varlığında, yatırımcıların borsayı terk ederek altına yöneldikleri gibi bir davranış sergilediklerine işaret etmektedir. SA'nın BA üzerine etkileri de L-ARDL ve NL-ARDL analizlerinde % 1 önem düzeyinde ve işaret açısından pozitif yönde etkide bulunduğu görülmüştür. Bu durum, ulusal ve dış borsalar arasında simetrik ilişkilerin varlığına işaret etmektedir. DA'nın BA üzerine etkileri L-ARDL'de ise pozitif ve % 1 önem düzeyinde anlamlı etkilerinin olduğu gözlenirken; NL-ARDL'de ise simetrik ilişkilerin olmadığı ve bu ilişkilerin de % 5 önem düzeyinde pozitif olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Türkiye ekonomisi özelinde kurdaki yükselişin varlıkları ucuzlatma etkisi yaratarak borsaya yönelim doğurduğuna dair literatürü teyit edici niteliktedir.

Elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Türkiye ekonomisinde borsanın Taylor kuralı mekanizması ile içsel ve dışsal değişkenlerden etkilendiği görülmüştür ki, özellikle tutarlı ve yüksek tahmincilerin varlığı (Düzeltilmiş $R^2=0.93-0.90$) bu durumu açıklamak mümkündür. Türkiye'nin sermaye piyasalarının inceleme döneminde genişletilmiş Taylor tipi kurallar kapsamında şekillendiğini belirten bu sonuçlar, politika yapıcıları tarafından sermaye piyasalarına dönük politika tedbirlerinin geliştirilip uygulanmasında ulusal borsa fiyatları üzerinde etkili olduğu belirlenen enflasyon, üretim, faiz, döviz kuru, altın fiyatları, yabancı borsa fiyatlarının dikkate alınmasının gerekli olduğuna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- ADRANGI, B., CHATRATH, A. and SANVICENTE, A. Z. (2011), Inflation, Output, And Stock Prices: Evidence from Brazil, *The Journal of Applied Business Research*, 18 (1): 61-77.
- AFSAL, E. M. and HAQUE, M. I. (2016), Market Interactions in Gold and Stock Markets: Evidences from Saudi Arabia, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(3): 1025-1034.
- AKALIN, G. ve TOKUCU, E. (2007), Kurula Dayalı-Takdire Dayalı Para Politikaları: Taylor Kuralı ve Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi Uygulaması, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22 (1): 37-55.
- AKDENİZ, C. ve ÇATIK, A. N. (2019), Finansal Koşulların Taylor Kuralının Geçerliliği Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bulgular, *TESAM Akademi Dergisi*, Türkiye Ekonomisi Özel Sayısı, 107-126.
- ALAM, M. (2009), Relationship between Interest Rate and Stock Price: Empirical Evidence from Developed and Developing Countries, *International Journal of Business and Management*, 4(3): 43-51.
- AL-AMEER, M., HAMMAD, W., AREEJ I. and HAMDAN, A. (2018), The Relationship of Gold Price with the Stock Market: The Case of Frankfurt Stock Exchange, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 8 (5): 357-371.
- ALBULESCU, C. T., AUBIN, C. and GOYEAU, D. (2017), Stock Prices, Inflation and Inflation Uncertainty in the U.S.: Testing the Long-run Relationship Considering Dow Jones Sector Indexes, *Applied Economics*, 49 (18): 1794-1807.
- AL-NAIF, K. L. (2017), The Relationship Between Interest Rate and Stock Market Index: Empirical Evidence from Arabian Countries, *Research Journal of Finance and Accounting*, 8 (4): 181-191.
- ALP, H., SONER, Y., BAŞKAYA, M. K. ve YÜKSEL, C. (2011), Türkiye için Hodrick-Prescott Filtresi Düzgünleştirme Parametresi Tahmini, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ekonomi Notları*. (No. 1103), 1-8.
- BAŞÇI, E. ve KARA, H. (2011), Finansal İstikrar ve Para Politikası, *İktisat İşletme ve Finans*, 26 (302): 9-25.
- BAUR, D. G. and LUCEY, B. M. (2010), Is Gold a Hedge or a Safe Haven? An Analysis of Stocks, Bonds and Gold, *The Financial Review*, 45: 217-229.
- BHATTACHARYA, B. and MUKHERJEE, A. (2002). The Nature of the Causal Relationship between Stock Market and Macroeconomic Aggregates in India: An Empirical Analysis, In 4th annual conference on money and finance, Mumbai (pp. 401-426).
- CUESTAS, J. C. and GARRATT, D. (2011), Is Real GDP Per Capita a Stationary Process? Smooth Transitions, Nonlinear Trends and Unit Root Testing, *Empirical Economics*, 41: 555-563.
- FERREIRA, P., FERNANDES DA SILVA, M. and SANTOS DE SANTANA I. (2019), Detrended Correlation Coefficients between Exchange Rate (in Dollars) and Stock Markets in the World’s Largest Economies, *Economies*, 7(1): 1-11.
- GUJARATI, D. N. (2009), *Temel Ekonometri*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- HAN, Y., and ZHAO, X (2017), The Relationship Between Stock and Exchange Rates for BRICS Countries Pre- and Post-Crisis: A Mixed C-Vine Copula Model, *Romanian Journal of Economic Forecasting*, XX (1): 38-59.
- HODRICK, R. J. and PRESCOTT, E. C. (1997), Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation, *Journal of Money, Credit and Banking*, 29 (1): 1-16.
- HWANG, J. K. (2004), Cointegration and The Causality between Stock Prices and Exchange Rates of The Korean Economy, *International Business and Economics Research Journal*, 3 (4): 79-84.
- KAPETANIOS, G., SHIN, Y. and SNELL A. (2003), Testing for a Unit Root in the Nonlinear STAR Framework, *Journal of Econometrics*, 112: 359-379.
- KASMAN, S. (2003), The Relationship between Exchange Rate and Stock Prices: A Causality Analysis, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2): 70-79.
- LAZARUS, G. (2017), Stock Returns and Industrial Production: A Sectoral Analysis, Claremont Colleges, Senior Theses 1635, Claremont McKenna College.
- MECHRI, N., HAMAD, S. B., PERETTI, C. and CHARFI, S. (2018), *The Impact of the Exchange Rate Volatilities on Stock Market Returns Dynamic*, HAL Archive s-Ouvertes, 1-32. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01766742/>, (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2019).
- MOREMA, K. and LUMENGO, B. B. (2018), *The impact of Oil and Gold Price Fluctuations on the South African Equity Market: Volatility Spillovers and Implications for Portfolio Management*, Munich Personal RePEc Archive MPRA, 1-46.
- NWAOLISA, E. F. and CHIJINDU, A. A. (2016), The Relationship between Index of Industrial Production and Stock Market Liquidity: A Co-integration Evidence from Stock Exchange of Nigeria's Value of Stock Traded Ratio, *Frontiers of Accounting and Finance*, 01: 29-39.
- OLUGBENGA, A. A. (2012), Exchange Rate Volatility and Stock Market Behaviour: The Nigerian Experience, *European Journal of Business and Management*, 4 (5): 31-40.
- OMOTOR, D. (2014), Relationship between Inflation and Stock Market Returns: Evidence from Nigeria, *Journal of Applied Statistics*, 1 (1): 1-15.
- PESARAN, M. H., SHIN, Y. and SMITH, R. J. (2001), Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships, *Journal of Applied Econometrics*, 16: 289-326.
- PHILLIPS, P. C. B. and PERRON, P. (1988), Testing for a Unit Root in Time Series Regression, *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- RAMSHARAN, N. (2019), Impacts of Interest Rate on Stock Market: Challenges for Investors, *International Journal of Innovative Science, Engineering and Technology*, 6 (4): 228-236.
- SADEGHZADEH, K., AKSU, H. ve EMSEN, Ö. S. (2019), İran Borsası ve Reel Döviz Kuru Arasındaki Simetrik ve Asimetrik İlişkilerinin İncelenmesi, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20 (1): 181-192.
- SHIN, Y., YU, B., and GREENWOOD-NIMMO, M. (2014), Modelling asymmetric cointegration and dynamic multipliers in a nonlinear ARDL framework. In *Festschrift in honor of Peter Schmidt* (pp. 281-314). Springer, New York, NY.

- SOLLIS, R. (2009), A Simple Unit Root Test against Asymmetrical STAR Nonlinearity with an Application to Real Exchange Rates in Nordic Countries, *Economic Modelling*, 26: 118-125.
- SUBENIOTIS, D. N., PAPADOPOULOS, D., TAMPAKOUDIS, I. A. and TAMPAKOUDI, A. (2011), How Inflation, Market Capitalization, Industrial Production and the Economic Sentiment Indicator Affect the EU-12 Stock Markets, *European Research Studies*, XIV (1): 103-117.
- TAYLOR, J. B. (1993), Discretion versus Policy Rules in Practice, In Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy North-Holland, Vol. 39, December, 195-214.
- TAYLOR, J. B. (1998), *An Historical Analysis of Monetary Policy Rules*, National Bureau of Economic Research Working Paper, Vol. 6768.
- TAYLOR, J. B. (2001), The Role of the Exchange Rate in Monetary Policy Rules, *The American Economic Review*, 91 (2), 263-267.
- TRIPATHI, V. and KUMAR, A. (2014), Relationship between Inflation and Stock Returns – Evidence from BRICS markets using Panel Cointegration Test, *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, 4 (2): 647-658.
- YOUNG, P. (2006), *Industrial Production and Stock Returns*, Simon Fraser University Library, BC, Canada, 1-29. <https://core.ac.uk/download/pdf/56366829.pdf> (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2019).

ÇİN'İN KÜRESELLEŞME İÇİNDE ROLÜ: YENİ BİR HEGEMON MU?

THE ROLE OF CHINA IN GLOBALIZATION: A NEW HEGEMON?

Deniz ŞİŞMAN *

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Ekonomi ve Finans Bölümü, TÜRKİYE, e-mail: dsisman@gelisim.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8725-7682>

Geliş Tarihi: 5 Ocak 2020; Kabul Tarihi: 21 Ocak 2020
Received: 5 January 2020; Accepted: 21 January 2020

ÖZET

Çin 1970'li yıllar ile başlayan dışa açılma politika uygulamaları ile giderek güçlenen bir küresel aktör rolünü üstlenmektedir. Bu süreçte üretim, ticaret, inovasyon, enerji kullanımı ve ulusötesi sermaye konularında yaşadığı çarpıcı gelişmeler ve ortalama en hızlı büyüyen ülke olmanın getirdiği avantajlar neticesinde Çin'in küreselleşmede mevcut hegemonyayı ele geçirmek gibi bir niyetinin ve gücünün olup olmadığı konusu, bu makalenin ana sorusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle makalede Çin'in işçi maliyetleri ile ortaya çıkan avantajlarının ve ülkedeki büyümenin, Lewis Dönüm Noktası (LTP) ve Orta Gelir Tuzağı kavramsal çerçevesiyle sorgulanması, özellikle küresel kriz sonrası oluşan koşullar gözönünde bulundurularak yapılmaktadır. Çalışmada, Çin'de Orta Gelir Tuzağının aşılması yolunda toplam faktör verimliliğinin artırılması ve diğer önlemlerin yanısıra küresel kriz ve ABD-Çin Ticaret Savaşlarının Çin ekonomisine etkileri sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Hegemonya, Küreselleşme, Lewis Dönüm Noktası, Orta Gelir Tuzağı

Jel Kodları: B27, F23, F43, F63, G38, J61, N35

ABSTRACT

China is taking on the role of a global actor that has been strengthened with the outward policy practices that started in the 1970s. The main question of this article is whether it has the intention and power to take over the current hegemony in globalization as a result of the striking developments in production, trade, innovation, energy use and transnational capital and the advantages of being the fastest growing country on average. Therefore, the question of China's labor costs and advantages and growth with the Lewis Turning Point (LTP) and the Middle Income Trap has been dealt with, in particular, taking into account the post-crisis conditions. The effects of the global crisis and the US-China trade wars on the Chinese economy were questioned, among other things, to increase the total factor productivity in overcoming the Middle Income Trap.

Keywords: China, Hegemony, Globalization, Lewis Turning Point, Middle Income Trap

Jel Codes: B27, F23, F43, F63, G38, J61, N35

1. GİRİŞ

Çin, Mao Zedoping'in ölümünden sonra, Deng Xiaoping öncülüğünde kalkınma hedeflerine doğru ilerlemeye kararlı bir strateji geliştirerek bu çerçevede üretimi ve verimliliği artırma, ulusal ekonomiyi geliştirme, nüfusun yaşam standartlarını yükseltme yolunu benimsemiştir. Deng emredici planlamaya dayalı Sovyet sisteminin bir kenara bırakılarak sosyalist kalkınmacı devletin yeniden tanımlanmasına karar verildiği bir dönemi temsil etmektedir. Deng 1979 daki bir konuşmasında “tabi ki kapitalizmi istemiyoruz ama sosyalizmin altında yoksul olmak da istemiyoruz. Devrimimizin amacı üretken güçleri özgürleştirmek ve geliştirmektir” demektedir (Gökten, 2012). Bu süreçte Çin ekonomik reformu, komuta ekonomisinden karma bir ekonomiye geçiş için *uzun vadeli bir plan* olarak gerçekleşmiştir. Çin'in ekonomik büyümedeki son yavaşlaması, bu plan çerçevesinde bir çöküş olarak değil, uzun vadeli planın bir evresi olarak değerlendirilebilir. Çin'in örtük stratejik seçimi “Tao Guang Yang Hui” yani “belirsizlik ve başarının gizlenmesi” yoluyla gerçekleşmiştir. (Wang,2019). Küresel alanda meydan okumaya hazır ancak ihtiyatlı bir gelişme ile açık kalkınma hedefini “barışçıl bir yükseliş”¹ ve “barışçıl bir gelişme”² olarak belirlemiştir. Daha sonraki evrede Çin Devlet Başkanı Xi Jinping 16 Kasım 2013'te yayımlanan politikaları “uzun vadeli bir plan” ile uyumlu olarak sürdürmüştür. Bu plan Aralık 2015'te güncellenmiştir.

Çin'in, son 40 yılda³ mevcut uluslararası sistemle yakından ilişkileri gözden geçirildiğinde; dünyanın en büyük ikinci ekonomisi ve ayrıca imalat sanayiinde birinci olmasına ve inanılmaz maddi olanaklara sahip olmasına rağmen, ulusal çıkarlarına uygun olmayan mevcut dünya düzenini devirmek için bir sebebi veya niyeti olduğu yönünde bir işaret yoktur. Konu ile ilgili olarak Çin Devlet Başkanı Xi Jinping “Çin, mevcut uluslararası sistemin bir katılımcısı, üreticisi ve katkısıdır. Küresel yönetim değişim sürecinin katılımcısı, kolaylaştırıcısı ve lideri olmaya devam etmek istiyoruz” diyerek küreselleşme ile ilgili duruşunu ortaya koymuş ve küresel sisteme entegre ve onun kurallarını şekillendiren proaktif bir aktör olarak sistem içinde yerini aldığını açıkça belirtmiştir (Peng,2018). Xi Jinping, Çin Komünist Partisi Siyasi Bürosu'nun yirmi yedinci kolektif toplantısında küresel zorluklar arttıkça küresel yönetişimin güçlendirilmesinin ve küresel yönetim sisteminin reformunun teşvik edilmesinin genel eğilim olduğunu söylemiştir. China Foreign Affairs University Dekanı Qin Yaqing de, 2013'te yayınlanan bir makalede küresel yönetişimin kendisinin bir müzakere süreci, bir katılım ve yeniden yapılanma süreci olduğunu belirtmiştir. Buna bağlı olarak, küresel yönetim kavramının gelişimini teşvik etmenin, çağımızda Çin kültürü ve yönetim kavramları arasındaki pozitif ilişkiyi aktif hale getirmenin, insanlık için ortak bir gelecek topluluğu oluşturmak için küresel yönetim kavramının gerekli olduğunu vurgulamıştır (<http://www.xinhuanet.com>).

2008'den bugüne küresel mali krizle birlikte Çin, küresel yönetişimde daha proaktif bir rol oynamaya başlamıştır ve küresel yönetim mimarisine katılma ve şekillendirme konusunda istekliliğini göstermiştir. Çin'in dış politikasının odak noktası saf ekonomik kazanç ve kayıp hesaplamalarıyla sınırlı değil, aynı zamanda sosyo-politik ve üstyapı alanlarına da yayılmaktadır. Bunu yaparak, Çin daha fazla yapısal güç elde etmeyi amaçlamaktadır.

2. ÇİN VE KAPİTALİZM

Çin'in 1979'da açık politikaya geçişiyle birlikte, ülkedeki piyasa özellikleri ele alındığında Economist dergisinden Tom Easton “Çin, esas olarak devletin geri durduğu yerde öne çıkmıştır. Bu Bambu Kapitalizmi⁴ dir, çünkü Çin'deki 40 milyon özel şirketin % 90'ı özeldir. GSYİH'nın payı ise devlete ait olmayan işletmelerin büyük bir kısmı yani % 70'idir” demektedir. Bu özel firmaların ortalama özkaynak kârlılığı yaklaşık % 14' tür; tamamen ya da partinin sahip olduğu devlet teşebbüsünün karlılığı ise % 4'te kalmaktadır (Lenzer,2011).

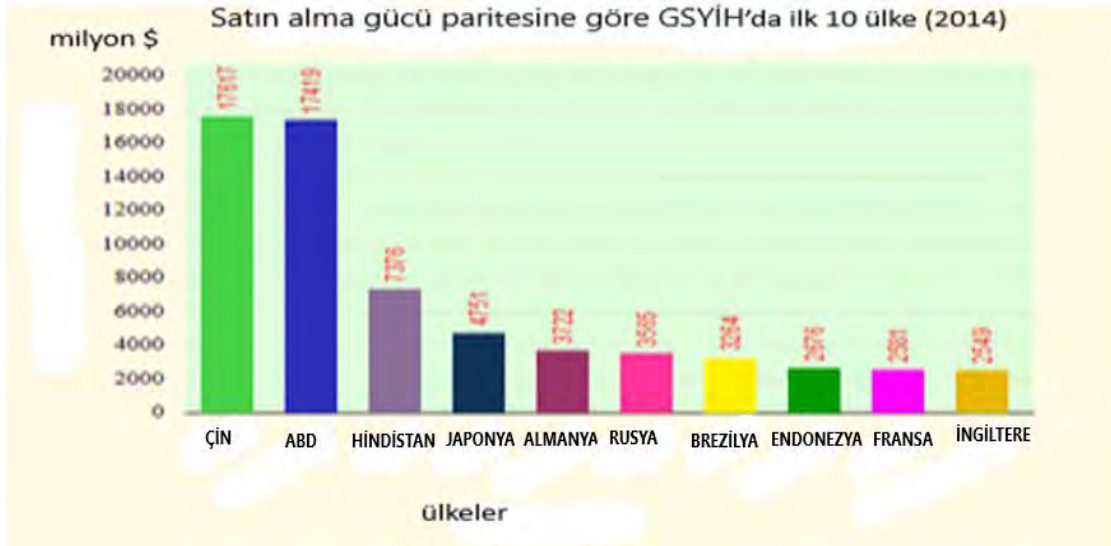
Dünya Ekonomik Forumu'nda sunulan bir çalışmada özel sektörün Çin'deki yeri, “küresel mali krizden bu yana yükselmekte olan Çin'in özel sektörünün günümüzde Çin'in ekonomik büyümesinin ana itici gücü olduğu belirtilmiştir. Konuyla bağlantılı olarak, 60/70/80/90 sayılarının kombinasyonu, özel sektörün Çin ekonomisine katkısını tanımlamak için sıklıkla kullanılmaktadır. Şöyle ki; özel sektör şirketleri Çin'in GSYİH'sının % 60'ına katkıda bulunurlar ve inovasyonun % 70'inden, kentsel istihdamın % 80'inden ve yeni işlerin % 90 sorumludurlar. Özel servet aynı zamanda yatırımların % 70'inden ve ihracatın % 90'undan sorumludur. Resmi bir iş grubu olan All-China Sanayi ve Ticaret Federasyonu'na göre, günümüzde Çin'in özel sektörü ülkenin büyümesinin yaklaşık üçte ikisine ve yeni işlerin onda dokuzuna katkıda bulunmaktadır” şeklinde vurgulanmıştır (Guluzade, 2019).

Çin'de özel şirketlerin payının artmasında Amerika'nın bir kopyası gibi sıradan fabrika işçilerinin çok yüksek faiz oranlarında özel kaynaklardan borç almaları ve mali açıdan bağımsız girişimciler haline gelmeleri etkili olmuştur. Çin'de merkezi hükümetin desteğinden bağımsız 40 milyon şirket, Çin resmi bankalarından değil, resmi olmayan kaynaklardan sermaye toplamıştır. Bununla birlikte, Bambu Kapitalizmi zaman içinde ücret ve personel sosyal yardımlarını artırmış bu yüzden enflasyon oluşturmuştur (Lenzner, 2011).

Çin, 1990 yılında, değere göre küresel üretiminin % 3'ünden daha azını üretirken, 2015 itibarıyla payını dörtte bire yaklaştırmıştır. Dünyadaki klimaların yaklaşık % 80'inin, cep telefonlarının % 70'inin ve ayakkabıların % 60'ının Çin tarafından üretildiği gözlenmektedir. Aynı zamanda bu süreçte Çin'in yükselişi, Güneydoğu Asya'nın derinliklerine kadar uzanan tedarik zincirlerini oluşturmuştur. Tedarik zincirlerinin de dahil olduğu “Asya Fabrikası” dünyadaki malların neredeyse yarısını oluşturmaktadır (<https://www.economist.com/leaders/2015/03/12/made-in-china>).

Satın alma gücü paritesine göre Çin 2014 yılında 17617 \$ ile ABD yi (17418 \$) geçerek dünyanın en zengin ülkeleri sıralamasına geçmiştir (IMF Economic Outlook,2015).

Grafik1. Satın alma gücü paritesine göre GSYİH'da ilk 10 ülke (2014)

Kaynak: (<http://statisticstimes.com/economy/world-gdp-ranking-ppp.php>)

Uluslararası Enerji Ajansına göre Çin 2009 yılında 2.252 milyar ton petrol eşdeğeri tüketerek ABD'yi %4 oranında geçip, dünyanın en büyük enerji kullanıcısı olmuştur. Bununla birlikte Çin'in ithal petrole bağımlılığı 2009 yılında ilk kez % 50'ye ulaşmıştır ve 2030 yılına kadar % 75'e çıkması beklenmektedir (Watts,2010).

Çin küresel çapta 2010 yılında üretim faaliyetlerinin % 19,8'ünü gerçekleştirerek, en büyük üretim gücü olarak %19,4 'lük paya sahip ABD ile yer değiştirmiştir. Böylelikle 1895 yılından beri liderliği elinde bulunduran ABD'yi geçerek 2010'da dünyanın en büyük üreticisi Çin olmuştur. Yıllar içinde liderliğini genişletmeye devam eden Çin'in fabrika üretimindeki payı 2000 yılında toplam üretimin % 6,9' u iken; pay on yılda üç katına çıkmıştır (Hennigan,2011).

Çin 2013 yılında da dünyanın en büyük ticaret ülkesi haline gelmiştir. Çin ihracat ve ithalatta toplam 4.16 trilyon dolar rekor kaydederek liderliği Amerika Birleşik Devletleri'den devralmıştır. Ayrıca bu süreçte Çin'in her zamankinden daha fazla teknolojik ve örgütsel yetenek kazandığı söylenebilir (<http://www.chinadaily.com>).

Nisan 1980'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin, resmi bir ilişki kurduğu IMF, ticaretteki payındaki artışa paralel olarak 2015 yılında Özel Çekme Hakkı (SDR) sepetine Çin Yuanını da eklemiştir. Yuan, sepette % 10,9 ağırlığı ile, ABD doları'nın % 41,73'lük ve Avro'nun % 30,93'lük ağırlığından sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Bununla birlikte IMF ve Dünya Bankası'nın en son reform turunda Çin'in oy oranı % 3,143 ve% 1,64 oranında arttırılmıştır. Bu reformdan sonra Çin, mevcut iki uluslararası örgütün her ikisinin de en güçlü üçüncü üyesi olmuştur (Peng B, 2018).

Diğer yandan, Çin kademeli olarak diplomatik odağını iki taraflılıktan, iki taraflılık ve çok taraflılığın bir kombinasyonuna dönüştürmüştür. 1996 yılında, diplomatik stratejisinde olumlu bir geçişle Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ile birleşmesiyle ilk çok taraflılığı benimsemiştir. O tarihten itibaren, Çin bölgesel çok taraflı grup ve organizasyonlara aktif olarak katılmıştır. Örneğin, güvenlik nedeniyle, Çin, Rusya ve diğer dört Orta Asya ülkesi (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan) 2001 yılında Şangay İşbirliği Teşkilatı'nı (SCO) kurmuştur. SCO 2017 Astana Zirvesi sırasında, Hindistan ve Pakistan'ın tam üyeliğinin başlangıcı ile organizasyon "kuruluşun tarihi genişlemesini hızlandırmak" amacını gerçekleştirmiştir (Hankte 2016). Diplomatik çok taraflılık, Pekin'in komşularına Çin'in yükselişinden uyum sağlayacaklarını güvence altına almasının kritik bir aracı olarak görülmektedir.

2.1. Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB), Yeni Kalkınma Bankası (NDB) ve Küresel Yönetişim

Küresel sistem içinde bugüne kadar çok taraflı kredilerin büyük kısmı Bretton Woods tarafından oluşturulan ve yönetilen kurumlar tarafından sağlanmıştır. 2014 yılında kurulan ve Bretton Woods sistemi dışında oluşturulan iki yeni çok taraflı banka (Multilateral Development Bank-MDB) olan Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın (AIIB) ve Yeni Kalkınma Bankası'nın (NDB) çok taraflı kredi paylarının gelecekteki etkisi, küresel sermaye hareketlerini belirleyen küresel yönetişimin bir aktörü olup olmayacağını da ortaya koyacaktır. NDB ve AIIB'nin oluşturulması, kalkınma literatüründe, bu bankaların Çin'in Bretton Woods'a dayanan mevcut sistemi zayıflatan yeni bir çok taraflı kalkınma finansmanı modeli geliştirdiğinin işareti olup olmadığı ve dünya üretimi ve ticareti konusunda liderliği ele geçiren Çin'in hegemonyasını geliştirmek için küresel finansal aktör rolünü bankalar üzerinden nasıl gerçekleştireceğine dair soruları akla getirmektedir.

Bu bankaların yapısı incelendiğinde; AIIB Çin liderliğindedir ve 57 kurucu üyeye sahiptir. AIIB'nin görevi Asya'daki altyapı ve diğer ilgili üretken sektörlerle fon sağlamaktır. NDB ise, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) tarafından yönetilmektedir ve altyapı ve sürdürülebilir kalkınma projelerini destekleyecek şekilde tasarlanmıştır. Çin'in hem NDB'de hem de AIIB'de önemli rol oynaması; Çin'in çok taraflı kalkınma finansmanının bir yeni modelini desteklemekten ziyade küresel finansal yönetişim alanında iki bankaya ait farklı gelenekleri desteklediğini göstermektedir. Bu durum makalede açıklayacağımız gibi

finansal hegemonyanın yerleştirilmesi konusunda henüz bir model oluşturamadığının da bir göstergesi kabul edilebilir (Wang,2019).

Yapılan araştırmalarda genellikle yeni kalkınma bankaları olan AIIB ve NDB ile geleneksel MDB'ler, özellikle de Dünya Bankası arasında benzerlikler ele alınmakla birlikte bu tür karşılaştırmalarda iki MDB grubunun hedeflerinin ortaklığı ve coğrafi öncelikleri ele alınmaktadır. Marina Larionova ve Andrei Vladimirovich Shelepov "Potential role of the NDB and AIIB in the global financial system" makalesinde yeni ve geleneksel kalkınma bankalarının yönetim, sermaye ve finansman modellerindeki bazı farklılıklara rağmen, bu iki grubun rekabet etmek yerine işbirliği yapacağı ve birbirlerini tamamlayacaklarını öne sürmektedir. Yeni bankalar hala gelişmelerinin ilk aşamalarında olmakla birlikte sadece altyapı projelerinin finansmanına odaklanmaktadır. Önde gelen geleneksel MDB'ler (IADB⁵, ADB⁶, IDB⁷, AfDB⁸ ve EBRD⁹) ise genellikle birkaç alanda aktiftir ve altyapı yatırımları ortalama olarak operasyonların % 30 ila % 50'sini oluşturmaktadır Buna ek olarak, yeni bankalar sürdürülebilir ve sorumlu finansman ilkelerini desteklemekte ve özellikle AIIB diğer bankalarla işbirliği ve değişim deneyimi geliştirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, yeni ve geleneksel MDB'ler arasındaki farkların şu anda herhangi bir çatışmaya yol açması veya doğrudan rekabeti artırması olası değildir. On yıl içinde bile NDB ve AIIB'nin katkısı, altyapı finansmanındaki boşluğu doldurmak konusunda yetersiz kalacaktır.

Bu bağlamda, yeni bankaların potansiyeli, geleneksel MDB'lerle işbirliği yaparlarsa etkili şekilde kullanılabilir. İki yeni bankanın belgeleri böyle bir işbirliğini sağlamaktadır. AIIB Sözleşme Esasları, bankanın ana hedeflerinden biri olarak diğer kurumlarla işbirliğinden bahseder ve halihazırda onaylanmış olan çoğu proje geleneksel MDB'ler tarafından ortak olarak finanse edilmektedir. Dolayısıyla yeni bankalar, uluslararası finansal sistem reformu için katalizör görevi görebilir ve geleneksel MDB'leri geliştirmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarına daha duyarlı hale getirebilir (Larionova ve Shelepov,2016).

Diğer bir çalışmada Helmut Reisen, "Will the AIIB and the NDB Help Reform Multilateral Development Banking?" adlı makalesinde BRICS liderliğindeki MDB'lerin kurulmasının , mevcut altyapı finansmanı boşluklarının bir kısmını karşılamaya yardımcı olduğu ölçüde küresel kalkınma için faydalı olacağını ve yeni bankaların geliştirmekte olan pazar ve geliştirmekte olan ülkeler için ses getireceğini ve OECD üyesi olmayan ülkelerin çok taraflı kalkınma kredilerinde yeniden dengelenmenin temsilcisi olacağını öne sürmektedir (Reisen, 2015)

Yeni bankalar, çok taraflı kalkınma finansmanında üyelere yönelik değişik seslerin duyulmasına olanak sağlayacaktır. Mevcut Bretton Woods sistemi için rekabeti geliştirecektir. Diğer yandan geleneksel MDB'ler içinde yer alan ADB'nin kısıtlamalarla oldukça sıkışık hale gelmesi, bir projenin tekliften onaylamaya ve tamamlanmaya geçmesinin ortalama yedi yıl sürmesi ve sistem içinde gecikmelere sebep olması yeni kurulan bankalara bu sorunların bir kısmının aşılmasını sağlayacak bir işlev vermektedir.

Hongying Wang'ın "The New Development Bank and the Asian Infrastructure Investment Bank: China's Ambiguous Approach to Global Financial Governance" adlı makalesi Çin'in iki farklı geleneğe sahip her iki bankayı da kucaklamasının küresel finansal yönetiminin bu alanında henüz tutarlı yeni bir Çin modeli bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumun Çin'in gelişmiş ülkelerin egemen olduğu mevcut mali düzene karşı belirsiz tutumunun bir tezahürü olduğu belirtilmektedir. Çok sayıda ulusal kimliği ve karmaşık ekonomik ve siyasi çıkarları göz önüne alındığında, öngörülebilir bir gelecek için Çin'in mevcut liberal uluslararası ekonomik düzen ile alternatif Güney-Güney işbirliği dünyası arasında gri bir bölgede kalacağını muhtemel olduğunu söylemektedir (Wang,2019).

AIIB ve NDB'yi karşılaştırdığımızda; bugüne kadar geleneksel MDB'lerle işbirliği konusunda farklı yaklaşımlar benimsedikleri görülecektir. AIIB, ortaklıklar ve işbirliği ile ilgili olarak çok sayıda Mutabakat Zaptı veya diğer MDB'lerle de anlaşmalar imzalamıştır. Haziran 2018'e kadar onayladığı 25 projeden 17'si diğer çok taraflı finans kurumlarıyla ortaklaşa finanse edilmektedir. Bankanın kısa tarihi ve uygun maliyetli olma yönündeki kesin kararlılığı göz önüne alındığında AIIB'nin proje eş finansmanından kazançlı çıkacağı sonucuna varılabilir. Bu süreçte öteki MDB'ler ile işbirliği sonucunda diğer MDB'ler yatırım projelerinin tanımlanmasına, değerlendirilmesine ve uygulanmasına yardımcı olabilir. Ayrıca, birlikte finanse edilen tüm projeler, ana ortakların çevresel ve sosyal koruma politikalarını kullanır ve çevresel ve sosyal değerlendirmeleri yürütmek, etki azaltma önlemleri tasarlamak ve raporları duyurmak için genellikle ortak kurumlara güvenerek işbirliği geliştirir. Böylelikle ABD'nin bu yeni bankalara karşı lobi yaparken öne sürdüğü; yeni bankanın Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası (ADB) tarafından kabul edilen çevre koruma standartlarını, tedarik gereksinimlerini ve diğer önlemleri karşılayamayacağına yönelik çekinceleri ortadan kaldırmaya yönelik tutum sergilenmiş olmaktadır.

Diğer taraftan AIIB'den farklı olarak NDB; ulusal kalkınma bankaları ve ticari bankalarla da çok sayıda anlaşma imzalamıştır. Uygulamada, çok sayıda Mutabakat Zaptı ve diğer MDB'lerle yapılan anlaşmalara rağmen, NDB şimdiye kadar diğer MDB'lerle herhangi bir yatırım projesinde eş finansmana gitmemiştir. Bunun yerine, ilk kredilerini alırken borç alan ülkelerdeki ulusal kalkınma makamları ile yakın işbirliği içinde çalışarak sınırlı deneyim ve kapasitesini farklı bir şekilde sunmayı seçmiştir. Borçlular ya üye ülkelerin ulusal hükümetleri ya da bir üye ülkenin hükümetine ait büyük bir banka ya da şirkettir. Bu borçlular daha sonra kendi ülkelerindeki kuruluşlara veya projelere fon vermektedir. Wang'ın makalede belirttiği gibi Çin'in iki farklı geleneğe sahip bu iki bankayı da yönlendirmesinin küresel finansal yönetişimin bu alanında henüz tutarlı yeni bir Çin modeli bulunmadığını göstermektedir.

Diğer yandan geleneksel MDB'lerden olan Asya Kalkınma Bankası (ADB) kısıtlamalarla o kadar tıkanmıştır ki, bir projenin devam etmesinin artık ortalama yedi yıla kadar sürmesi sistemin de tıkanmasına neden olmakta ve yeni MDB'lerin katkısı önem kazanmaktadır.

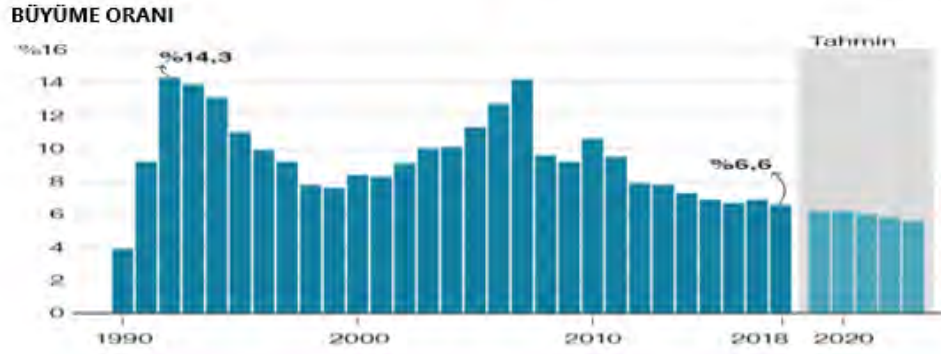
Bununla birlikte tüm bu çalışmaların ışığında küresel finansal sistemde Çin'in önemli bir aktör olarak yer alması mevcut sistemi tehdit eden bir unsur olarak görülmemektedir.

3. GÜNÜMÜZDE ÇİN'DE TİCARET, FİNANS VE BÜYÜME

3.1. Çin ve büyüme

Deng ile başlayan açıklık politikası sonrasındaki hızlı yükseliş sürecinde Çin İstatistik Kurumunun verilerine göre 1979 ve 2017 yılları arasında (1980'lerin sonunda yaşanan bunalımlı dönem hariç) GSYİH'da ortalama % 9.5 büyüme gerçekleşirken son yıllarda gerileme gözlenmektedir. 2012 yılında büyüme oranının % 7.8 a gelmesi ve 2017'den itibaren büyüme hızında gözlenen yavaşlamanın, ticaret ve teknoloji savaşları sonucunda oluşan gerilimler nedeniyle 2019'da yoğunlaştığı görülmektedir. Grafik 2'den de görülebileceği gibi IMF'nin tahminleri çerçevesinde büyümenin 2020 sonrasında da gerilemeye devam etmesi öngörülmektedir.

Grafik 2. Çin'in Yavaşlayan Büyümesi

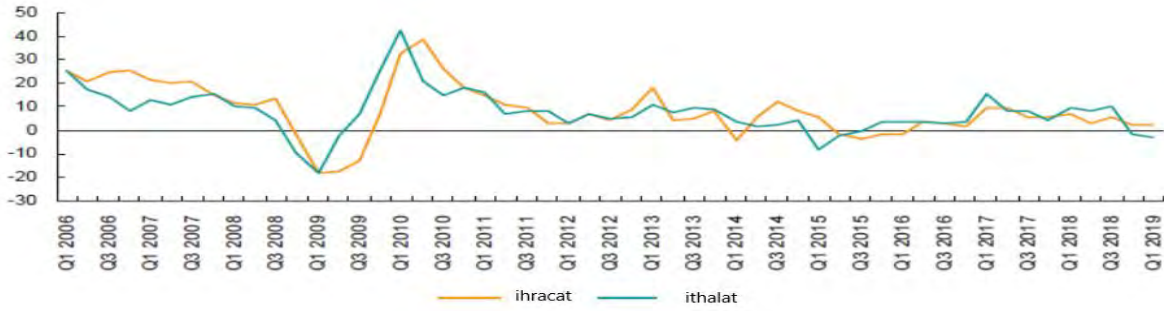
Kaynak: IMF 2019, bbc.com/news/business-49943654

Bununla birlikte, Grafik 2’de görüldüğü gibi Çin’in ticari büyümesinin de yavaşlaması, diğer Doğu Asya ve Güneydoğu Asya ekonomileri üzerinde büyük olasılıkla bütünleşik değer zincirinin bozulmasına neden olacağı için, önemli bir etkiye sahiptir.

3.2. Çin ve ticaret

Ticaret gerilimlerinin yarattığı belirsizlikler ve artan faiz oranları büyümede ortaya çıkan yavaşlamanın önemli nedenlerindedir. Grafik 3’te gözleneceği gibi; gelişmiş ülkelerin taleplerine bağlı olarak, Çin mallarının ithalatındaki yıllık büyüme oranı, 2018’in ilk üç çeyreğinde yüzde 9,5 iken, 2018’in son çeyreğinde yüzde -1,9’a ve 2019’un ilk çeyreğinde yüzde -3,1 e çarpıcı bir şekilde gerileme kaydetmiştir.

Grafik 3: 2006-2019 yılları arasında Çin’in ihracat ve İthalat hacmi

Kaynak: Unctad

Çin’in başlıca kuru yük emtialarda dünya ticaretinin yüzde 43’ünden fazlasını ve toplam deniz ticaretinin yaklaşık dörtte birini ithal ettiği için, kuru yük emtia ticaretini şekillendiren eğilimler, Çin ekonomisinin merkezi rolünü ortaya koymaktadır (Trade and Development Report 2019).

3.3. Çin ve Finans

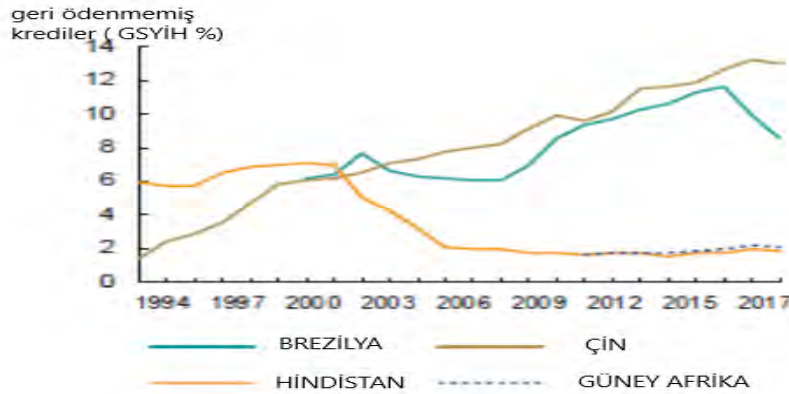
Çin’de devlete ait bankalar entegre bir ulusal kalkınma stratejisine sahip olarak, hükümetin politika hedeflerini açıkça destekleyecek şekilde kurulmuş, böylece önceden var olan Çin Devlet Bankaları¹⁰ ticari borçlanmaya odaklanarak kamuya yönelik hedeflerden ziyade pazar performansına yönelmiştir. Çin Kalkınma Bankası (CDB), hem yerelde hem de daha geniş gereksinimler için yüksek düzeyde özerklikle çalışmış ve kredi kararları almışlardır.

Bankanın 1,6 trilyon ABD doları tutarındaki kredileri öncelikle Çin Beş Yıllık Planları ile ilgili yatırımları desteklemekte ve yeni kredilerinin yaklaşık dörtte üçü sekiz öncelikli alana¹¹ yönlendirilmektedir. Örneğin Çin İhracat-İthalat Bankası; mekanik, elektronik ve ileri teknoloji ürünlerinin ihracatını ve ithalatını kolaylaştırmak, Çinli firmalara denizaşırı müteahhitlik ve dış yatırım konularında yardım etmek ve uluslararası ekonomik işbirliği ve ticareti teşvik etmek amacıyla 422 milyar dolar tutarında kredi kullandırmıştır (Trade and Development Report 2019).

Öte yandan finansman açısından bakıldığında, Çin'deki bankacılık sisteminin önemli bir özelliği; kamu bankaları piyasalara daha düşük maliyetle erişimi sağlanması ve uzun vadeli projelere finansman bulunmasını kolaylaştırmasıdır. Çin'de hükümetin genel ekonomik politikası, kalkınmayı destekleyici politikalar üzerindedir ve kamu bankacılığının rolünün bu yönde gelişmesine neden olmaktadır. Bunun yanısıra Çin Merkez Bankası, her zaman hükümetin endüstriyel politika hedeflerini parasal hedeflerle birlikte koordine bir şekilde ele almayı hedeflemiştir. Çin'de, kamu bankalarının bir alt kümesi olan ve çoğu durumda kamuya ait ulusal kalkınma bankalarının ödenmemiş kredileri GSYİH'nın payı olarak önemli ölçüde artmıştır.

Grafik 4'ten de izleneceği gibi Çin'de ulusal kalkınma bankasının verdiği kredilerin yükselen bir seyir izlediği gözlenmektedir.

Grafik 4: Gelişen Ülkelerde Ulusal Kalkınma Bankalarının Rolü

Kaynak: Trade and Development Report 2019, sayfa 157

Tüm bu finansal faaliyetlerin yanısıra Gölge Bankacılık¹² faaliyetleri, finansal serbestleşme ile teşvik edilen ve daha yüksek getiri arayan bankaların, kurumlara önemli finansman sağlayıcıları haline geldiği ortamlarda hızla artma eğiliminde olmuştur. Gözetime ve katı düzenlemelere tabi olmayan bu kurumlar, bankaların kısıtlamalar nedeniyle giremeyecekleri alanlara borç verme ve yatırım yapma eğilimindedir. Genellikle geçmiş satın alımları teminat olarak kullanarak borç alınan fonlar, gölge bankalar için ana fon kaynakları olduğundan, varlıklarındaki doğal riski, finansal sistemin geri kalanına aktarmaktadırlar. Devlet bankaları da gölge bankacılık sistemine sağladığı krediler üzerinden yüksek karlı faaliyetler yürütmektedir. Bunun yanısıra inşaat/gayrimenkul sektöründe 2011 yılının ağustos ayında ortaya çıkan ciddi çöküş en büyük 10 emlak şirketinin ellerinde bulunan 50 milyar dolar değerinde satılmayan gayrimenkule ait gölge bankacılık tarafından verilen kredilerin ödenmesi konusunda yaşanan sorunların Çin'de yeni konut fiyatlarının %25 ve daha fazla düşmesine neden olmuştur ve bu durum piyasada güven krizini oluşturacak tehlikeli boyutlara ulaşmıştır (Foster ve McChesney, 2013).

4. ÇİN'İN ULUSÖTESİ YATIRIM STRATEJİLERİ VE ULUSÖTESİ ŞİRKETLERİ

Çin Girişim Konfederasyonu (MSK) ve Çin Girişim Yöneticileri Derneği tarafından ortaklaşa yayınlanan raporda şirketlerin 2018 gelirlerine göre; 76 sektörü kapsayan en büyük 500 şirketi, bir önceki yıla göre % 11.14 artışla 79.1 trilyon Yuan (11 trilyon \$) toplam gelir elde etmiştir. Dolayısıyla performansın ve istikrarlı büyümenin arttığı görülmektedir. 500 işletmenin toplam net kârı da, bir önceki yıla göre % 10.28 artarak 2018'de 3.53 trilyon Yuan'a ulaşmıştır. 500 şirket'in 244'ü imalat sanayiinden ve 173'ü hizmet sektöründendir. Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri; 500 şirketin gündeminde önemli bir yere sahiptir. 2018 de bu şirketlerin 426'sı Ar-Ge'ye toplam 976.55 milyar yuan yatırım yapmış, bu alandaki bütçesinde bir önceki yıla göre yüzde 21.71 artış kaydedilmiştir (<http://govt.chinadaily.com.cn/a/201909/01/WS5d6c8439498ebcb1905790a4.html>).

China National Petroleum Corp şirketi; 896.39 milyar yuan (146 milyar ABD doları) yurtdışı varlıklarla Çin Kurumsal Konfederasyonu (CEC) ve Çin İşletme Direktörleri Birliği (CEDA) tarafından yayınlanan En İyi 100 çokuluslu işletme listesine girmiştir. Bununla birlikte, 2013 yılında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı tarafından yayınlanan 2014 Dünya Yatırım Raporuna göre; Çin'in diğer ülkelere doğrudan yatırımını 50,2 milyar ABD dolarına çıkarmıştır. Sınır ötesi birleşme ve devralmalar da edildiğinde doğrudan yatırım büyüklüğü 101 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Çin Girişim Konfederasyonu istatistikleri, ülke girişimcileri yabancı yatırımlarının yıllık ortalama artış hızının 2002'den bu yana % 42,13'e kadar yükseldiğini göstermektedir. Bununla birlikte, şirketlerin yurt dışı geliri geçen yılın aynı dönemine göre % 4,77 artarken, bu artışın yurt dışı varlıklarda ki % 16,95 oranındaki artıştan çok daha düşük kaldığı görülmektedir. China Enterprise Development Research Institute'un baş araştırmacısı Li Jin, Çin ile ilgili olarak "*Tanınmış çokuluslu şirketler, ürünler, teknoloji, markalar ve yönetim konusunda temel rekabet avantajlarına sahiptir. Şirketlerin ölçeği çok büyüktür*" demektedir (Lu Na, 2014).

UNCTAD tarafından yayınlanan World Investment Report'a göre 2018 yılı Ulusötesi şirketler (TNC) sıralamasında Çin'in Hong Kong dahil ulusötesi şirket sayısı 7'dir.

Tablo 1: Dünyanın en büyük finansal olmayan çokuluslu şirketleri yabancı varlık sıralaması 2018

Dünyanın en büyük finansal olmayan çokuluslu şirketleri yabancı varlık sıralaması,2018											
(Milyon dolar ve çalışan sayısı)											
sıralama					varlıklar		satışlar		istihdam		
yabancı varlık	TNI b	şirketler	merkez ülke	endüstri kolu	yabancı toplam	yabanı toplam	yabancı toplam	yabancı toplam	(yüzde)		
13	8	CK Hutchison Holdings Limited	Hong Kong, Chi	Perakende satış	144891	157337	33036	35358	279000	300000	92,8
40	77	China COSCO Shipping Corp Ltd	Çin	Nakliye ve depolama	84419	109044	22800	34668	8091	100550	50,4
45	87	Tencent Holdings Limited	Çin	Bilgisayar ve Veri İşleme	77594	119824	1555	53813	35169	54309	44,1
56	98	China National Offshore Oil Corp	Çin	Madencilik, taşocaklığı ve petrol	67282	173408	21348	81482	12738	97986	26,0
62	100	State Grid Corporation of China	Çin	Elektrik, gaz ve su	60000	585299	45003	3E+05	16535	913546	8,4
67	73	China National Chemical Corpora	Çin	Kimyasallar ve Yardımcı Ürünler	56241	121444	32788	59226	86025	158425	52,0
98	99	China Minmetals Corp (CMC)	Çin	Metaller ve metal ürünler	42790	131338	17308	72997	13348	203786	20,9

Ulus ötesi endeksi, (TNI) üç oranın ortalaması olarak hesaplanmaktadır: yabancı varlıklar toplam varlıklara, yabancı satışlar toplam satışlar ve yabancı istihdam toplam istihdam.

Kaynak: UNCTAD, WIR 2018

2010 yılında yabancı varlık açısından ilk 100 içinde yer alan Çin şirketlerinin sayısı 2 iken 2017 yılında şirket sayısı 5'e 2018 de ise 7'e yükselmiştir. 2010 yılı şirketlerinin faaliyet alanlarına baktığımızda çeşitli alanlarda faaliyet gösteren Hutchison Whampoa Limited perakende satış şirketi Hong Kong şirketi ile CITIC Group Çin şirkettir. 2018 yılına gelindiğinde ise (Tablo1), CK Hutchison Holdings Limited perakende satış şirketi, China

COSCO Shipping Corp Ltd taşımacılık ve depolama şirketi, China National Offshore Oil Corp (CNOOC) maden taşıyacağı petrol şirketi, Tencent Holdings Limited bilgisayar ve data işleme şirketi, State Grid Corporation of China Elektrik, gaz ve su şirket China National Chemical Corporation (ChemChina) Kimyasallar ve Yardımcı Ürünleri, ve China Minmetals Corp (CMC) Metaller ve metal ürünler yer almaktadır.

Bir başka şirket sıralamasına göre Çin, Fortune Global 500 listesinde 2000 yılında sıralamada ABD'den 170 TNC'ye karşılık 10 Çin TNC'i yer alırken, 2010 yılında 139 ABD TNC'ye karşılık 46 Çin TNC'i olarak sıralamada şirket sayısını belirgin şekilde arttırmıştır. 2015 Fortune Global 500 listesinde en fazla sayıda TNC'ye sahip olan ABD'den sonra ikinci olmuştur ve son beş yıldır TNC ev sahibi ülkeler listesinde art arda ikinci sırada yer almıştır. 2016 da, servet ve kaynakların hareketlerini kontrol eden en büyük, en güçlü ve en zengin şirketler sıralamasında 128 Amerikan TNC'sine kıyasla 106 Çin TNC (Hong Kong merkezli olanlar da dahil)si listelenmiştir. Dolayısıyla 2010'dan bu yana kısa sürede Çin küresel şirketlerinin çarpıcı büyümesi dikkat çekmektedir.

Son olarak dünyanın en zengin şirketlerinin yer aldığı *2019 yılına ait Fortune Global 500 Şirketleri* listesine göre ise, Çin'in 119 şirketi, listede 121 şirketi bulunan ABD ile yakın sayıda şirketle yer almaktadır. Tablo 2 de görüldüğü gibi aynı zamanda ilk on şirket içinde 3 Çin şirketi, ABD ve Japonya'nın önüne geçmiştir ve sıralama içinde yerlerini 2010 yılına göre iyileştirmişlerdir.

Tablo 2: Fortune Global 500 Şirket sıralamasına göre ilk 10 içinde yer alan Çin Şirketleri

<u>Şirket</u>	<u>2019 sıralama</u>	<u>2011 sıralama</u>	<u>Gelir (milyon\$)</u>
Sinopec Group	2	5	414,149
China National Petroleum	4	6	392,976
State Grid	5	7	387,056

Kaynak: Fortune Global 500,2019

Çin ekonomisindeki büyük şirketlerin yükselişi, diğer gelişmekte olan ekonomilerden önce, ülkenin "*sürdürülebilir büyüme*" elde etmesine yardımcı olan kilit aktörlerden biri olmuştur. Alibaba Group gibi şirketler, küçük Çinli firmaların ithalatçılarına garantiler sunarak bu şirketlerin ihracatlarını genişletmelerine yardımcı olmaktadır.

Gelişmekte olan 71 pazar ekonomisinin büyüme modellerini inceleyen McKinsey Global Institute (MGI) çalışmasına göre kişi başına düşen GSYH artışı 50 yıl boyunca yıllık % 3.5 tan fazla olan ülkeler sıralamasına baktığımızda,

Çin	8,827\$
Hong Kong	46,193\$
Endonezya	3,846\$
Malezya	9,944\$
Singapur	57,714\$
Güney Kore	35,980\$
Tayland	6,593\$

şeklinde sıralandığı görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yüksek performans gösteren bu ülkeler, 20 yılda 1 milyar insanı aşırı yoksulluktan kurtarmıştır (<https://www.mckinsey.com.mgi-outperformers-full-report-sep-2018.ashx>)

Çinli şirketler büyümeye devam ederken, aynı zamanda yenilikçilik yoluyla ABD' yi de yakalamaya çalışmaktadırlar. Bu konuda Cornell Üniversitesinin, INSEAD ve Ortak Fikri Olan Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO) ile Bilgi Ortakları (Cornell Üniversitesi ve Ortakları raporu) arasındaki işbirliği ile oluşturulan *Global İnovasyon Endeksine* göre, uluslararası patent başvuruları ve bilimsel yayıncılık faaliyetlerine bakıldığında 126 ülkenin küresel inovasyon sıralamasına göre; Çin zaman içinde sıralamada sürekli yükselerek 2016 yılında 25.sıraya ulaşmıştır ve aynı yıl Amerika 4. sırada yer almaktadır.Devam eden yıllar içinde Çin sıralamada ilk 25'te görülmektedir. 2019 sıralamasına göre ise Çin 14. Sıraya yükselirken ABD 3. sıraya geçmiştir (Global Innovation Index 2019).

2010-2017 yılları arasında patent başvurularına baktığımızda;

Bioteknoloji alanında ABD 126,581 Çin 92,107,

Tıbbi ürünlerde ABD 204,057 Çin 214,992

Medikal teknolojide ABD 284,223 Çin 115,805

patent başvurusunda bulunmuştur ve ABD ile Çin listenin ilk sıralarında rekabet etmektedirler.

5. BÜYÜMEDE YAVAŞLAMA BASKISI VE LEWIS DÖNÜM NOKTASI

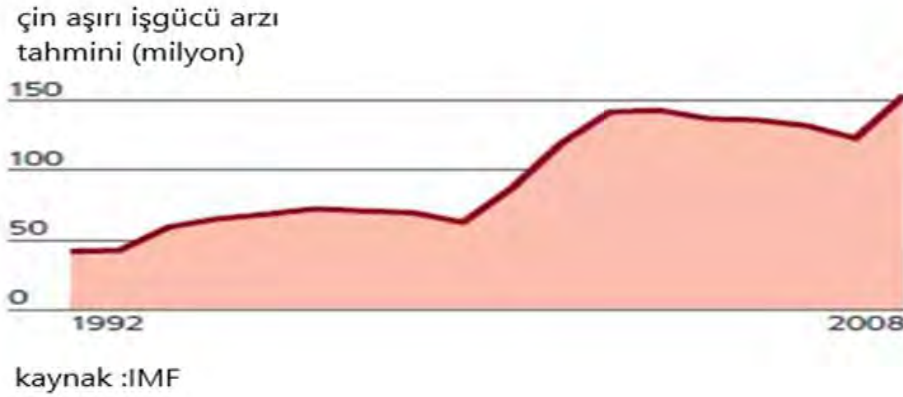
Dış ticaret, enerji kullanımı, ulusötesi şirketler ve inovasyon konularında yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, dünyanın en hızlı büyüyen ülkesi Çin'deki işçi hareketleri ve artan ücretlerin baskısı ekonomistlerin 'Lewis dönüm noktası' dediği olguya çok yakın bir iktisadi aşamaya geldiğini ve büyümenin sürdürülebileceğinin irdelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Lewis noktası, gelişmekte olan bir piyasa ekonomisinde ucuz emeğin tükendiği yerdir. Lewis noktası gelişen bir ekonominin iki sektörünü inceleyen Nobel ödüllü ekonomist Arthur Lewis tarafından oluşturulan bir gelişim modeline dayanmaktadır. Ekonominin iki sektörünün, “kırsal veya geleneksel sektör” ve “kentsel veya modern sektör”ün emek tecrübesine dayanmaktadır. Birincisi, işgücünün büyük bir bölümünü yürüten tarım sektörü, ikincisi ise esas olarak sanayi üretimi yapan modern pazar odaklı sektör tarafından temsil edilmektedir.

Ücret seviyelerinin geçim seviyesinde olduğu ve emek arz kaynağının temel olarak geçimlik tarım gibi temel endüstrilerden geldiği durumlarda, ekonominin sınırsız emek arzına sahip olduğu varsayılmaktadır. Geleneksel sektörde, doğal kaynaklarına göre nüfusun fazla olması emeğin marjinal ürününün sıfır olması anlamına gelmektedir. Modern sektörde, sermaye oluşumu ve teknolojik ilerleme, üretimin ve kazancın artmasına neden olmakla birlikte başlangıçta işçinin sıfır fırsat maliyeti nedeniyle herhangi ücretlerde bir artış olmamaktadır. Böylece, bir süre boyunca, modern sektör, geleneksel sektörün artı-emeğini emerek büyüyebilir. Ancak, emek fazlası tükendiğinde, geleneksel sektörde emeğin marjinal ürünü sıfırın üzerine çıkmaktadır ve modern sektördeki ücretler, emeği geleneksel sektörden çekmek için artmaktadır. Bu nokta; ekonomik gelişmede Lewis'in bir ülke için dönüm noktası olduğunu belirlediği noktadır (Lewis, 1954). Dönüm noktasından önce, halihazırda gelişmiş ekonomilere kıyasla modern ekonomiye dönüşme, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyüme oranının oldukça yüksek olmasıyla hızlı seyretmektedir. Dönüm noktasından sonra ise, ekonomik büyüme, ekonominin bir zamanlar fazla emekten dolayı elde ettiği karşılaştırmalı üstünlüğü kaybetmesi nedeniyle yavaşlamaktadır (Wang ve Weaver, 2013).

Öte yandan ekonominin büyümesi, esas olarak tarım sektöründen gelen sınırsız emek arzının desteğiyle sanayi sektörü tarafından yönlendirilmektedir. Başlangıçta göçmen işgücü, çiftçilikte yaygın olan yaşam standartlarına karşılık gelen düşük ücretleri kabul etmektedir. Bu durumda modern sektör düşük işçilik maliyetlerinin yardımıyla kâr elde edebilmekte ve tasarruf sağlayabilmektedir. Böylelikle artan tasarruflar, genişleme için sermaye oluşumunu finanse etmektedir. Ancak Lewis dönüm noktasında tarımsal sektörden daha fazla emek gelmediği bir noktaya ulaşılmış ve ücretler artmaya başlamıştır. Başka bir deyişle modern sektörde daha fazla yatırımla elde edilen verimlilik artışları, sanayi sektöründe ve genel ekonomide istihdamı artırmaktadır. Böylelikle modern sektörde ücretlerin ötesine geçen verimlilik artışı, modern sektörün ekonominin tam istihdamda olduğundan daha karlı olmasını ve daha yüksek yatırım yapılmasını sağlayabilir. Yeni yapılan yatırımlarla birlikte tarımda emek fazlası tükendiği zaman ise, işçi ücretleri daha hızlı artmakta, sanayi karları azalmakta ve yatırımlar düşmektedir. Bu noktada ekonominin Lewis Dönüm Noktasını (LTP) geçtiği söylenir. Grafik 5'ten de görüleceği gibi Uluslararası Para Fonu, Çin'de işsiz ve işsiz işçilerin rezervinin yer aldığı aşırı işgücü arzının 2013'te 150 milyon aralığında olduğunu ve 2020'ye kadar 30 milyona düşeceğini ve Çin'in LTP'ye 2020-2025 yılları arasında ulaşacağını tahmin etmektedir (Das ve N'Diaye, 2013).

Çin, halen geleneksel veya geçim ekonomisi olan geniş kırsal hinterlandından aldığı ucuz emek nedeniyle son otuz yıldır büyümeye devam etmektedir. Ancak, tek çocuk politikası gibi hükümet tarafından alınan çeşitli idari tedbirler nedeniyle demografik yapıları değişmekte ve fazla emek miktarı da azalmaktadır. Çin ayrıca son iki yılda işgücü grevleri, kıtlık ve ücret artışları yaşamış ve birçok araştırmacının Lewis dönüm noktasına ulaşıp ulaşılmadığını tartışmasına neden olmuştur. Lewis dönüm noktasına ulaşan herhangi bir ülke için, ucuz işgücü artık mevcut olmadığından ve dolayısıyla büyümesi de azalmaya başladığı için sanayi sektörü ister istemez yavaşlamaktadır.

Grafik 5: Çin Aşırı İşgücü Arzı Tahmini

Kaynak: (<https://economictimes.indiatimes.com/news/international/what-is-lewis-turning-point-and-its-importance-for-china/articleshow/15263147.cms>)

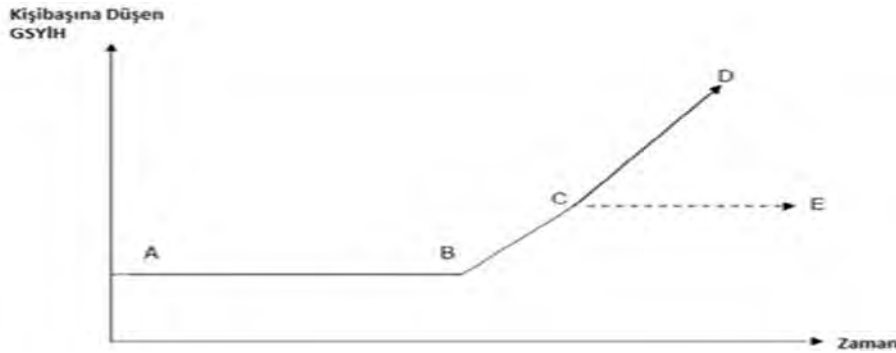
Bu çerçevede IMF'in yaptığı çalışmada Çin'in daha yüksek doğurganlık, daha fazla işgücüne katılım oranı, finansal reform veya daha yüksek üretkenliğe sahip alternatif senaryolar yoluyla dönüm noktasının başlangıcını çevresel olarak geciktirebileceğini, ancak demografik verilerin fazla emeğin tükenmesine neden olan baskın güç olacağını vurgulamaktadır. (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1326.pdf>).

Sanayileşmenin ilk aşamalarında yaşanan büyümenin, ucuz işgücü ve sermayenin ekonomiye yönlendirilmesinden kaynaklandığı ileri sürülürken günümüzde Çin'in işgücü küçülmektedir. Dolayısıyla işçilik maliyetlerinin hızla artışı ve Çin'in düşük maliyetli bir

üretim merkezi olarak avantajının azalmaya başlaması nedeniyle günümüzde Çin için yenilik çok önemlidir ve ekonomisinin “orta gelir tuzağı” (MIT)ni aşmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bilindiği üzere; orta gelir tuzağı, gelişmekte olan bir piyasa ekonomisinin orta gelire ulaştığında ekonomik büyümenin yavaşladığı bir durumdur ve bununla birlikte orta gelir tuzağı, belirli bir gelire ulaşan bir ülkenin (verilen avantajlar nedeniyle) bu seviyede sıkışıp kaldığı teorik bir ekonomik gelişme durumunu ifade etmektedir. MIT terimi, Dünya Bankası tarafından orta gelir olarak sınıflandırılan ve daha zengin veya daha fakir olandan daha yavaş bir oranda büyüyen ekonomilere atıfta bulunmak üzere kullanılmaktadır. Orta Gelir Tuzağı kavramını ilk olarak kullanan Dünya Bankası uzmanları Kharas ve Gill'in 2007 yılında yayınlanan “Bir Doğu Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme için Fikirler” için Fikirler” başlıklı raporlarında; Orta Gelir Tuzağı'na yakalanan ülkeleri, az gelişmiş ülkeler ile düşük ücretli standart imalat sanayi ürünlerinde rekabet edemeyen ve inovasyon temelli büyüyen üst gelir grubu ülkeleri yakınsamakta zorlanan ülkeler olarak tanımlanmaktadır (Gill ve Kharas, 2007).

Orta gelir tuzağına ilişkin Grafik 6'da, kişi başı GSYİH'nın zaman içinde değişimi üzerinden ülkelerin gelişim aşamaları verilmiştir.

Grafik 6: Bir Ekonominin Gelişim Aşamaları

Kaynak: Kasa H., 2019

- A – B : Geleneksel toplum, az gelişmişlik, karşılaşılan yoksulluk tuzağı
- B – C : İlk gelişim aşaması, yoksulluk tuzağından kaçış, piyasaların ilk gelişim evresi.
- C noktası : Orta gelir seviyesi.
- C – D : Yüksek gelir düzeyine (D'ye) ulaşmak için sürekli büyümeyi devam ettirmek.
- C – E : Durgunluk veya düşük büyüme - orta gelirli tuzağı.

B'den C'ye kadar olan yol, ülkeyi tarımdan sanayi ekonomisine dönüştüren uzun bir süreçtir. Bu süreçte ekonomi, faktör piyasaları, teknolojik seviyeler ve karşılaştırmalı üstünlük de dahil olmak üzere yapısal değişimin birçok yönünün yaşandığı bir süreçtir. Ekonomi C noktasına (orta gelir aşaması) ulaştığında, tüm bu yapısal değişiklikler ülkenin yüksek gelir düzeyine başarılı bir geçiş için üstesinden gelmesi gereken büyük zorluklar haline gelir. C noktasında; faktör piyasalarında, reel ücretler ekonominin emek fazlasından emek kıtlığına geçişiyle, Lewis (1954) modelindeki "dönüm noktası" na kaymasıyla birlikte artmaktadır. Bu dönüm noktası yaklaşık olarak C ile örtüşmektedir. Bu noktadan sonra, emek, ücretlerdeki artışa uyması için daha üretken olmalıdır. Dolayısıyla büyüme için, ülkenin yüksek teknolojik gelişmelerle ve yönetsel kaynaklarla donatılması ve sermayenin verimli kullanılması gerekmektedir. Başka bir deyişle, ekonominin büyümesi; artan oranda toplam faktör verimliliğine (TFP) dayanmaktadır. Faktör verimliliğinin artırabilmek için ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücü yetiştiremeyen, yenilikçi politikalara ayak uyduramayan ve emek yoğun üretim sektörlerindeki hâkimiyetini kaybeden ülkelerin büyüme oranı; Grafik 6'de gösterilen

C-E yolunda bir tür sarmal olarak görülebilecek MIT ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Tran, 2013).

Çin'deki ekonomik gelişmenin dünya ekonomisi içinde önemli etkileri vardır. Yüksek gelirlili bir ekonomi haline gelen bir Çin'in, dünya önemli bir etki yaratacağı açıktır. Ancak, Çin'in orta gelir tuzağına (MIT) yakalanması geciktiği ölçüde, bu etki hafifleyebilir. Literatür, Lewis Dönüm Noktası'nın (LTP) ortaya çıkmasının, bir MIT'nin olası başlangıcını işaret edeceğini öne sürmektedir. Dolayısıyla Çin'de LTP'ye ulaşıp ulaşılmadığı sorusu dünya ekonomisi açısından da önem taşımaktadır.

Çin'in küresel ekonomide gelecekteki ekonomik performansının ve etkisinin geniş kapsamlı sonuçları, Çin'de ekonomik kalkınmanın meydana gelme biçiminin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu nedenle, Çin ekonomisinin, geleneksel sektörden modern sektöre işgücü transfer oranının artan bir düzeyden, azalan bir seviyeye yönelmesi, son yıllarda görülen yüksek ekonomik büyüme oranlarının devam edip etmeyeceğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu konudaki akademik tartışmaların çoğu, LTP'nin hesaplanmasını kapsamaktadır ve genellikle Çin'den gelen ulusal verilerle karşılaştırılan diğer ülkelerdeki küresel verilere dayanan çeşitli girişimler karışık sonuçlara ulaşmaktadır.

Bununla birlikte Çin'deki sosyal adalet, fikri mülkiyet ve araştırma ve geliştirme gibi alanlardaki reformlar genişletilmedikçe, ekonomik kalkınmanın sürdürülmesi zora sokulmaktadır. Tüm bunların yanısıra Çin'in geniş nüfusu, coğrafi alanı ve sıra dışı ekonomik büyüme kalıpları, ülkedeki ekonomik kalkınmanın hangi aşamasına ulaştığını tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Coğrafi alanlar üzerinden LTP inceleyen Charles Stuart Ünivertesinden John Hicks ve Claire Harvey tarafından yapılan araştırmada illere ilişkin veriler bölgesel bazda incelenmiş, orta ve batı illerinden önemli ölçüde daha gelişmiş olan sahil illerinin, LTP'yi geçtiği ve orta gelir düzeyinin üzerinde sorun yaşamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik gelişmenin öncelikli olarak kıyı illerinde gerçekleşmesi ve kıyı illerinin ortalama olarak Lewis'in dönüm noktasına ulaştığı ya da geçtiği hipotezini desteklemektedir. Bu bulgular, Çin ekonomisinin mekansal olarak ülke genelinde çok farklı ekonomik gelişme düzeylerine sahip homojen bir bütün olmadığını kabul etmenin ne kadar önemli olduğunu belirlemektedir. Çin'in bir bütün olarak orta gelir tuzağının üstesinden geleceğini iddia eden akademik literatür açısından kıyı bölgesindeki iller zaten yüksek gelir statüsüne ulaşmıştır. Bu noktada henüz büyümeyen illerin de, orta gelir seviyelerine hapsolmeden bunu yapacakları ileri sürülmektedir. Orta ve batı illerinden önemli ölçüde daha gelişmiş olan kıyı illerinin, LTP'yi geçtiği ve orta gelir düzeyinin üzerinde sorun yaşamadığı öngörüsü altında orta gelir tuzağının önlenebileceğini ileri süren bu çalışma Çin'in bir bütün olarak orta gelir tuzağının üstesinden geleceğini iddia eden akademik literatürle de örtüşmektedir (Hicks ve Harvey, 2018).

Şunu da gözden kaçırmamak gerekir ki, kalkınmada öncelikli yörelerin belirlenmesi, ülke içindeki yatırımların buldukları yerlerden o yörelere göç etmeleriyle zaman zaman istihdam sağlayarak ve üretim maliyetlerini biraz aşağıya çekerek başarılı olsa dahi, kalkınmanın kaynağı üretimde katma değerinin daha düşük maliyetle, daha yüksek verimlilikle yükseltilmesi olmadığı sürece gayri safi yurtiçi hasılaya katkısı yeterli büyüklükte ve kalıcı olmamaktadır.

Bu noktada işçi ücretlerinin düşük seviyesine tepki olarak gelişen sosyal hareketlilik ucuz emeğin sonuna geldiğinin başka bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımında yaşanan bozulma giderek artmakta, kentlerde yaşayan Çinlilerin en tepedeki %10'u ile en alttaki %10 arasındaki gelir farkının 23 kattan fazla olduğu, ancak beyan edilmeyen gelirler hesaba katıldığında 65 kata çıktığı belirtilmektedir (Foster ve McChesney, 2013).

6. DARALAN DÜNYA PAZARI VE ÇİN

Çin'in devam eden ekonomik gelişim neticesinde, Lewis dönüm noktasını geçtiğinde reel ücretlerde ve gelir payında büyük ve sürekli artışlar olacaktır. Çin'in hızla artan reel ücret döneminde ekonomik olarak ne kadar başarılı olacağı ekonominin esnekliğine bağlı olacaktır; dış ticarete ve yatırıma açıklığı ve dünyanın işletmeleri yönetme konusundaki en verimli fikirleri, son birkaç on yılda eğitim sisteminin hızla genişlemesi ile yaratılan insan kaynaklarının kalitesi ve ortaya çıkan daha karma ekonomiye uygulanan düzenleyici sistemlerin kalitesi belirleyici etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin bu alanlarda başarılı olursa, toplam faktör verimliliği artışı ile büyümenin hızlanması, daha düşük bir sermaye birikiminin büyüme üzerindeki etkilerini dengeleyecektir. Toplam üretimdeki büyüme oranı açısından değerlendirildiğinde, en azından gelişmiş ülkelerin verimlilik ve yaşam standartlarının sınırlarına yaklaşılması ile beraber, hızlı verimlilik artışının etkisi azalana kadar büyüme oranını onlarca yıllık reformların ortalama oranları gibi bir seviyede tutulabilmesi sağlanacaktır (Garnaut,2010).

ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşları da dünyanın iki büyük ekonomisi arasında başlayan ve üçüncü ülkeleri de etkileyerek küresel ticareti ve beklentileri olumsuz yönde etkilemektedir. 2018 yılı Mart ayında ABD'de Çin'e karşı yürütülen soruşturmada edinilen bilgiye göre; Çin'de yabancı sermayeye kısıtlamalar getirildiği, bu ülkede yatırım yapan ABD'li firmalara teknoloji transferi konusunda baskı uygulandığı ve pazar serbestliğinin yabancı firmalar aleyhine bozulduğu tespit edilmişti. Ayrıca Çin hükümetinin yüksek teknoloji firmalarının satın alınması konusunda stratejik bir yol izlediğini ve ABD bilgisayar ağlarından teknik bilgileri çaldığını iddia edilmişti.

ABD buna karşılık, Çin'e karşı en fazla ticaret açığı verdiği çelik ve alüminyuma 23 Mart 2018 itibarıyla 60 milyar dolar değerinde tarife uygulamaya başlamıştır. Çin de misilleme olarak 3 milyar dolar değerindeki 128 farklı ürünü kapsayan ABD malına tarife uygulayacağını açıklamıştır. Bu şekilde başlayan tarifeler ve misillemeler dönemi, ABD tarafından toplam değeri 200 milyar dolar olan Çin menşeli ürüne 24 Eylül 2018 tarihinden itibaren geçerli olmak kaydıyla getirilen yüzde 10 gümrük vergisi ile devam etmiştir. Çin'de bu tarifelere 60 milyar dolarlık bir misilleme yapmıştır. Tüm bu önlemler ABD açısından sonuç vermezken Çin'e karşı ticaret açığını azaltmak amacıyla başlatılan ticaret savaşı, ABD'nin Çin'e karşı verdiği dış ticaret açığını 2017 yılında 375 milyar dolar seviyesinden, 2018 yılında 420 milyar dolara yükseltmiştir.

Uluslararası ticaret hacmini daraltan tarifeler dönemi küresel büyüme tahminlerini de olumsuz yönde etkileyerek Uluslararası Para Fonu (IMF) 2019 ve 2020 için küresel büyüme tahminlerini küresel ticaretteki olumsuzluklar yüzünden yüzde 0,1 aşağı çekmesine neden olmuştur. Dünya Ticaret Örgütü ise 2019 yılı için küresel ticaret büyüme beklentisini yüzde 2,6'dan yüzde 1,2'ye, 2020 yılı için de yüzde 3'ten yüzde 2,7'ye düşürmüştür (Nuroğlu ,2019).

Küresel kriz sonrası ve ABD-Çin ticaret savaşları ile daralan ticaret hacminin dünya üretimine ve büyümesine etkileri düşünüldüğünde ABD ve Çin birinci faz ticaret anlaşması sonucunda farklı bir mecraya girmiştir. ABD Çin'e karşı 15 Aralık 2019'da yürürlüğe girecek olan tarifeleri durduran birinci faz ticaret anlaşmasına onay vermiştir. Bununla birlikte ABD Başkanı Trump bu onayı Çin'in ABD'den önümüzdeki yıllarda daha fazla tarım ürünü satın alması sözü karşılığında vererek küresel çıkarların karşılıklı olarak devamına olanak tanımıştır. Bu çerçevede karşılıklı çıkarlar sözkonusu olduğunda küreselleşmeden vazgeçmenin kolay olmadığı açıkça görülmektedir.

Morgan Stanley Asia'dan Stephen Roach, Çin'in ihracata dayalı ekonomisinin son dönemde küresel krizden sonra ABD'de başlayan gerileme ve Avrupa'da devam eden sorunlar olmak üzere iki sorunla karşılaşacağını savunmaktadır. Çin'in en büyük iki ihracat pazarı ciddi

bir sıkıntı yaşamaktadır ve sürdürülebilir bir dış talep kaynağı konusunda sorun yaşayacaktır. (Foster ve McChesney ,2012)

Dolayısıyla Çin, ABD ve küreselleşme çemberinde alınacak önlemlerin küreselleşmeden vazgeçmeden pazar payını arttırmaya dayalı önlemler olarak sürdürülmesi beklenebilir.

7. SONUÇ

Çin ile dünya düzeni arasındaki tarihsel dinamiklerin savaş sonrası üç döneme ayrılabilceği öne sürülebilir: 1949-1971 arası düşmanlık ve ret dönemi, 1971-2008 kabul süresi ve entegrasyon dönemi ve son olarak liderlik ve 2008'den bugüne katkı dönemi. Mevcut dünya düzeni dahilinde Çin'in şu anda yıkıcı bir revizyonist yerine proaktif bir kural şekillendirici olarak hizmet ettiği sonucuna varılabilir.

Çin'in uluslararası / küresel yönetimdeki stratejik seçimlerinin üç tarihsel dönem üzerinden değerlendirdiğimizde bu dönemlerin birbirinden ayrılamaz olduğu yani bir dönemin sonucu diğerinin nedeni olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, Çin'in stratejik tercihi ve bugün küresel yönetimdeki rolünün geçmiş dönemlerden gelen derin köklere sahip olduğu sonucuna varılabilir (Peng, 2018).

1970 lerde ABD Başkanı Nixon'ın Çin ziyareti sonrası "Parlaklığı gizle, belirsizliği besle"¹³ stratejisinin önderliğinde Çin, yalnızca siyasi olarak artan sayıda ülke tarafından tanınmakla kalmayıp aynı zamanda ekonomik olarak Batı merkezli uluslararası / küresel entegrasyonundan çok fayda sağlamıştır. Batı liderliğindeki küresel yönetimin kusurlarının daha belirgin hale geldiği 2008 küresel mali krizinden itibaren ise küresel güç modelinin zarar görmesiyle birlikte Çin "ılımlı operasyonlar"¹⁴ prensibini bir karşıtlık stratejisi olarak benimsemeye başlamıştır. Bu koşullarda Çin, küresel yönetim mimarisini yeniden şekillendirmeyi amaçlayan bir dizi yenilikçi fikir ve birkaç uluslararası kuruluş girişiminde bulunarak artık "sistemde kendini koruyan"dan ziyade "sistemin yeniden şekillendiricisi" rolüne talip olduğu düşünülebilir.

Bu çerçevede 13 ve 14 Ekim 2016'da Hindistan Goa'da düzenlenen ve 10 ülkeden ve yaklaşık 25 eyaletten çeşitli kitle örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarından 500'den fazla temsilcisinin katıldığı iki günlük "BRICS Halk Forumu" nda Çin'in küresel politik ekonomideki yeni rolünü ve Çinli ve BRICS ulusötesi şirketlerinin (TNC'ler) büyüyen operasyonlarıyla nasıl başa çıkılacağına yönelik tepkiler sunulmuştur. Hindistan'ın Goa eyaletinde olduğu gibi insanlar giderek artan sayıda Çin TNC'sinin kendi geçim kaynakları üzerindeki etkileri konusunda endişe duymaktadırlar. Ayrıca ekonomik açıdan en güçlü BRICS ülkesi olan Çin'in yeni bir emperyalist mi yoksa alt-emperyalist bir ülke haline gelip gelmediğine dair sorular yoğunlaşmaktadır. Çin TNC'lerinin çevresel ayak izleri ve sosyal etkileri, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki gelişmekte olan ülkeler ile Avrupa ve ABD'nin bazı merkezlerindeki faaliyetlerini giderek arttırmaktadır. Birçok ülke için Çinli üreticiler daha uygun fiyatlı ürünler sunmakla birlikte, Çin yatırımları ve finans sermayesi de petrol, kömür, mineraller ve diğer önemli kaynaklar için mevcut içindeki payını arttırmaya çalışmaktadır. Forumu katılan Ulusal Hawkers Federasyonu temsilcileri pazarlardaki ucuz Çin ürünlerinin akışının küçük ve yerel işletmeleri ve üreticileri öldürdüğü ya da payını düşürdüğü görüşünü paylaşmaktadır (Peng B, 2018). Ulusötesi sermaye açısından Çin'in küresel rolü artmaktadır. İlk 100 ulusötesi şirket sıralamasında şirket sayısındaki artış, yabancı varlıklardaki artış ve yabancı istihdamındaki artış bunu desteklemektedir.

Çin'in artan emek maliyetleri nedeniyle Lewis Dönüm noktasını geçmesini engellemek amacıyla toplam faktör verimliliğini artırma yoluyla alacağı önlemler; ülkenin orta gelir tuzağına girmesini ve büyümenin belli bir seviyede takılmasını engellerken, diğer yandan

küresel kriz ve ticaret savaşları neticesinde düşen üretim ve ticaret hacminin yeniden anlaşmalar yoluyla arttırılmasıyla, Çin'de büyümenin devamı sağlanabilecektir. Bu durum; küreselleşme çerçevesinde mevcut payını arttırmaya yönelik önlemleri küresel oyunu bozmadan Başkan Chinp'ing'in de "Küresel yönetim ve değişim sürecinin katılımcısı, kolaylaştırıcısı ve lideri olmaya devam etmek istiyoruz" söylemindeki gibi küresel yönetişimin ve ulusötesi sermayenin unsuru kalarak devam ettirmesi ile mümkün olabilecektir. Küresel finans sisteminde işbirlikçi rol oynaması da küreselleşmede alternatif bir model uygulamak yerine mevcut sistem içinde önemli bir aktör olma tercihini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte Çin, sosyal adalet, fikri mülkiyet ve özgürlükler alanında yenilikçi ve demokratik politikalar izlenmedikçe kendi kalkınmasını tamamlayamamış bir ülke izlenimi vermeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- DAS, M. and N'DIAYE P., (2013), Chronicle of a Decline Foretold: Has China Reached the Lewis Turning Point?, *IMF Working Paper No:13/26*, ISBN:978475548242/1018-5941
- FOSTER, J.B. and MCCHESENEY R.W., (2013) Küresel Ekonomik Durgunluk ve Çin, *Monthly Review*,31: 112-145
- GARNAUT, R. (2010), Macro-Economic-Implications-of-the-Turning-Point, *China Economic Journal* 3(2) :181-190
- GILL, I. S. ve KHARAS, H. (2007), An East Asian renaissance: Ideas for economic Growth, *The World Bank*, ISBN-10:0-8213-6747-1, Washington DC, USA.
- GÖKTEN, K. (2012), "Çin Yüzyılını Anlamak", Ankara: *Nota Bene Yayınları*, ISBN:978-605-5513-15-3
- GULUZADE, A. (2019), The Role of China's State-Owned Companies in the Trade War, *World Economic Forum Global Shapers Annual Summit*, 2019-05-12 https://weforum.org_[e.t. 14.10.2019]
- HANTKE, A. (2016), *will-india-and-pakistan-cripple-the-sco*
<https://thediomat.com/2016/11/will-india-and-pakistan-cripple-the-sco/Hantke>
- HENNIGAN, M. (2011), China became the world's biggest manufacturer in 2010; US loses crown held since 1895, *Finfacts*.
http://www.finfacts.ie/irishfinancenews/article_1021835.shtml
- HICKS J., and HARVEY C., (2018), *40th International Academic Conference*, Stockholm ISBN 978-80-87927-67-0, IISES DOI: 10.20472/IAC.2018.040.025
- KASA, H. (2019). Tasarruf açığı ve Arge Harcamalarının Orta Gelir Tuzağına Etkileri, *TESAM Akademi dergisi*, Türkiye Ekonomisi Özel sayısı: 153-182.
- LARIONOVA, M.V. ve SHELEPOV, A.V., (2016), Potential Role of The Development Bank And Asian Infrastructure Investment Bank In The Global Financial System, *Herald of PFUR, International Relations*, 16(4):700-716.
- LENZER,(2011),*bamboo-capitalism-in-china-the-secret-of-success*
<https://www.forbes.com/sites/robertlenzner/2011/10/09/bamboo-capitalism-in-china-the-secret-of-success/#297490b57b4a>
- NA, L. *top 10 multinational enterprises of China in 2014*
http://www.china.org.cn/top10/2014-09/05/content_33430917.htm
- NUROĞLU, E. (2019), Ticaret savaşları sona mı eriyor?, aa.com.tr/analiz
- PENG, B. (2018), China, Global Governance, and Hegemony:Neo-Gramscian Perspective in the World Order, *Journal of China And International Relations* ,6(1): 48-72
- REISEN, H. (2015), Will the AIIB and the NDB Help Reform Multilateral Development Banking?, *Global Policy*, Wiley, Hoboken, 6(3): 297-304
- SHAH, R. (2012), *What is 'Lewis turning point' and its importance for China*,
<https://economictimes.indiatimes.com/news>
- TRAN, V.T. (2013), The Middle-Income Trap: Issues for Members of the Association of Southeast Asian Nations, *ADB Working Paper No: 421*. Tokyo: Asian Development Bank Institute. Available:
<http://www.adbi.org/working-paper/2013/05/16/5667.middle.income.trap.issues.asean/>

- WATTS,J.,(2010).*china-overtakes-us-energy-consumer*
<https://www.theguardian.com/environment/2010/aug/03/china-overtakes-us-energy-consumer>, [e.t. 05.12.2019]
- WANG, H. (2019), *The New Development Bank and the Asian Infrastructure Investment Bank: China's Ambiguous Approach to Global Financial Governance Development and Change*
<https://www.wita.org/wp-content/uploads/2019/02/Wang-2019>, [e.t.15.12.2019]
- WANG, X. and WEAVER N., (2013), Surplus Labour and Lewis Turning Points in China, *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 11(1): 1-12
- Global Innovation Index (2019), *Creating Healthy Lives- The Future of Medical Innovation*, ISBN 979-10-95870-14-2, Geneva
- International Monetary Fund World Economic Outlook Uneven Growth Short and Long Term Factors, April-2015, ISSN 0256-6877, International Monetary Fund Publication Services, Washington DC
- Trade And Development Report (2019), ISBN 978-92-1-112953-3,United Nations Publication, Newyork, USA
- UNCTAD WIR (2018), United Nations Publication, ISBN 978-92-1-112926-7, Geneva
- Made in China?
<https://www.economist.com/leaders/2015/03/12/made-in-china>, [e.t. 20.11.2019]
- Çin'in ilk açık küresel yönetim fikri 14 Ekim 2015
http://www.xinhuanet.com//world/2015-10/14/c_1116824064.htm [e.t. 04.10.2019]
- <http://statisticstimes.com/economy/world-gdp-ranking-ppp.php> [e.t. 09.12.2019]
- China unveils new list of top 500 enterprises,
<http://govt.chinadaily.com.cn/a/201909/01/WS5d6c8439498ebcb1905790a4.html>
- imf.org/en/News/Articles/2019/08/09/na080919-chinas-economic-outlook-in-six-charts [e.t. 12.09.2019]
- China economy: Annual growth slowest since 1990, bbc.com/news/business-46941932
[e.t.17.10.2019]
- Fortune Global500 (2019), fortune.com/global500/2019/ [e.t. 01.10.2019]
- Lessons from outperformers, <https://www.mckinsey.com/mgi-outperformers-full-report-sep-2018.ashx> [e.t. 01.10.2019]
- China's 2013 exports rise 7.9%, imports up 7.3%, chinadaily.com.cn/business/2014-01/10/content_17229362.htm [e.t. 01.11.2019]

NOTLAR

-
- ¹ Çince “jueqi”
 - ² Çince “fazhan”
 - ³ ABD Başkanı Nixon'ın Çin ziyareti sonrası
 - ⁴ Bambu kapitalizmi: Çin'in demir perde ülkelerinden farklı olarak Hong Kong üzerinden batı ülkeleri ile ticaret yapmasını ve dünyaya açılmasını sağlayan bambu perde tanımından türetilmiş bir deyim.
 - ⁵ IADB: Inter-American Development Bank
 - ⁶ ADB: Asian Development Bank
 - ⁷ IDB: Islamic Development Bank
 - ⁸ AfDB: African Development Bank
 - ⁹ EBRD: European Bank for Reconstruction and Development
 - ¹⁰ Çin Bankası, Çin İnşaat Bankası, Çin Tarım Bankası ve Sanayi ve Çin Ticaret Bankası
 - ¹¹ Elektrik, kara ve demiryolu inşaatı, tarım ve ilgili endüstriler, kamu altyapı, petrol ve petrokimya, kömür, posta ve telekom
 - ¹² Gölge Bankacılık: geleneksel bankacılık sisteminde olduğu gibi yasal açıdan denetlenmeyen veya kısmen daha az denetime tabi olan ve ticari bankalar gibi hizmet veren bankacılık sistemidir
 - ¹³ Çince: Tao Guang Yang Hui
 - ¹⁴ Çince: Sen Suo Zuo Wei